

Republika
Hrvatska
Ministarstvo
kulture
*Republic
of Croatia
Ministry
of Culture*

verzija od 20. siječnja 2015.

**Radni materijali za raspravu o
medijskoj politici Republike Hrvatske 2015 – 2020**

Prvi dio

Nacionalni izvještaj o medijima

Radni materijal 8

Javni mediji

Javni mediji.....	3
Radni materijal 8. 1 - Hrvatska izvještajna novinska agencija.....	5
Opseg i struktura proizvodnje	5
Rad u Hini	7
Financije.....	8
Zakon o Hini.....	13
Radni materijal 8. 2. - Hrvatska radiotelevizija	16
Rad na HRT-u	19
Financije.....	34
Zakoni o HRT-u.....	54
Program HRT-a.....	80

Javni mediji

Nakon gašenja dnevnih novina Vjesnik, čiji je posljednji broj otisnut 20. travnja 2012. godine,¹ javni dio hrvatskog medijskog sustava obuhvaća Hrvatsku izvještajnu novinsku agenciju i Hrvatsku radioteleviziju. U većinskom ili potpunom vlasništvu jedinica regionalne ili lokalne samouprave nalazi se još 41 lokalni radio i jedna televizija koje se ipak, ispravno ili ne, promatraju u odgovarajućim dijelovima komercijalnog medijskog sub-sektora. Iako bi vlasnička kontrola gradova i županija – posebno uz razvitak načina upravljanja koji bi odgovornost tih medija usmjerio ka građanima odgovarajućih teritorijalnih zajednica – mogla biti formalnim razlogom za uvrštavanje tih medija u javni dio sustava, budući da se komunalni, *community* mediji u Hrvatskoj još nisu razvili, ti značajni komunikacijski resursi u javnom vlasništvu zasad funkcioniraju više kao hibridni dio lokalnog podsustava komercijalnih medija.²

Bilo kako bilo, oko 3.400 zaposlenih na HRT-u i u Hini putem 4 televizijska i 11 radijskih kanala te internetskih stranica Hrt.hr i Hina.hr godišnje proizvode preko 10 tisuća sati televizijskog i 230 tisuća sati radijskog programa, odnosno 116 tisuća vijesti godišnje.³ Prema dostupnim pokazateljima, udio javnih medija u ukupnoj hrvatskoj medijskoj proizvodnji je oko 20 posto. Međutim, ako bi se promatrala samo produkcija vijesti i drugih informativnih sadržaja, onda bi javno financirana proizvodnja činila i više od sedamdeset posto (Peruško 2009: 24), posebno kada se uzme u obzir da su vijesti javne novinske agencije u podlozi glavnine dnevnih informacija u medijima. Doseg radijskih programa HRT-a je nešto iznad 17 posto, dok televizijski programi bilježe preko 30 posto udjela u gledanosti. Internetska stranica Hrt.hr je u veljači 2014. godine bila na petnaestom

¹ Velinka Knežević (20. travnja 2012) *Vjesnik nakon 72 godine prestaje izlaziti, 98 ljudi ostaje bez posla*, Večernji list, <http://www.vecernji.hr/hrvatska/vjesnik-nakon-72-godine-prestaje-izlaziti-98-ljudi-ostaje-bez-posla-400880>, pristupljeno 1. travnja 2014.

² Moguću taksonomiju vidi u Peruško i dr. 2011: 16.

³ Izvori: Hina i HRT (podaci za 2013. godinu) i Državni zavod za statistiku (podaci o proizvodnji radijskog i televizijskog programa za 2012. godinu). Budući da je treći televizijski kanal HRT-a pokrenut 13. rujna, a četvrti 24. prosinca 2012. godine, pokazatelj o ukupnoj proizvodnji originalnog televizijskog programa emitiranog putem HRT-a, koji uključuje i tzv. vanjsku produkciju, treba – prema Ugovoru Vlade i HRT-a – uvećati za oko 7 tisuća sati godišnje. Pri numeričkoj “evaluaciji produktivnosti” javnih medija valja imati na umu da 180 zaposlenih u glazbenoj proizvodnji HRT-a, uz mnogobrojna snimanja, održe i preko 100 koncerata godišnje.

mjestu prema posjećenosti, što predstavlja poboljšanje za četiri pozicije u odnosu na godinu ranije.⁴

⁴ Izvori: Nielsen, Ipsos i Gemius.

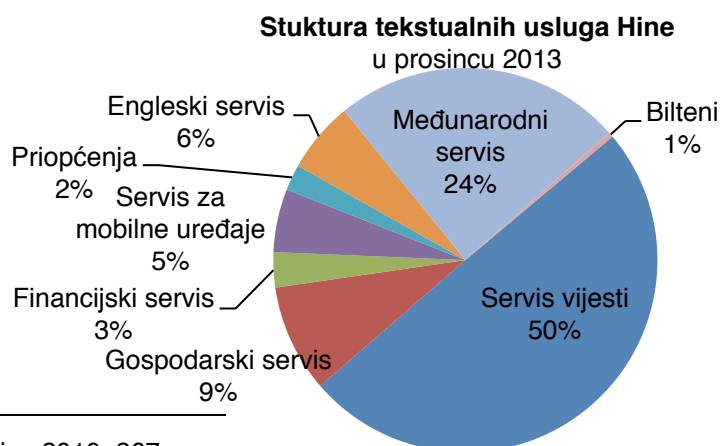
Radni materijal 8. 1.

Hrvatska izvještajna novinska agencija

“Pravna država u Hrvatskoj je uspostavljena, ona će ovdje funkcionirati, i demokraciju u Hrvatskoj nitko neće zaustaviti”, prenosi prva objavljena vijest Hine riječi predsjednika Vlade Stipe Mesića 17. kolovoza 1990. godine, dodajući da je “unatoč nešto manjem broju noćenja, ostvareni prihod znatno veći nego prošle godine.”⁵ Slučajno ili ne, upravo taj dan se ponekad smatra “službenim” početkom Domovinskog rata,⁶ dok je Hini potom dugo trebalo da se oslobodi vjerojatno nezaslužnog, a sasvim sigurno pretjeranog atributa “državotvorne”, “dvorske” agencije. Bilo kako bilo, otprilike u vrijeme kad više nije bilo potrebno da Hina “svojim radom i postojanjem”, kako kaže Novak (2006: 120) pokazuje “da Hrvatska kreće prema samostalnosti i suverenosti”, pod ruku s orijentacijom ka “racionalnijem obliku tržišno utemeljenog i konkurentnog poslovanja” (Bolfek 2006: 68) pojavljuju se i varave zamisli kako u tzv. promijenjenom medijskom okruženju za agencijskim novinarstvom nema više tolike potrebe, odnosno da bi se Hina, umjesto proizvodnje svojih, trebala postupno preorijentirati, npr. na recirkulaciju tuđih sadržaja.⁷

Opseg i struktura proizvodnje

Unatoč tome, početkom 2014. godine 129 radnika Hine emitira u prosjeku 320 vijesti dnevno, prema grafički prikazanoj strukturi, koje predstavljaju podlogu

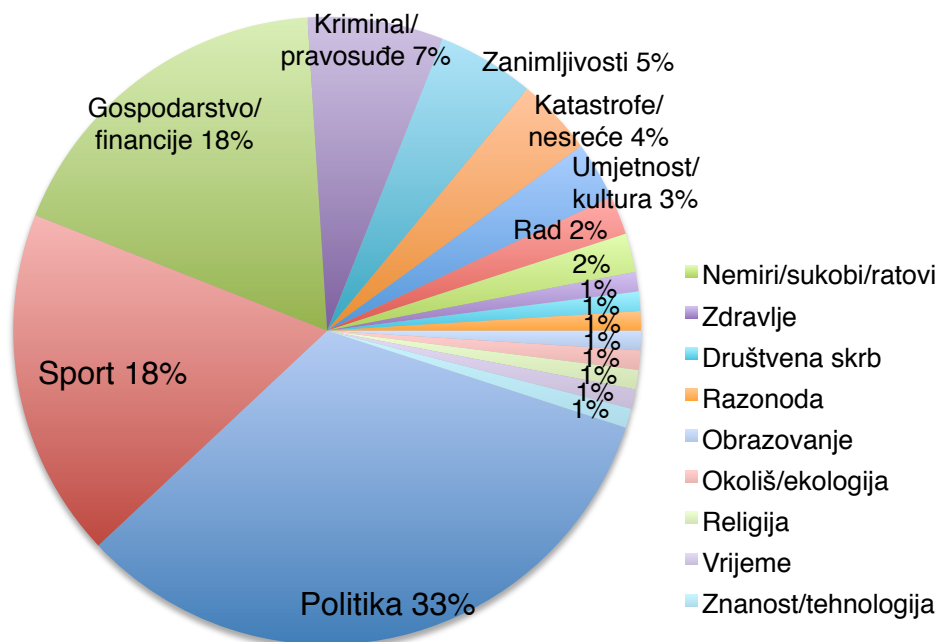
⁵ Prema Polojac 2010: 267.

⁶ Vidi npr. Zakon o odgovornosti Republike Hrvatske za štetu uzrokovanu od strane pripadnika hrvatskih oružanih i redarstvenih snaga za vrijeme Domovinskog rata, Narodne novine (2003) 117.

⁷ Vidi Hodonj i Žaja 2007.

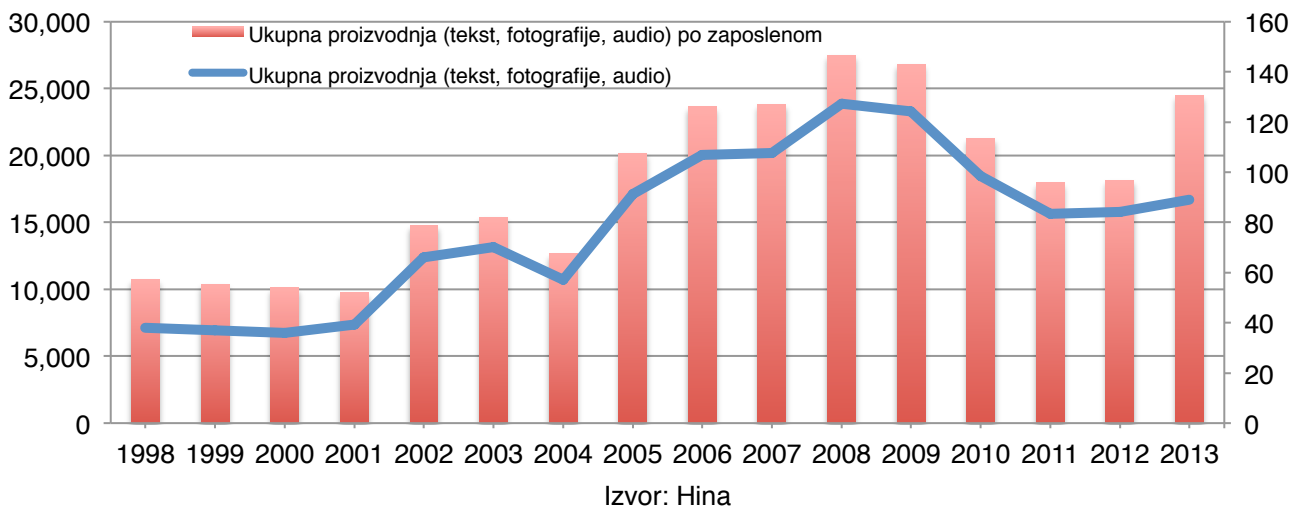
glavnine dnevnog informiranja javnosti. Uz to, Hina fotografiska usluga ponudila je tijekom 2013. godine preko 7,5 tisuća fotografija, dok su tonski isječci

Tematska struktura vijesti Hine
2010. godine; izvor: Izvješće Upravnog odbora Hine Hrvatskom saboru

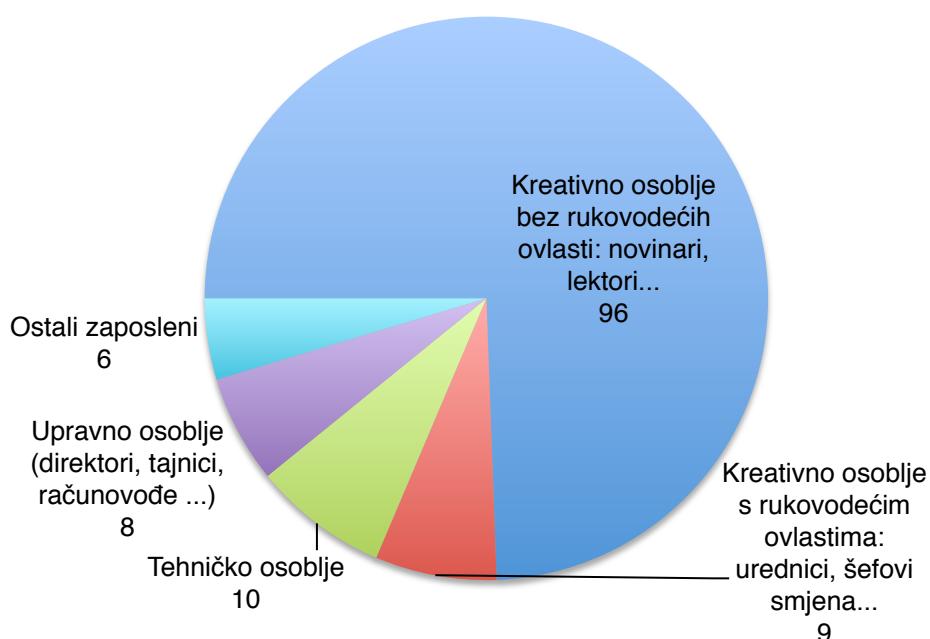

još uvijek na razini “probne faze”. Ukupna proizvodnja, nakon pada u razdoblju od 2008. do 2011., u porastu je, posebno u omjeru s brojem zaposlenih.

Godišnja proizvodnja Hine
1998 - 2013

**Struktura zaposlenih Hine prema vrsti radnih zadataka
31. prosinca 2013**

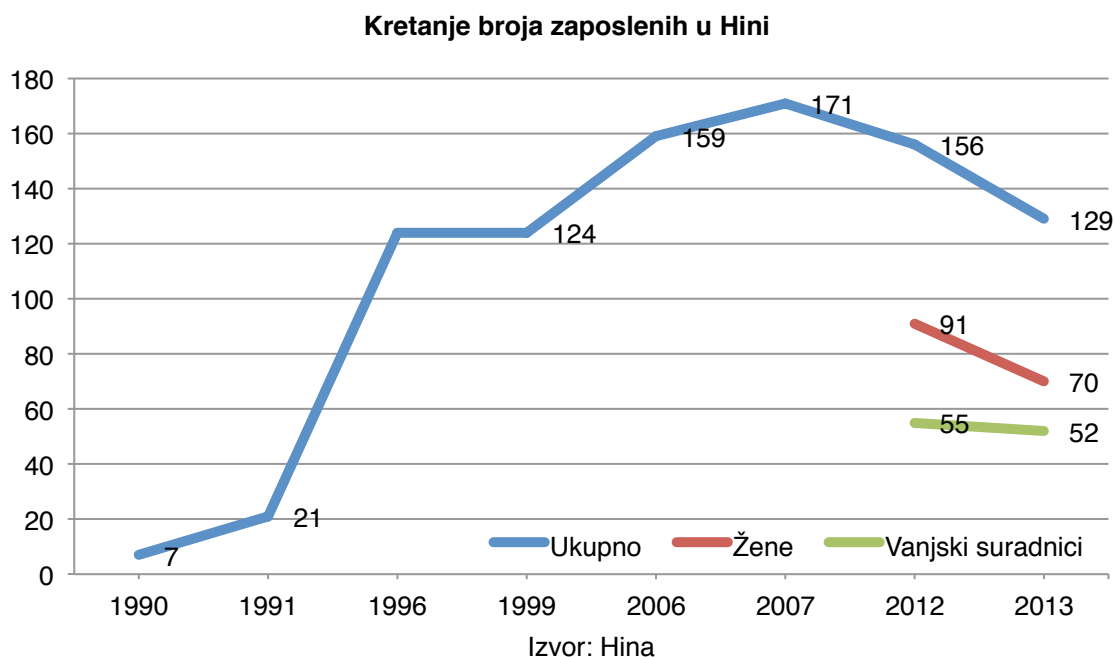

Rad u Hini

Osnovana sa samo sedam zaposlenih, Hina najviše (170) zaposlenih ima u vrijeme preuzimanja dokumentacije Vjesnika, 2007. godine, kada se radnici koji su stvarali i održavali tu građu zapošljavaju u Hini sa zadaćom njene digitalizacije. Prmještanjem novinske baštine i, nažalost samo dijela, dokumentalista u Hrvatski državni arhiv 2013. godine, te prijevremenim umirovljenjima, broj zaposlenih se smanjuje na 129, s udjelom žena od 54 posto. U strukturi zaposlenih uvjerljivo je najviše novinarki i novinara, fakultetski obrazovanih (74 posto) i radnika starijih od 45 godina (67 posto). Ukupan broj osoba koje su tijekom 2013. godine ostvarile barem jednu suradnju s Hinom putem autorskog ugovora je 52 (od njih, četiri osobe su upisane u Registar poreznih obveznika, a jedna je bila angažirana putem studentskog ugovora).⁸ Stalna dopisništva Hine pokrivaju pet hrvatskih županija –

⁸ Radi se uglavnom o povremenim dopisnicima iz inozemstva; za orijentaciju: kada se ukupan neto iznos isplaćen za honorare suradnika tijekom 2013. godine usporedi s prosječnom plaćom, angažman "vanjskih" autora u Hini ekvivalentan je nepunih pet radnih mjesta s punim radnim vremenom.

iz ostalih se javljaju honorarni dopisnici – te Sloveniju, Bosnu i Hercegovinu, Srbiju i Brisel.⁹

Financije

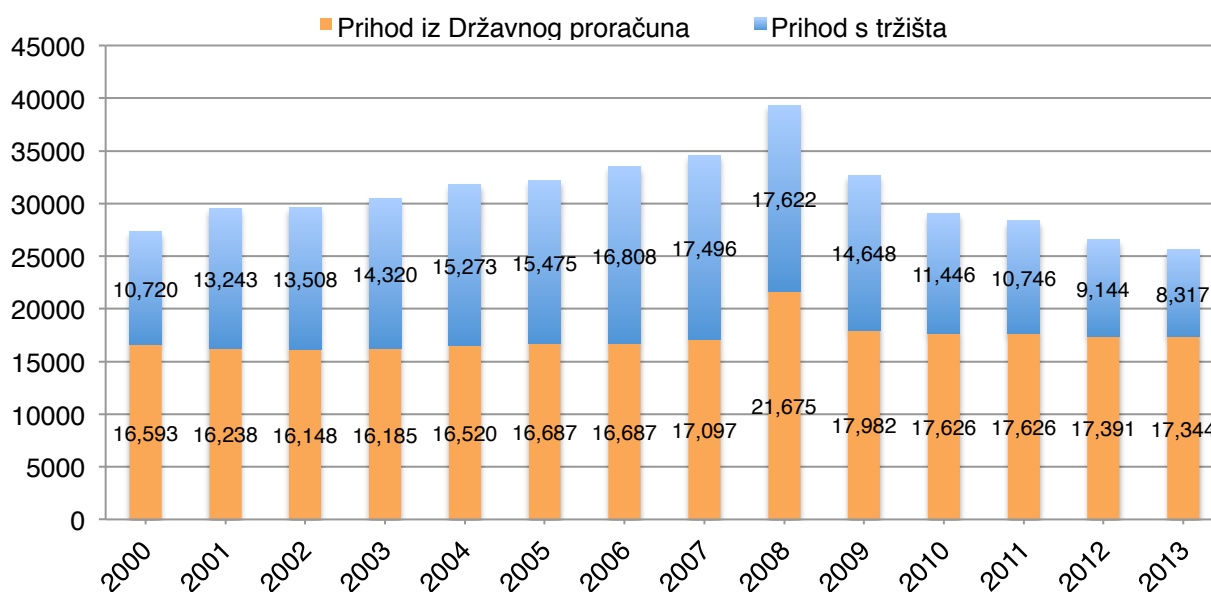
Bazično financiranje Hine osigurava se iz Državnog proračuna, prema Zakonu (ZH 2001: 25) putem takozvanog ugovora “o skupnoj pretplati na informativne servise i usluge Hine za tijela državne uprave Republike Hrvatske, druge korisnike Državnog proračuna i ostale korisnike”, prema kojem je rad Hine proteklih godina financiran javnim sredstvima u godišnjoj visini od 17,3, odnosno, s PDV-om, 21,7 milijuna kuna. Međutim – za razliku od HRT-a, kod kojeg tržišni prihodi tradicionalno nisu predstavljali substancijalni oslonac – prihodi od prodaje vijesti, fotografija i, donedavno, usluga tzv. *press-clippinga* kod Hine su sredinom prošlog desetljeća premašivali polovicu ukupnih prihoda. Od tada, kao i kod drugih medija na medijskom tržištu obilježenom aktualnom krizom, ti prihodi su znatno opadali, da bi 2013. činili manje od trećine ukupnih sredstava za rad Agencije, uzrokujući i karakterističnu eroziju zaposlenosti.¹⁰

⁹ Dopisništvo u Washingtonu je zatvoreno početkom 2011. godine, iako uredništvo Hine smatra da bi ga trebalo obnoviti, tako da stalne, barem honorarne, dopisnike Hina 2014. godine ima u Briselu, Sarajevu, Beogradu i Kölnu.

¹⁰ Koja je ipak, barem dijelom, ublažena spomenutim prelaskom dokumentalista bivšeg Vjesnika iz Hine u Hrvatski državni arhiv, čime je – barem privremeno – stavljena točka na pitanje koje je, umjesto razvitka agencijskog novinarstva u novim uvjetima, dugo vremena bilo “problem broj 1”

Struktura glavnih prihoda Hine

2000 - 2013, u tisućama kuna

Izvor: Hina; navedeni iznosi ne uključuju porez na dodanu vrijednost

Prema tome, radikalizacija krize ekonomije “starih” medija i uspon interneta na tekućem računu javne novinske agencije sve donedavno su se “knjižili” kao otkazi pretplata na njene usluge. Pad broja komercijalnih medija koji koriste Hinine usluge dijelom se da objasniti “štednjom” njihovih vlasnika; dijelom se radi o iluziji kako, u vrijeme kad ključne riječi možete utipkati u internetsku tražilicu, agencijski izvještaji više nisu potrebni, dok ih u svakom slučaju – umjesto da ih platite –

naše izvještajno-novinske agencije. Ukratko, nadležni Odbor Sabora 2006. godine donosi zaključak da će se Vjesnikov arhiv (novinarska “enciklopedija”, tj. hemeroteka s tisućama članaka razvrstanih u 6000 natuknica, uključujući i uvezana godišta mnogobrojnih novina) digitalizirati u Hini, odnosno da se “Vjesnikova baza podataka poveže s Hininom bazom” (Hodonj i Žaja 2007). Pod stavkom “Razvojni projekt povezivanja HINA-e i novinske dokumentacije Vjesnika”, Proračun za 2007. godinu bilježi 4,5 milijuna tekućih donacija u novcu. Godinu kasnije se alocira samo 300 tisuća prema toj stavci, ali redovito financiranje informativnih usluga Hine raste za 4,2 milijuna. Nešto manje od 9 milijuna je utrošeno za plaće i nabavu opreme i softvera, a onda je, 2009. godine, financiranje prekinuto. Digitalizirano je veoma malo građe hemeroteke, javno dostupno nije bilo ništa, a cijeli odjel dokumentalista Vjesnika se usmjerava na proizvodnju tzv. *press-clippinga*. Plaće za 16 zaposlenih odonda je financirala Hina iz svojih sredstava, što dovodi do svojevrstog antisolidarizma i sukoba između “Hina media-monitoringa” i novinarskog kadra koji smatra da media-monitoring “ne zarađuje za svoje plaće”. To je točno: bruto plaće 7 dokumentalista i 9 operatera iznosile su oko 1,6 milijuna kuna godišnje, dok godišnji prihod od prodaje usluga (7 korisnika: Predsjednik, Sabor, ministarstva Vanjskih, Financija, Unutarnjih, Grad, Uprava za spašavanje i dopisnik Izvestia) nije bio viši od 540 tisuća kuna. Međutim, i novinarski pogon javne Agencije se, sasvim ispravno, financira dominantno javnim sredstvima. Media-monitoring, izrastao na digitalizacijskom projektu, kršio je autorska prava i suočavao se s tužbama, pa se – unatoč prijedlogu Ministarstva kulture za njegovu konsolidaciju i razvoj unutar javne službe – taj odjel 2013. ukida. Vjesnikov arhiv leži u skladištima Hrvatskog državnog arhiva u Kerestincu. Zasad je u očuvanom stanju i dostupan je, iako ne i u digitalnom obliku, svim zainteresiranim korisnicima Knjižnice Arhiva.

možete i prepisati. Proces koncentracije hrvatskih komercijalnih medija, pod egidom unutrašnjeg “restrukturiranja”, stvara i privatne agencije, a javna je tajna da se Hininim uslugama koristi mnogo više novinara i redakcija, nego što službeni podaci o pretplati prikazuju.¹¹ Pritom režim intelektualnog vlasništva štiti “jednistveni izražaj”, ali ne i vijest, što Hinine sadržaje čini upravo “stvorenim” za besplatno preuzimanje¹². Međutim, novinari Hine koje smo upitali za mišljenje, kažu da je pad tržišnih prihoda Hine dijelom “posljedica krize na medijskom tržištu”, ali dijelom posljedica i “kreativne krize u Agenciji. Početkom 2000-ih godina na usluge Hine bile su, primjerice, pretplaćene sve dnevne tiskovine, no u međuvremenu su mnoge otkazale pretplatu. Ni mnogi web portali, kao ni mnoge radio postaje nisu više korisnici Hine. Oni mediji koji su i dalje korisnici Hine plaćaju znatno manje nego prije, ali ipak poručuju da im je cijena previsoka u odnosu na kvalitetu usluge. Zbog toga Hina posljednjih godina posluje s gubicima.” Radnici Hine također ističu: “Hina je, kao prvi medij u Hrvatskoj, još prije desetak godina pokrenula web-stranicu. No, posljednjih godina Agencija nije pratila razvoj tehnologija, ni na tehničkoj, ni na organizacijskoj razini...”¹³ Moguće je, također, da je gubitku oslonca na tržišne prihode doprinijela i poslovna politika ranije uprave, reagirajući na gubitak dijela pretplatnika, kao što svjedoče radnici Hine, povećanjem cijena onima preostalima, ali bi kao jedan od momenata u analizi “novog medijskog okruženja” Agencije kao pretpostavke za budući razvoj trebalo uzeti u obzir i dugotrajne promjene u strukturi izvještavanja, izazvane procesima komercijalizacije, konglomeratizacije i koncentracije medija. Nema nikakve sumnje

¹¹ “Čitamo, slušamo i gledamo te na kraju i sami stvaramo vijesti iz samo jednog izvora (...) u ovom slučaju, Hine” – tako barem proizlazi iz nedavnog istraživanja studentica i studenata novinarstva. Istraživanje pod vodstvom studentica Mirele Bačić i Silvije Novosel, uspoređujući Hinine vijesti s onime što donose komercijalni mediji, nedvosmisleno zaključuje “kako kako prepisuju svi, od ozbiljnih novina (...), do malih portala (...), te da medijska scena postaje uniformirana, a rad novinara bezvrijedan. Buduće novinare iznenadilo je prepisivanje uz navođenje izvora od kojega je preuzet sadržaj, nakon čega dolazi do domino efekta brojnih ‘autora’ koji više ne potpisuju stvarni izvor, već ime prijašnjeg ‘prepisivača’. U konačnici se pojavljuje 10-tak izvora identičnog teksta. Brojni su primjeri kršenja autorskih prava u kojima izvor nije uopće naveden, a sadržaj je doslovno kopiran”, Pressedan (26. studenoga 2013) *Ako novinari prepisuju, tko će im vjerovati i tko će ih čitati?*, <http://www.pressedan.hr/ako-novinari-prepisuju-tko-ce-im-vjerovati-i-tko-ce-ih-citati.html>, pristupljeno 14. veljače 2014.

¹² Vidi ZASP 2003: 8. Primijećena je praksa da medijske kompanije, kako bi uštedjele, na Hinine usluge pretplaćuju najmanje redakcije u svom sastavu, koje zatim drugim redakcijama “posuđuju” *password* i *login* za Hinu. Uostalom, i bez toga je dovoljno pogledati HRT-ov teletekst, koji se najvećim dijelom sastoji od glavnih vijesti Hine.

¹³ Navodi iz prepiske s predstavnicima Ministarstva kulture iz 2012. godine.

da takozvane vijesti dana komercijalnih medija odavno više ne oblikuje neki događajni poredak “objektivne stvarnosti” i “onoga što se stvarno dogodilo”, nego sustavi filtriranja vijesti kalibrirani prema interesima oglašivača, kreditora i vlasnika medija, te njihovih povlaštenih izvora u političkim i pravosudnim organima. Najave “tajnih” policijskih operacija i “iznenadnih” privođenja osumnjičenih za korupciju ne distribuiraju se putem Hine, nego izravno putem komercijalnih medija. Posebno u situaciji kad, nekim hereditarnim refleksom (ali i na osnovi ugovora o tzv. skupnoj pretplati), Hina velikim dijelom prati – ma koliko važnu – institucionalnu gestikulaciju javnih dužnosnika, zbog štednje reducirajući dopisničku mrežu, njena borba za naslovne stranice komercijalnih dnevnih novina (i njihov formativni utjecaj na druge medije) može dobrim dijelom izgledati uzaludnom. Pesimizam agencijske rutine, rezanja plaća i broja radnika, čini se, mogu razbiti tek slučajevi prirodnih katastrofa, sportskih uspjeha hrvatske reprezentacije ili – kao što se pokazalo povodom narodnih prosvjeda u Bosni i Hercegovini početkom 2014. godine – činjenica da Hina još uvijek ima barem honorarne dopisnike, barem iz susjednog “inozemstva”. Dok je gotovo svim hrvatskim medijima trebalo 24 sata da na nemire u Tuzli uopće reagiraju, Hina već istoga dana, u 15 sati i 44 minute, emitira vijest o tamošnjim sukobima policije i prosvjednika.¹⁴

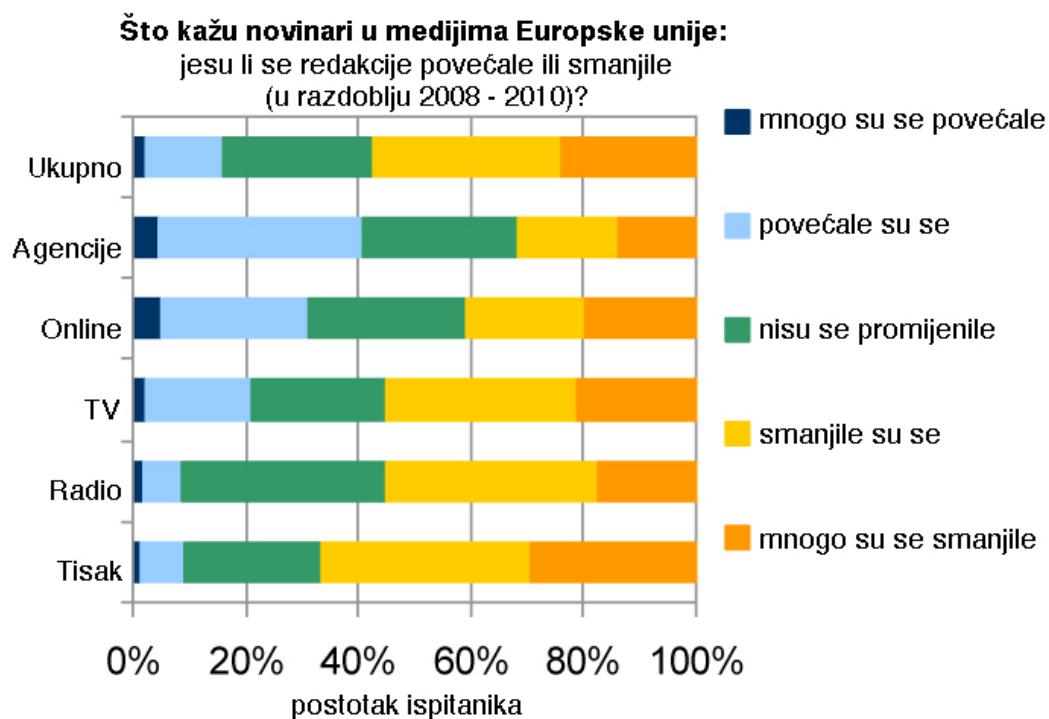
Sve to nameće potrebu da se rutine i usmjerenja javne novinsko-izvještajne agencije iznova preispitaju, imajući u vidu nemale mogućnosti njenog profesionalnog kadra i dominantno proizvodne strukture.¹⁵ Pritom treba imati na umu da cilj javne agencije – za razliku od onih komercijalnih – nije u tome da

¹⁴ “Stotine prosvjednika koji su kanili iskazati nezadovoljstvo socijalnim stanjem pokušali su provaliti u sjedište vlade Tuzlanske županije, a u tome su ih spriječili pripadnici interventne policije” izvještavaju dopisnik *xrmav* i urednik *ybr* (to su uobičajene agencijske šifre novinarskih identiteta), dodajući da su se prosvjednici okupili “posredstvom društvene mreže Facebook” i pozvali “sve ljude u BiH da započnu borbu za svoja prava.” Dnevnik HRT-a istoga dana Tuzlu ne spominje niti riječju; umjesto toga, nakon više od četiri minute – inače solidno napravljenog – priloga o izvješću gl. državnog odvjetnika Mladena Bajića Hrvatskom saboru za 2012. godinu, “*breaking news*” završava prijelazom na sljedeću temu: nakon napada saborske oporbe na Vladu jer nije niti posjetila zaleđeni Gorski kotar slijedi izvještaj o posjetu predsjednika Vlade – Gorskom kotaru. Naravno, hrvatske novine sljedećih dana, bez navođenja izvora, uglavnom prepričavaju ono što se moglo pročitati na Hini i prvoj stranici Googleovih rezultata pretrage, uz “ekskluzivne” komentare svojih kolumnista koji nam objašnjavaju što se “zapravo” dogodilo. Jedino je jedna komercijalna televizija još iste večeri “imala sliku” s mjesta događaja toga dana.

¹⁵ Prema strukturi zaposlenih (vidi supra), u neposrednoj proizvodnji informativnih sadržaja Hine radi najmanje 86 posto zaposlenih.

pospješuje otpuštanje novinarki i novinara iz redakcija komercijalnih medija, nego da njihov rad učini kvalitetnijim i lakšim.

Već prvi pogled na pritiske radnog okruženja, iz perspektive novinara u medijima država članica Europske unije otkriva da je smanjenje redakcija (i s njim povezani problem nesigurnosti, porasta opterećenja i redukcije novinarskih sloboda) najmanje uočljiv u – dominantno komercijalnim – novinskim agencijama.

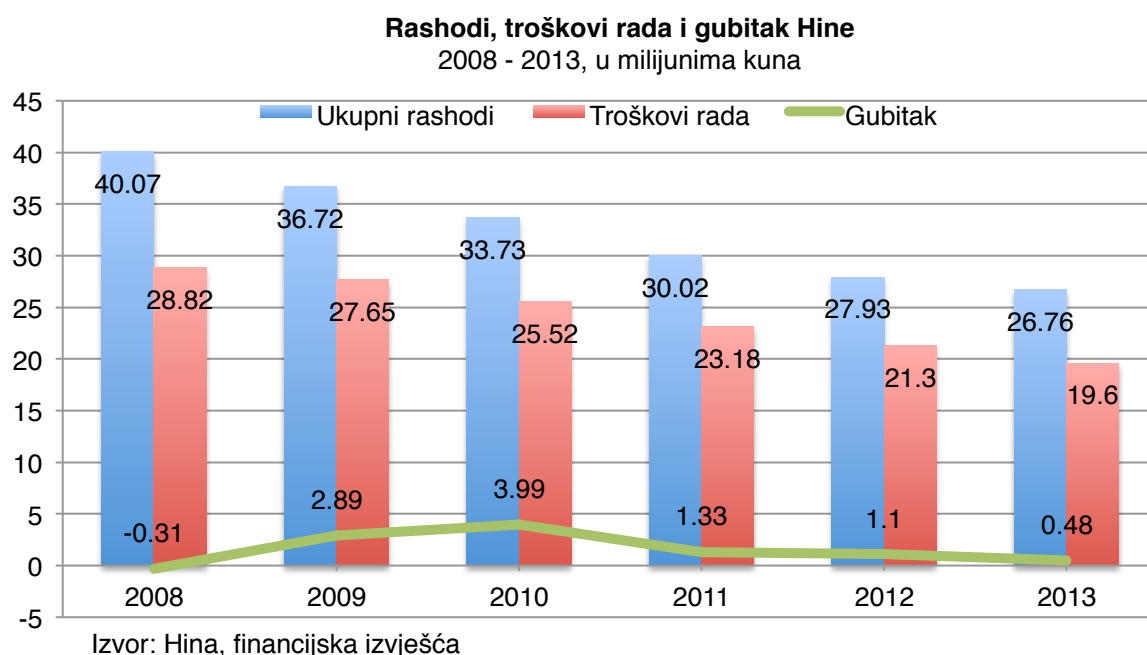
Izvor: Erasmus for Journalists; Statistical review (EA 2011: 26)

Istodobno, u Hini je broj zaposlenih smanjen za 25 posto; doduše, najmanje u redakciji, što dijelom objašnjava veoma dobru strukturu zaposlenih. “Prilikom rezova, novinari su praktično ostali nedirnuti”, svjedoče u Hini, ali su svi preostali zaposleni bili izloženi “smanjenju plaća u tri navrata u tri godine i smanjenju ili ukidanju drugih materijalnih prava iz Kolektivnog ugovora (regres, božićnice i slično).”¹⁶ Tako je – prvenstveno zahvaljujući smanjenju investicija, i troškova rada s 25,5 milijuna u 2010. godini, na 23,2 u 2011. godini, odnosno 21,3 u 2012. te 19,6 milijuna kuna u 2013. godini – i gubitak koji je Hina ostvarivala smanjen s 2,9 milijuna 2009. na 479 tisuća 2013. godine.¹⁷ Aktualni proračunski rezovi, međutim – odnosno činjenica da Hina praktično raspolaže sredstvima za rad samo do

¹⁶ Također iz pisanih svjedočanstava radnika Hine, 2012. godine, predstavnicima Ministarstva kulture.

¹⁷ Izvor: financijska izvješća Hine.

listopada 2014. godine – nameću potrebu hitnog pronalaska rješenja za financiranje njenog održivog rada.

Zakon o Hini

Moguće da će to rješenje podrazumijevati i izmjene Zakona koji ukratko prikazujemo u nastavku. Zakon o Hrvatskoj izvještajnoj novinskoj agenciji (ZH 2001) najkraći je i najmanje puta mijenjan od svih u užem setu hrvatskog medijskog zakonodavstva. Uz aktualni, imamo još samo prvi Zakon, iz 1990. godine, oba uz nula izmjena i dopuna; od Općih odredbi, preko Javnosti i samostalnosti rada, Ustroja (petočlano, stručno strukturirano Upravno vijeće¹⁸ – koje bira ravnatelja – imenuje Sabor običnom većinom), Prava radnika (kolektivni ugovor i ograničenje prava na štrajk samo u slučajevima elementarnih nepogoda, epidemija, izvanrednog ili ratnog stanja) i Općih akata (Statut iz 2002. godine), do Imovine i Prijelaznih i završnih odredbi – sve je stalo u 40 članaka koji su dovoljno razumljivo napisani, da ih i nema potrebe “prevoditi” na nelegislativni hrvatski. Ipak, istaknut ćemo, među glavnim momentima, da je Hina postavljena kao javna ustanova koja:

¹⁸ U isto vrijeme i Zakon o HRT-u predviđa da se šest od sedam članova tamošnjeg Upravnog vijeća ima birati “iz reda ekonomskih, financijskih i pravnih stručnjaka, kulturnih djelatnika i stručnjaka za medije” (ZHRT 2001: 25). Iako nije detaljnije određeno tko bi se imao smatrati “stručnjakom”, slična hibridizacija predstavničke i “stručne” legitimacije članova upravnih / nadzornih tijela se u velikom dijelu medijskog zakonodavstva zadržala do danas.

- “djeluje po načelima neovisnoga, nepristranog i profesionalnoga novinsko-agencijskog izvještavanja”;
- “ne smije biti izložena bilo kakvim utjecajima koji bi mogli ugroziti točnost, objektivnost ili vjerodostojnost njezinih informacija”;
- “ne smije, faktički ili pravno, doći pod vlasničku ili drugu interesnu kontrolu neke ideološke, političke ili ekonomske skupine”, a pritom je dužna “stalno unaprijeđivati” (...) “mrežu svojih dopisništava”, tako da “obuhvati sve županije (...), a u izvještavanju iz Europe i svijeta potpunije odrazi interese hrvatske javnosti i medija” (ZH 2001: 5).

Među odrednicama samostalnosti rada Hine, posebno se ističu pravo novinara na mišljenje o izboru glavnog urednika (ZH 2001: 18) i financijski aspekt (ZH 2001: 6), koji je u detaljnije normiran tako da “Hina stječe prihode na temelju:

- ugovora s osnivačem,
- ugovora s korisnicima usluga,
- drugih poslova koje obavlja u okviru svoje djelatnosti,
- donacija” (ZH 2001: 25).

Radi se, naime, o tome da je glavnina sredstava za rad Hine osigurana na temelju ugovora s osnivačem, tj. Republikom, o tzv. skupnoj pretplati. Formalno-pravno gledano, to znači da se država sa 16,7 milijuna kuna u 2014. godini (uključujući PDV od 25 posto), odnosno za oko 5 milijuna višim iznosima prethodnih godina, “pretplaćuje” na određene usluge Hine, uključujući mogućnost da državni službenici mogu čitati Hinine vijesti. “Uvažavajući empirijsku funkcionalnost tog svojedobnog ‘prijepisa’ iz Francuske,” piše ministrica kulture Andrea Zlatar Violić Odboru za informiranje, informatizaciju i medije Hrvatskog sabora,¹⁹ “koji je na ovaj ili onaj način poslužio svrsi više od desetljeća, pa i potrebu da državni službenici budu bolje informirani, smatramo da je potrebno jasno reći da Hina pruža važnu javnu uslugu za koju joj se dodjeljuje državna potpora. Zatim je potrebno jasno definirati tu javnu uslugu, odnosno razdvojiti je od onih komercijalnih, i osigurati njeno kvalitetno obavljanje, ne čekajući, kao što se dogodilo u spomenutom francuskom slučaju, intervenciju Europske komisije zabrinute za tržišno natjecanje.” Ministrica je tom prigodom također istaknula kako

¹⁹ U pismu od 20. studenoga 2013. godine.

je Agencija za zaštitu tržišnog natjecanja ranije iste godine obavijestila Ministarstvo kulture da je normativno rješenje glavnine financiranja rada Hine nepohodno “što prije u skladiti s važećim propisima o državnim potporama, kako bi se izbjegli možebitni ispitni postupci Europske komisije.”²⁰

Francuska javna novinska agencija, *Agence France-Presse* (AFP), je naime praktično isto rješenje “skupne pretplate” je, pod pritiskom tužbi za kršenje pravila o državnim potporama u Uniji, 2012. godine izmijenila formulacijom koja predviđa “financijsku kompenzaciju države za neto troškove provođenja misije općeg interesa određene”²¹ drugim člancima, što je nedavno, napokon, dobilo pozitivnu ocjenu Europske komisije.²² Javne novinske agencije, prema tome, imaju svoju funkciju i budućnost – samo je treba pažljivo promisliti i temeljito raspraviti. Ohrabrenje u tom smislu svakako predstavlja uspjeh Hine da s osloncem na vlastite snage i znanje – i to nakon nimalo jednostavnog smanjenja troškova – sredinom 2014. godine izradi novu internetsku stranicu. Pritom se ne radi samo o promjeni dizajna, nego i potpuno novom konceptu internetske komunikacije s najširoom javnošću i profesionalnim korisnicima usluga, usmjerenom uspostavljanju ravnoteže između protuvrijednosti javnih i komercijalnih izvora financiranja.²³

²⁰ Agencija za zaštitu tržišnog natjecanja u očitovanju o financiranju Hrvatske izvještajne novinske agencije od 13. lipnja 2013. godine.

²¹ AFP (29. veljače 2012) *AFP's public interest mission is written into its statutes*, http://www.sos-afp.org/en/statutes_article13, pristupljeno 28. travnja 2014.

²² Tportal/Hina (27. ožujka 2014) *Francuskoj zeleno svjetlo za spas novinske agencije*, <http://www.tportal.hr/vijesti/svijet/323943/Francuskoj-zeleno-svjetlo-za-spas-novinske-agencije.html>, pristupljeno 28. travnja 2014.

²³ Prema spomenutim preporukama Agencije za zaštitu tržišnog natjecanja i odluke Europske komisije o legitimnosti javnog sufinanciranja AFP-a, Hina uspješno primjenjuje model (npr. slovenske agencije STA ili slovačkog TASR-a) razdvojenog financiranja i knjiženja odnosno ponude javnih i komercijalnih sredstava odnosno usluga.

Radni materijal 8. 2.

Hrvatska radiotelevizija

Javna radiotelevizija je najveći informativni medij u zemlji, kako prema količini i raznovrsnosti proizvedenih i objavljenih sadržaja, tako i prema broju zaposlenih radnika, publike, te opsegu cirkulacije financijskog kapitala u poslovanju. HRT je i najdugovječniji medij s nacionalnim dosegom: godinom početka rada smatra se 1926., kada je s emitiranjem programa otpočeo Radio Zagreb, dok je Televizija Zagreb osnovana na njegovu tridesetu obljetnicu. Od 1990. godine dotadašnja Radiotelevizija Zagreb se naziva Hrvatskom radiotelevizijom.

HRT 204. godine emitira četiri televizijska i tri radijska programa na nacionalnoj razini, osam regionalnih radijskih programa (Dubrovnik, Knin, Pula, Rijeka, Zagreb/Sljeme, Split, Zadar i Osijek) te po jedan internacionalni radijski (Glas Hrvatske) putem interneta, i televizijski program (Slika Hrvatske) putem satelita. Tome pribrajamo emitiranje jedinstvenog teleteksta uz televizijske programe, kao i internetsku stranicu Hrt.hr koja, uz pregled vijesti u pisanoj formi i programske rasporede, nudi i internetski posredovane programe HRT-a na zahtjev.²⁴ Simfonijski, Tamburaški i Jazz orkestri te Zbor HRT-a mnogobrojnim koncertima, snimkama i praizvedbama novih djela – poput onih izabranih na sedmom godišnjem natječaju skladbi hrvatskih autora za *big band* – zauzimaju nezaobilaznu poziciju na hrvatskoj i europskoj umjetničkoj sceni.

HRT je u javnom vlasništvu; štoviše, to je, uz Hrvatsku izvještajnu novinsku agenciju (HINA), jedini općeinformativni medij nacionalnog dosega koji je u javnom vlasništvu ostao do danas. Njime, u osnovi, upravlja Hrvatski sabor, posredstvom funkcionara i tijela koje bira. Djelovanje HRT-a kao javnog medija od iznimnog značaja regulirano je ponajprije posebnim Zakonom o Hrvatskoj radioteleviziji, koji uređuje i javno financiranje HRT-a putem pristojbe, omogućujući i komercijalne prihode od vremenski ograničenog oglašavanja.

²⁴ U HRT-ovu programsku ponudu može se ubrojiti još i intrnetski radijski *stream* Govorni programi, koji na adresi http://www.hrt.hr/streamf/HR_TALK nudi izbor iz emisija dječjeg, obrazovnog, kulturno-znanstvenog i dramskog programa Hrvatskoga radija. Dok je časopis Treći program, nakon 35 godina izlazenja, ugašen, 2015. godine se očekuje pokretanje devetog regionalnog radijskog programa iz HRT-ovog centra Čakovec/Varaždin

Tim Zakonom (ZHRT 2012: 3, 5 – 12, 16) i drugim relevantnim aktima utvrđena je i funkcija javne radiotelevizije.²⁵ Njome se nastoji zadovoljiti razmjerno široka definicija tzv. *javnog interesa*, odnosno općeg, društvenog ili nacionalnog interesa, uz promicanje određenih posebnosti putem tzv. pozitivne diskriminacije interesa specifičnih grupa.

Ipak, nedvojbeno je opće mjesto da se na račun HRT-a već niz godina učestalo ispostavljaju primjedbe o sistematičnom sužavanju i iznevjeravanju zadane funkcije, oko čega postoji neformalni konsenzus. “Javnost, drugi mediji i medijski stručnjaci naširoko kritiziraju HRT”, konstatiraju autorice izvještaja *Mapping Digital Media*, “zbog neispunjavanja misije javne radiotelevizijske usluge. Glavna područja kritičizma odnose se na komercijalizaciju, popularizaciju, pa čak i tabloidizaciju sadržaja Hrvatske televizije. Dodatno, neki medijski stručnjaci nalaze informativni program HTV-a pristranim u korist vladajućih političkih elita. S druge strane, političari su nesretni sa svim medijima u Hrvatskoj – oni traže više medijskog vremena i uvijek se žale na pristranost. Političari bi htjeli više izravnog utjecaja na medije. Zbog financiranja putem kombinacije pristojbe i oglašivačkih prihoda, komercijalna konkurencija smatra kako HRT ima povlašten položaj na medijskom tržištu” (Car i Andrijašević 2012: 33). “A zašto onda plaćati pretplatu (...) mediju koji je tako i tako sebi priskrbio glavnu reklamu?”, piše ugledni dopisnik jednih komercijalnih dnevnih novina, pitajući se “kome više treba javna televizija?” i “čemu služe ‘javna poduzeća’, te državne krave muzare na grbači poreznih obveznika i nesretnih korisnika njihovih usluga? Navodno da štite nacionalne interese u strateškim sektorima, poput energije itd. A čemu tek služe ta i takva ‘javna poduzeća’ u informacijama i u industriji zabave? Da nam osiguraju minimum nepristrane informacije? Ma tu floskulu više ne mogu prodati u Italiji ni posljednjemu nepismenome ilegalnome useljeniku, prispjelome jučer preko mora, kamoli onome tko Rai gleda i sluša. Jasno je da javna radiotelevizija služi da nam podvali maksimum pristrane informacije, većini novinara unatoč. I isisavanju

²⁵ Vidi *intra* Zakoni o HRT-u. Uz Zakon, za funkciju HRT-a relevantna su i pravila Europske unije o državnim potporama za javne radiodifuzijske usluge (EK 2009), Ugovor između HRT-a i Vlade (HRT i VRH 2013). Rad HRT-a reguliran je također i Zakonom o medijima (ZM 2004), Zakonom o elektroničkim medijima (ZEM 2009), kao i Statutom HRT-a te drugim zakonima i podzakonskim aktima (<http://www.hrt.hr/programsko-vijece/dokumenti-koji-ureuju-nacin-rada-hrt-a>, pristupljeno 18. veljače 2014.; vidi Radman 2012: 74).

pretplate, parafiskalnog nameta, koji ne jamči baš ništa osim troška. (...) Ako to već moramo trpjeti – neka bude maksimalno jedan kanal, s golom informacijom, obrazovnim programom, i onim što društvu treba a nije komercijalno na prvu loptu.”²⁶ Ako se takva vrsta aktivizma može shvatiti u kontekstu kampanje komercijalnih medija usmjerene protiv javnih medija i “javnog sektora” u cjelini, kako protumačiti nezadovoljstvo javnosti usmjerene na njihovo očuvanje i unapređenje? Hrvatsko novinarsko društvo, Kuća ljudskih prava, koordinacija za medije Hrvatske udruge producenata i Društva hrvatskih filmskih redatelja, uz potporu tridesetak organizacija civilnog društva, u “Apelu za uspostavu vjerodostojnosti javne funkcije HRT-a” početkom 2012. godine su iznijeli “niz primjedbi na upravljanje i kvalitetu programa HRT-a s naglaskom na 'trgovanje' interesima na relaciji Uprava – Programsko vijeće HRT-a, isključivanje kreativnog osoblja i programskog vodstva iz poslovne politike, kao i na način donošenje plana restrukturiranja javne televizije”, i zatražili “da nadležno Ministarstvo kulture hitno provede nadzor nad upravljanjem i programskim razvojem HRT-a”, a od Odbora za medije Hrvatskog sabora da raspravi “o stanju i mjerama za zaustavljanje programske i organizacijske devastacije HRT-a”.²⁷

Postavlja se pitanje: zašto u kolektivnoj percepciji javna radiotelevizija ne zadovoljava predviđenu namjenu, i koji zapravo istinski strukturni problem – ili problemi – stoje iza tog nalaza? Uostalom, tko je odgovoran za to stanje, i može li se odgovornost svesti na konkretne, prepoznatljive subjekte – novinare, ravnatelje, birokraciju, političare, javnost, tehnologiju, konkurenciju, kooperante, oglašivače?

Poslanje te kuće nekoć se u značajnoj mjeri i s, valjda, podosta razloga poistovjećivalo s televizijskim serijama i emisijama kao što su *Naše malo misto* (1969 – 1971) ili *Kviskoteka* (1979 – 1995), pa čak i informativnim, sportskim ili obrazovnim programom Radiotelevizije Zagreb u cijelosti. Nasuprot tome, danas je izuzetno teško ustanoviti nekoliko sličnih jakih uporišta po kojima HRT optimalno reprezentira interes javnosti. Koji su presudni motivi, odnosi i žarišta kroničnih procesa doveli do takvog stanja?

²⁶ Inoslav Bešker (10. listopada 2009) Kome više treba javna televizija?, Jutarnji list, <http://www.jutarnji.hr/kome-vise-treba-javna-televizija-/311696/>, pristupljeno 12. travnja 2014.

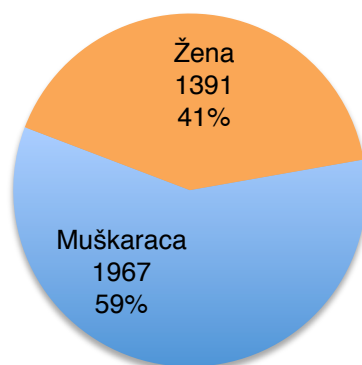
²⁷ Hrvatsko novinarsko društvo (16. siječnja 2012) *Priopćenje nakon javne rasprave - Apel za HRT, kako uspostaviti vjerodostojnost javne funkcije HRT-a*, <http://www.hnd.hr/hr/arhiva/show/65065/>, pristupljeno 12. travnja 2014.

Rad na HRT-u

Sredinom 2013. godine, ukupno je 3358 radnika bilo zaposleno na HRT-u, 1391 žena i 1967 muškaraca.²⁸ Od toga broja njih 1512 ima stupanj naobrazbe od više stručne spreme do doktorske diplome. Daljnje kategorije uključuju: srednja stručna sprema – 1678 radnika, visokokvalificirani radnici – 39, kvalificirani – 75, polukvalificirani – 8, niža stručna sprema – 43, nekvalificirani radnici – 3. Uz SSS

Struktura radnika HRT-a prema spolu

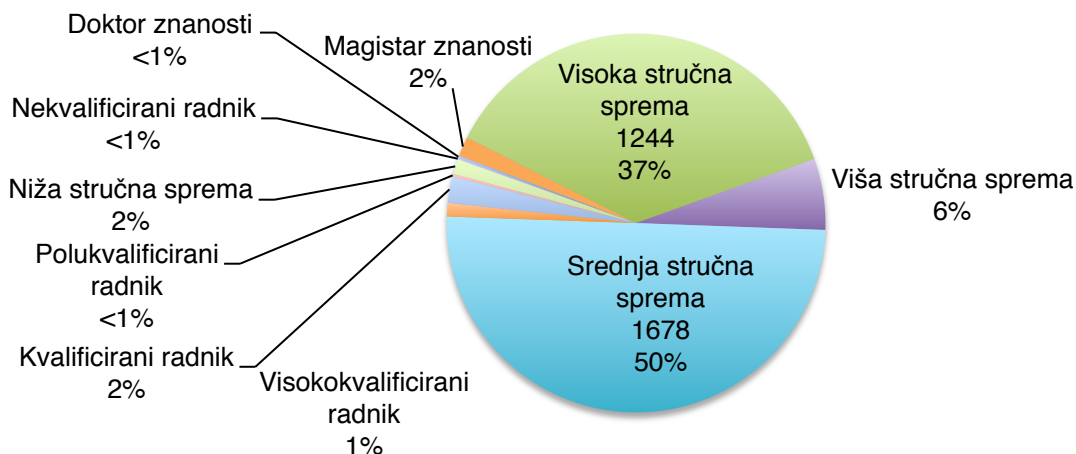
31. svibnja 2013.; izvor: HRT

(50 posto), pojedinačno najzastupljeniji stupanj je onaj visoke stručne spreme, s 1244 radnika (37 posto).

Struktura radnika HRT-a prema stupnju obrazovanja i stručnoj sprema

31. svibnja 2013.; izvor: HRT

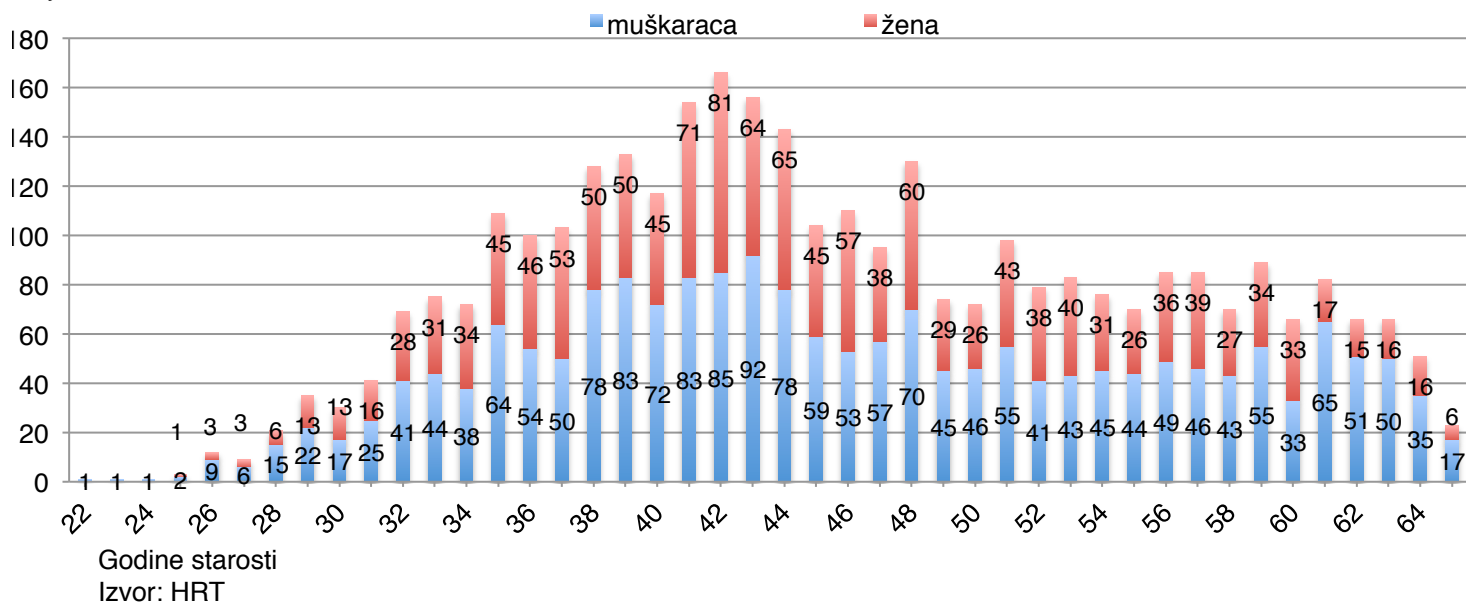
²⁸ Za ovaj i sljedeće podatke izvor je HRT, stanje 31. svibnja 2013. HRT je na kraju 2012. imao 3369 zaposlenih, da bi se do kraja 2013. godine taj broj smanjio za 48, uz tendenciju daljnjeg pada.

Gotovo svi radnici su zaposleni su na neodređeno vrijeme, točnije, njih 3297, a 61 na određeno; u sljedećih pet godina oko tristo bi ih trebalo otići u redovitu mirovinu. Broj zaposlenih na HRT-u pada neprekidno od 2008. godine,

Dobna i spolna struktura radnika HRT-a

31. svibnja 2013.

Broj radnika

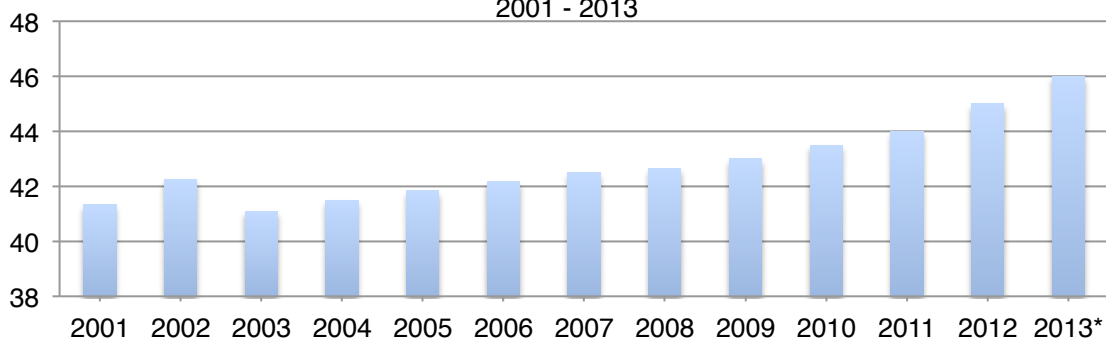

sa 3674 radnika, da bi ih u ožujku 2014. bilo 453 manje, odnosno 3221.²⁹

Neizbježnom posljedicom smanjenja broja radnika, odnosno smanjenog zapošljavanja novih, čini se i porast prosječne dobi radnika HRT-a, koja se 41 godinu na kraju 2003. povećala na 46 sredinom 2013. godine.

Prosječna dob radnika HRT-a

2001 - 2013

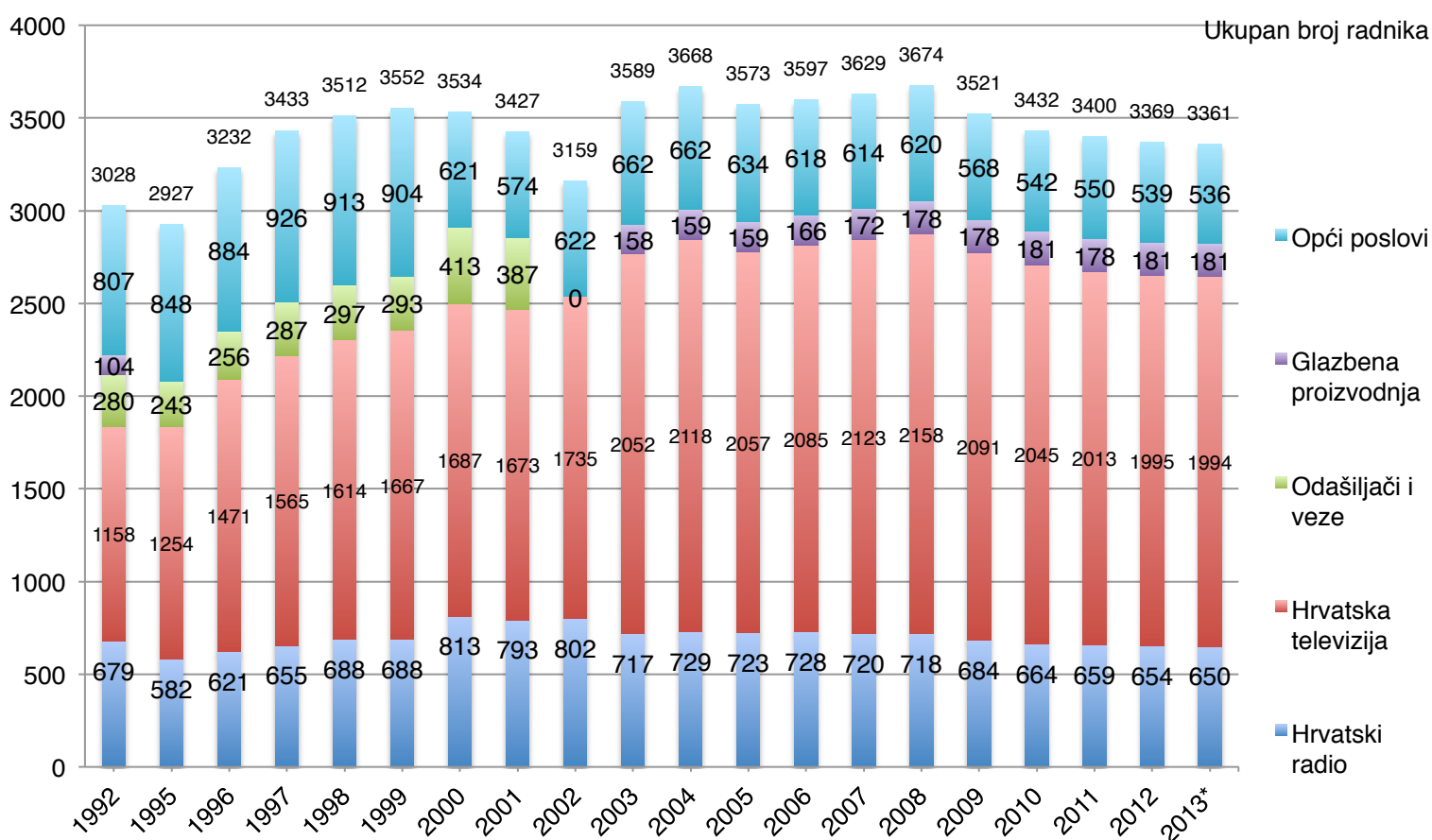
*Podaci za 2013 se odnose na stanje 31. svibnja, za ostale godine na 31. prosinca.

Izvor: HRT

²⁹ "Tijekom 2015. nastavit će se provoditi mjere racionalizacije poslovanja, namjeravamo ostvariti broj od 2.700 stalno zaposlenih, dok ćemo ovu godinu zaključiti sa 2.970. zaposlenih, što je za oko 400 manje nego li 2012. godine", najavio je ravnatelj HRT-a na sjednici Programskog vijeća u prosincu 2014. godine, <http://www.hrt.hr/programsko-vijece/hrt-najavljuje-povecana-ulaganja-u-program-u-2015-godini-uz-nastavak-restrukturiranja-i-racionalizacije-poslovanja>, pristupljeno 21. prosinca 2014.

Do reorganizacije u proljeće 2013. godine,³⁰ u koju se ušlo s ukupno 3361 radnika, HRT se dijelio na Hrvatsku televiziju (1994 zaposlena), Hrvatski radio (650), Glazbena produkcija (181) te Operativni poslove s uredom ravnatelja (536). Reorganizacija je radnike podijelila u pet novoosnovanih jedinica: četiri *poslovne jedinice*, Program (1050), Produkcija (771), Tehnologija (1081) i Poslovanje (356) i *samostalnu ustrojbenu jedinicu* Podrška upravljanju (104).

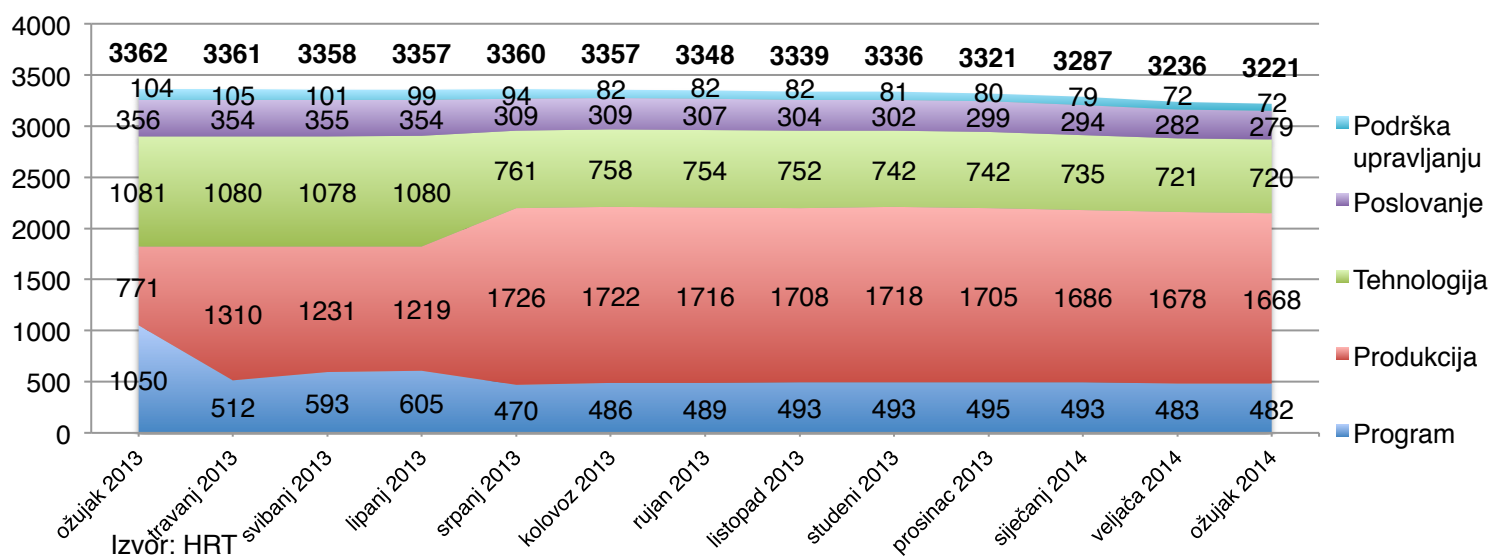
Broj i struktura radnika na HRT-u prema (starim) organizacijskim jedinicama 1992 - 2013

* Podaci za 2013. odnose su od 31. svibnja. Podaci o broju zaposlenih u glazbenoj proizvodnji između 1995. i 2003. godine, te podaci za 1993 - 94. nisu dostupni. Odašiljači i veze se 2002. izdvajaju u zasebno poduzeće. Izvor: HRT.

³⁰ Po Izmjenama i dopunama Zakona o HRT-u sredinom 2012., novi Statut HRT-a donesen je u siječnju, a novi Pravilnik o unutarnjem ustroju u veljači 2013. godine.

Broj i struktura radnika na HRT-u prema novim (poslovnim) jedinicama
lipanj 2013 - ožujak 2014

Nešto manje od 1300 zaposlenih vodi se pod naslovom “kreativnog osoblja”, a to su oni koji neposredno stvaraju program: novinari, urednici, kamermani, tonmajstori, snimatelji, realizatori, lektori, spikeri, fonetičari, redatelji, dramaturzi, montažeri, scenografi, itd. Konačno, svi zaposleni raspoređeni su na 9 lokacija, u zagrebačkom sjedištu i HRT-ovim regionalnim centrima, uz svega troje preostalih u Bruxellesu i Washingtonu.³¹

Pojam kreativnog osoblja ovdje spominjemo najmanje zbog njegova kolektivnog utjecaja na uređivačku i produkcijsku strategiju kuće. Koliko je on malen, štoviše, moglo se vidjeti kad su pripadnici te kategorije savjetodavno i neobvezujuće glasali za rukovodioce pojedinih sastavnica HRT-a.³²

Ipak, formalno statusno izdvajanje “kreativnog osoblja” upućuje na podijeljenost ukupnog kolektiva između onih koji statiraju u ulozi tehničke infrastrukture (“manualci”: službenici, informatičari, vozači, itd.), i onih čiji rad ima veću dodanu vrijednost (“kreativci – kognitivci”), priznatu pravom glasa, koje je onda toliko neobvezujuće i zbog staleške hijerarhizacije među radnicima.

³¹ Uz osam regionalnih centara (Osijek, Rijeka, Split, Dubrovnik, Knin/Šibenik, Zadar, Pula i Čakovec/Varaždin), HRT je do kraja 2013. godine imao i još devet dopisništva (u Metkoviću, Gospiću, Požegi, Slavonskom Brodu, Virovitici, Županji, Vukovaru, Sarajevu i Mostaru), koja su ukinuta, a njihovih 11 novinara je zamijenjeno s 25 samostalnih dopisnika, odnosno “videonovinar” (radi se o novinaru koji samostalno snima i montira svoje priloge).

³² Vidi <http://www.hnd.hr/hr/newslist/show/67687/>, pristupljeno 12. kolovoza 2014.

Bez obzira što precizni pokazatelji o godišnjim kretanjima, dolascima i odlascima zaposlenih za otprilike dva desetljeća nisu dostupni, prva polovica devedesetih godina 20. stoljeća je, prema izjavama svih svjedoka, najdramatičnije i najturbulentnije razdoblje kadrovske povijesti HRT-a. Tada je više stotina ljudi, osobito neposrednih proizvođača programa, zbog političkih razloga bilo prinuđeno otići s HRT-a. Podjela prema etničkim kriterijima i konzervativnim prioritetima nastavila se kao proces negativne selekcije i u sljedećim godinama, a vjerojatno se i danas odražava u upravljanju programom, ili se barem mnoge programske odluke i danas tumače u matrici etničkih podjela i političkih preferencija karakterističnoj za početak devedesetih.

Najpopularnija teza o zaposlenima na HRT-u svakako je ona da ih ima previše, i da većina njih ne radi ništa ili gotovo ništa. Nasuprot tome, opseg programa koji HRT producira, i prema kojem je superioran konkurenciji, ipak, teže je poreći.³³

Neformalna procjena medijske javnosti o točnom opsegu toga viška ustalila se na broju od 600 do 700 radnika.³⁴ Tako su računali umjereni kandidati za ravnatelja HRT-a 2012. godine, mnogobrojni "informirani izvori", a isto je kao neupitan podatak objavio i voditelj najgledanijeg govornog *showa* uživo na HTV-u. U nastojanju da otkrijemo porijeklo takve procjene, došli smo do zaključka da joj nije prethodila analiza strukture zaposlenih po određenim sektorima i službama, kao ni (strukture) njihove produkcije i produktivnosti. Takva analiza nije poduzeta niti kasnije, a niti različite vizije ili planovi reorganizacije i upravljanja HRT-om nisu odstupile od procjene o višku zaposlenih kao jednom od glavnih problema (i, istovremeno, uzroka problema) HRT-a.

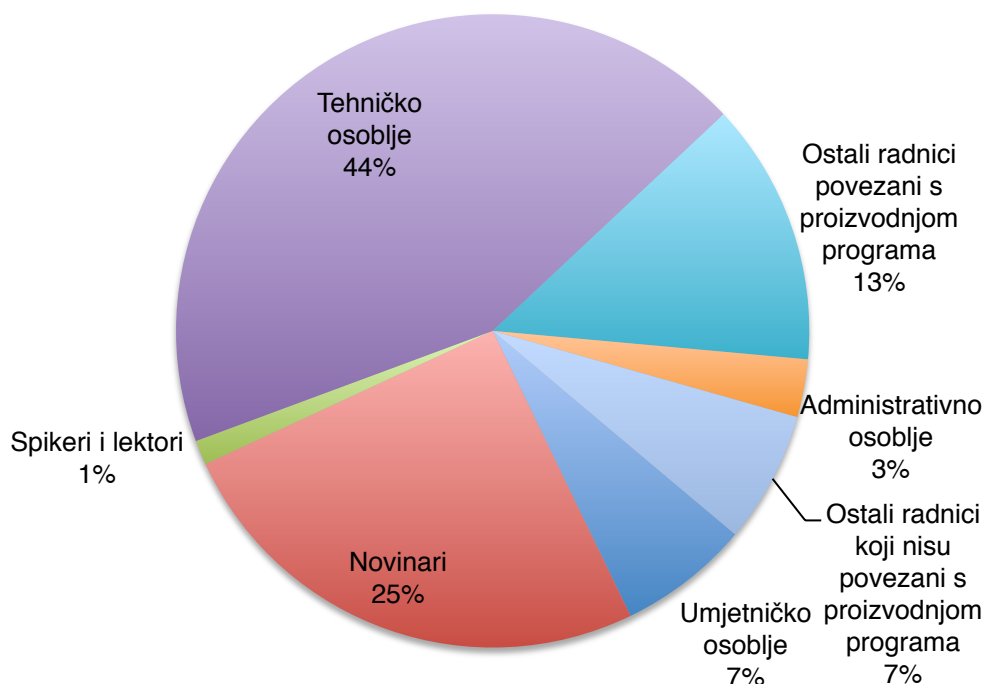
Ipak, podaci koje prikuplja Državni zavod za statistiku omogućuju barem djelomičan uvid u strukturu rada na HRT-u prema vrsti radnih zadataka. Od 1995 stalno zaposlenih krajem 2012. na Hrvatskoj televiziji, 1802 ih je radilo na proizvodnji programa: 504 novinara, 871 tehničar, 25 spikera i lektora, 134 dramaturga, scenografa, direktora fotografije, redatelja i drugih (koje Zavod bilježi u rubrici umjetničkog osoblja) itd. Kada bi se tome dodao uvid u strukturu (nešto

³³ Vidi npr.: <http://danas.net.hr/hrvatska/na-hrt-u-ima-brdo-ljudi-koji-apsolutno-nista-ne-rade>, ili <http://www.jutarnji.hr/kandidati-za-ravnatelja-hrt-a--reorganizacijom-rijesiti-visak-zaposlenih/1061918/>, pristupljeno 12. travnja 2014.

³⁴ Vidi: <http://www.poslovni.hr/marketing-i-mediji/restrukturiranje-hrt-a-vlada-treba-pustiti-upravi-249306>, pristupljeno 12. travnja 2014.

više od 650) zaposlenih prema vrsti radnih zadataka na Hrvatskom radiju, vjerojatno bi se udio novinara i radnika drugih zanimanja izravno povezanih s proizvodnjom programa dodatno povećao; međutim, zbog metodoloških ograničenja, raspoloživi podaci nisu dovoljno pouzdani.³⁵

Struktura zaposlenih na javnoj televiziji 2012
izvor: Državni zavod za statistiku, Obrazac TV - 1

Za orijentaciju, BBC je sredinom 2014. godine zapošljavao oko 8.400 radnika, uključujući oko 5 tisuća (odnosno 60 posto) novinara. Poznato je, nadalje, kako HRT zapošljava i oko 180 osoba u (staroj) organizacijskoj jedinici glazbene proizvodnje, među kojima je, prema Programu restrukturiranja [bivše uprave] Hrvatske radiotelevizije iz 2011. godine³⁶, 15 raspoređeno na poslove administrativnog tipa, dok su svi ostali glazbenici. Nepotpuni podaci tog dokumenta pokazuju da je 2010. godine u “televizijskim dopisništvima” radilo 357 osoba: 209 tehničara, 105 zaposlenih “u programu” i 43 administrativca (ne može

³⁵ Državni zavod za statistiku, zbog zakonskih obaveza čuvanja tajnosti, ne može objaviti uvid u podatke pojedinačnih medija, a kategorija javnih radija, uz radijski dio HRT-a, obuhvaća i barem dvadeset postaja u vlasništvu jedinica lokalne i područne samouprave.

³⁶ Neobjavljeni dokument “restrukturiranja” prema planu bivše Uprave HRT-a, iz lipnja 2011. godine, kojim raspolažemo zahvaljujući susretljivosti dugogodišnjeg novinara i urednika Hrvatskoga radija Duška Radića (1955 – 2012), dostupan je na zahtjev u Ministarstvu kulture.

se dokraja potvrditi pretpostavka da su u te pokazatelje uključeni i zaposleni na regionalnim radijima HRT-a). Barem za 467 (od 540) zaposlenih u organizacijskoj jedinici HRT-a zaduženoj 2010. godine za “opće” poslove, poznata je sljedeća struktura:

Odjel	Broj zaposlenih 2010.
Financije	48
Transport	40
Opći poslovi (vatrogasci, zaštitari...)	80
Održavanje	52
Prodaja	52
Naplata pristojbe	72
Telekomunikacije	36
Informatika	60
Nabava	27

Dok je (od ukupno 664 zaposlena) u radijskoj tehnici te godine radilo 132 osobe, televizijska tehnika je brojala 685 radnika (uključujući i 11 stolara), a još 689 (“kreativaca”) zaposlenih na proizvodnji televizijskog programa bilo je raspoređeno ovako:

Odjel	Broj zaposlenih 2010.
Informativni program	248
Zabavni program	38
Dramski program	8
Dokumentarni program	36
Znanstveno-obrazovni	18
Kultura i glazba	20
Program za djecu i mlade	15
Mozaični program	23
Dizajn	42
Prezentacija i koordinacija programa	30
Proizvodnja drugih programa	171
Planiranje, praćenje i koordinacija	13
Priprema i praćenje	15
Novinska dokumentacija i biblioteka	12

Iako organizacijski “labirint”, po kojemu HRT ne odstupa od bilo kojeg velikog, javnog ili privatnog, sustava – sa zbunjujućim preklapanjima poput “prezentacije i

koordinacije” s “planiranjem, praćenjem i koordinacijom” – daje povoda optužbama za “raspad sistema na Hrvatskoj radioteleviziji”³⁷, teza o “višku” zaposlenih se, naravno, može promatrati i iz drugog rakursa, kao teza o manjku (opsega/kvalitete) programa. Pod pretpostavkom da je ideja kako postoji neravnoteža između broja zaposlenih i onoga što HRT proizvodi uopće utemeljena, ravnoteža bi se, naime, mogla uspostaviti i povećanjem (opsega/kvalitete) proizvodnje, a ne samo “restrukturiranjem”, odnosno smanjenjem broja zaposlenih. Posebno stoga što je redukcija radne snage najčešće povezana sa smanjenjem proizvodnje, a sama po sebi, bez promjene proizvodnih procesa, ne vodi povećanju produktivnosti, bilo bi razumno razmotriti mogućnost da se eventualni viškovi zaposlenih – srednje stručne spreme, a u pomoćnim i organizacijskim djelatnostima – kao što je najavio ravnatelj HRT-a³⁸, putem značajnih investicija u obrazovanje, umjesto otpremnina, prekvalificiraju tako da se proizvodnja dodatno poveća. Međutim, u medijski posredovanoj javnoj raspravi o HRT-u ne može se primijetiti pokušaj da se – umjesto kadrovskoj redukciji – HRT usmjeri povećanoj vlastitoj produkciji programa.³⁹

Usporedba s pokazateljima osam europskih javnih televizija, odabranih prema sličnosti u nekim parametrima, također ne potvrđuje pretpostavku o apsolutnom, niti velikom, “višku” zaposlenih. Omjer opsega programa (ukupno emitiranog, premijernog te samostalno proizvedenog) i broja zaposlenih 2011. godine pokazuje da HRT nije, naravno, najproduktivniji, ali nije niti najmanje učinkovit. Po omjeru vlastite televizijske proizvodnje i (svih) zaposlenih, HRT zauzima peto mjesto, točno u sredini tablice, dok ga omjer ukupne emisije svrstava na šestu, a omjer premijerne emisije na četvrtu poziciju. Pritom treba imati na umu da su uspoređeni podaci za 2011. godinu, odnosno prije negoli je HRT započeo emitirati

³⁷ Slobodna Dalmacija, 28. studenoga 2009.

³⁸ Ante Pavić (9. kolovoza 2013) *Radman: U strukturi zaposlenih dominiraju oni srednje stručne spreme i njih će restrukturiranje najviše zahvatiti*, intervju s Goranom Radmanom, Poslovni dnevnik, <http://www.poslovni.hr/marketing-i-mediji/restrukturiranje-hrt-a-vlada-treba-pustiti-upravi-249306>, pristupljeno 22. kolovoza 2014.

³⁹ Izuzetak predstavlja Zaključak koji je Vlada donijela na svojoj 107. sjednici, 1. kolovoza 2013. godine, u kojem, među ostalim, stoji: “Emitiranje kvalitetnijeg programa od javnog interesa i povećanje vlastite proizvodnje (...) moraju se odrediti kao glavni ciljevi restrukturiranja HRT-a”, <https://vlada.gov.hr/UserDocsImages//Sjednice/Arhiva//975107.%20-%208.pdf>, pristupljeno 12. travnja 2014. Međutim, medijskog odjeka takvog zaključka nije bilo.

treći i četvrti televizijski program. Kada bi se uračunali i ti emitirani sati, HRT bi bio na prvom mjestu u ovoj usporedbi.⁴⁰

To, po svoj prilici, znači da je iznos viška zacrtan *a priori*. Umjesto da se u dosadašnjim projekcijama budućeg rada HRT-a polazilo od određenja što i koliko HRT treba proizvoditi kako bi ispunio svoj mandat, izrazivši ciljeve u potrebnoj brojnosti i kompetencijama zaposlenih (pri čemu bi “restrukturiranje” naprosto bilo postupni “put od točke A do točke B”), zbog obratnog poretka opravdana je sumnja kako teza o značajnom višku zaposlenih potječe iz drugog skupa motiva, a ne iz povezanosti s konkretnim radom i razvojnim mogućnostima HRT-a. Premda, treba naglasiti da to nipošto ne znači kako izvjesni teški prigovori na kvalitetu programa, interesnu neprincipijelnost ili pasivnost dijela kadra time bivaju deplasirani.

Ukupno emitirani, premijerni i vlastiti TV-program u odnosu na broj zaposlenih na odabranim javnim radiotelevizijama
2011. godine

	Broj zaposlenih (na televiziji i radiju)	Emitirano TV-programa (u satima)	Od toga premijerno (u satima)	Programa vlastite proizvodnje (u satima)	Omjer emitiranog programa i broja zaposlenih	Omjer premijernog programa i broja zaposlenih	Omjer vlastite proizvodnje i broja zaposlenih
RTP (Portugal)	2194	15439	10687	4846	7.04	4.87	2.21
ORF (Austrija)	3225	16724	8596	5024	5.19	2.67	1.56
RTS (Srbija)	3589	16552	8391	5344	4.6	2.34	1.49
RTE (Irska)	2151	14761	7669	3073	6.86	3.57	1.43
HRT	3500	16191	9183	4332	4.63	2.62	1.24
VRT (Belgija - flamanska)	2811	10033	5149	3249	3.57	1.83	1.16
DR (Danska)	2309	11357	4229	2447	4.29	1.83	1.06
YLE (Finska)	3180	12508	5298	3065	3.93	1.67	0.96
RTBF (Belgija - francuska)	2161	15800			7.31		

Izvor: EBU Members' Service (2011) EBU Members' Audience Trends, EBU Members' TV Programming, EBU Members' Key Financial and Personnel Data

Bilo bi teško i nevjerodostojno poricati mišljenje da se na HRT-ovu zaposleničkom popisu ističu zacijelo deseci ljudi koji su na ovaj ili onaj način neprincipijelno privilegirani, i koji to permanentno zloupotrebljavaju. No,

⁴⁰ Izvor: HRT (2013) *Program restrukturiranja HRT-a*: 13, <https://vlada.gov.hr/UserDocsImages//Sjednice/Arhiva//975107.%20-%208.pdf>, pristupljeno 12. travnja 2014.

uznemirujućim se čini nalaz da takve pojave nisu istražene, i da se procjene situacije zaustavljaju na uopćenim opservacijama, uslijed kakvih često stradavaju nevini, dok stvarni krivci obično uspijevaju zadržati barem dio ranijih beneficija.

Dubiozna kvaliteta dijela programa može imati uzroke također i u nereguliranosti tržišta radne snage koje HRT-ovi novinari dijele s komercijalnim medijima. Smisao i optimalni gabariti kompetitivnosti kojoj se HRT izlaže – najčešće putem usporedbi rejtinga gledanosti s komercijalnim televizijama – često odudaraju od njegovih javno-interesnih programskih smjernica. Jedan od efekata takve izloženosti vjerojatno je pribjegavanje tabloidnoj liniji manjeg otpora, budući da i medijski radnici jasno osjećaju na koji način brže raste njihova cijena u komercijalnom, profitnom okruženju. Bez obzira što se rad novinara javne televizije ne može mjeriti (samo) učinkom na povećanje postotka gledanosti u tablicama rejting agencije i privlačenje oglašivača, njihov položaj na “novinarskom tržištu” je izjednačen s novinarima komercijalnih medija. “Novinarska je profesija potpuno izložena”, kaže jedna znanstvena analiza hrvatskih medija, “tendencijama ‘novog žurnalizma’ (...) Profesionalni i društveni položaj novinara, a osobito njihova radna prava rijetko se spominju i u samim medijima – detalji o štrajkovima u medijskim organizacijama se izbjegavaju. Radni su se uvjeti pogoršali s liberalizacijom tržišta (...) Novinarska je profesija daleko od ideala nevisnosti i slobode, dok se kriteriji objektivnosti i istinosti u izvještavanju ignoriraju” (Švob-Đokić 2012: 10). Ma koliko to za očekivanja i potrebe javnosti bilo razočaravajuće, urednicima i novinarima javne televizije nerijetko se čini oportunim vjerno reproducirati odabir “vijesti dana” i kut gledanja komercijalnih medija, umjesto da osloncem na istraživanje i autonomne resurse ponude vlastiti. Kada se mjerilo gledanosti, ma koliko nepouzdana i javnim medijima neprikladno, jednom usvoji, onda onim što “vrijedi” postaje samo ono što vrijedi u terminima medijskog tržišta, odnosno najčešće tabloidni skandal i onaj tko ga zna proizvesti.⁴¹

⁴¹ Gledanost političkog (!) *talk-showa* HTV-a je vjerojatno dosegla vrhunac sredinom 2007. godine, kada je poduzetnik stavio točku na bračnu aferu sa starletom, usred emisije zavitlavši vjenčani prsten na pod HTV-ovog studija. Pritom je teško reći, a nije ni presudno, je li emisiji prethodio nagovor voditelja, je li on gost na to spretno naveo njenim tijekom, ili je dramatični čin – neviđen na ovoj televiziji – osmislio i proveo sam *bon vivant*, bez pomoći domaćina. Svejedno je, budući da je problem samo “gostovanje” trač-rubrike na HRT-u, kao i izostanak primjerene reakcije voditelja. Nedugo zatim, isti urednik i voditelj *talk-showa* je trijumfalno poput nogometne zvijezde, uz nagađanja o vrtoglavom iznosu transfera, karijeru nastavio u informativnom programu jedne

Što za tekuće restrukturiranje znači takva “izloženost” HRT-a procesima karakterističnim za komercijalne medije koji, kao što upozorava analiza C. Edwina Bakera, “favoriziraju jedinstvene ili spektakularne prezentacije, umjesto troškova prikupljanja pravih vijesti”? Nimalo ne iznenađuje da “tržišno natjecanje usmjerava televizije da reklamiraju pojavnosti i plaćaju visoka primanja privlačnih voditelja”, a kako se razlike u plaćama povećavaju, televizije “otpuštaju profesionalce i, općenito, režu troškove produkcije vijesti” (Baker 2004: 17 – 18). Razumljivo da svi koji su tradicionalno podalje od svjetla reflektora ili, poput novinara Hrvatskoga radija, riječima Marine Mučalo, “neuspredivo bliži ideji javnog servisa od HTV-a” (Mučalo 2011: 139), ne gledaju procese restrukturiranja s imalo optimizma. Imajući takve strukturne momente u vidu, prema kojim kriterijima će se “trijaža” provoditi kada odlasci s HRT-a ne budu stimulirani otpremninama za prijevremeno umirovljenje? U atmosferi narasle konkurencije pod prijetnjom gubitkom radnog mjesta, kako će reagirati oni – bez sumnje malobrojni – “viškovi” koji su eventualno došli putem (ove ili one političke ili nepotističke) “veze”? Neće li je ponovno upotrijebiti kako bi ostali baš oni, odnosno kakvi će izgledi biti pred – nesumnjivom većinom – HRT-ovog kadra koji, u pomanjkanju “socijalnog kapitala” ili talenta za interpersonalne spletke, i ne zna drugo, nego raditi? I kako će se sve to odraziti na program HRT-a, odnosno njegovu prvorazrednu kulturnu i demokratsku funkciju? Ostavljajući motive za otpuštanje radnika HRT-a u zoni ideološki uvjetovanog zagovora povlačenja države i smanjenja javne potrošnje, niti Program restrukturiranja HRT-a iz 2013. godine ne nudi decidirane odgovore na ta pitanja.⁴²

Navodeći kako HRT, u usporedbi s drugim europskim javnim radiotelevizijama, ne odskaje znatno po broju zaposlenih i količini programa, Program restrukturiranja polazi od tvrdnje da “s obzirom na veličinu tržišta, cijenu i isporuku raznovrsnih medijskih usluga” HRT “nije potpuno usklađen s potrebama i

komercijalne televizije; <http://www.jutarnji.hr/radeljak-bacajuci-prsten--razvodim-se-/176577/> i <http://www.jutarnji.hr/iva-gacic--nas-dnevnik-gledaniji-je-od-htv-ova/282057/>, pristupljeno 12. travnja 2014.

⁴² Dokument datiran s 8. srpnja 2013. godine, s potpisom ravnatelja HRT-a Gorana Radmana, unatoč oznaci “poslovna tajna”, dostupan je na http://www.hrt.hr/uploads/media/Program_restrukturiranja_HRT-a_8.7.2013.pdf i <https://vlada.gov.hr/UserDocsImages//Sjednice/Arhiva//975107.%20-%208.pdf>, pristupljeno 12. travnja 2014.

moogućnostima hrvatskih građana i kao takav treba biti učinkovitiji da bi javnosti mogao dati više za novac koji dobiva” (HRT 2013: 12). Tako uopćenu tvrdnju, doista, nije moguće opovrgnuti; teško je zamisliti situaciju u kojoj bi bilo koja javna služba “za novac koji dobiva” nudila previše u odnosu na potrebe javnosti. Međutim, znači li “neusklađenost s mogućnostima hrvatskih građana” to da javnost ima veće mogućnosti čitanja, gledanja, slušanja i razumijevanja u odnosu na kvalitet i opseg HRT-ove programske ponude? Ili se implicira da je HRT građanima – s obzirom na njihove financijske mogućnosti – preskup, odnosno da bi trebalo sniziti pristojbu, usmjeravajući HRT prema neoliberalnom idealu sažetom u paroli “neka bude maksimalno jedan kanal, s golom informacijom”?⁴³ Bez eksplicitnog objašnjenja kako bi – po otpuštanju i umirovljenju do 700 ljudi – manji broj radnika mogao “dati više za novac koji dobiva”, Program restrukturiranja ne donosi strukturu zaposlenih prema poslovima koje obavljaju; nije vidljivo tko radi u programu, a tko u općim službama, niti što bi se trebalo postići kao krajnji rezultat. Iako je iz pokazatelja koji jesu navedeni moguće vidjeti da skoro polovica radnika HRT-a ima neki oblik tercijarnog obrazovanja, kao i da ih oko 10 posto treba poći u mirovinu tijekom sljedećih pet godina (HRT 2013: 5 – 6), nije odgovoreno na pitanje je li takva obrazovna i dobna struktura zadovoljavajuća. Odnosno, ako nije, u kojem smislu bi je trebalo promijeniti. Nije vidljivo niti postoji li neprikladna (obrazovna, dobna, rodna, kvalifikacijska, itd.) struktura radnika u nekoj poslovnoj jedinici, kao niti prema kojim bi je orijentirima, ciljevima i kriterijima trebalo mijenjati. Gotovo jedini analitički nalaz Programa koji se tiče radne snage kaže da, “u usporedbi sa sličnim javnim radiotelevizijama u Europi, u kojima se udio radne snage u ukupnom trošku kreće između 50 i 60 posto, HRT-ovih 33 posto upućuje na strukturni problem”, i to zbog visokog udjela “drugih fiksnih troškova, kao što su (...) visoki troškovi energije i infrastrukture HRT-a” (HRT 2013: 21). Iz toga, međutim, ne proizlazi orijentacija na smanjenje tih “drugih fiksnih troškova”,⁴⁴ nego

⁴³ Inoslav Bešker (10. listopada 2009) *Kome više treba javna televizija?*, Jutarnji list, <http://www.jutarnji.hr/kome-vise-treba-javna-televizija-/311696/>, pristupljeno 12. travnja 2014.

⁴⁴ Izuzetak predstavljaju zakonske obaveze HRT-a koje propisuju izdvajanja (relativno malog: 46,7 milijuna kuna u 2012. godini) dijela sredstava prikupljenih putem pristojbe za financiranje filmske proizvodnje putem Hrvatskog audiovizualnog centra te medijske proizvodnje na lokalnoj i regionalnoj razini putem Fonda za poticanje pluralizma i raznovrsnosti elektroničkih medija, za koje Program restrukturiranja predlaže da također podnesu “teret restrukturiranja” (HRT 2013: 32). Međutim, Vlada je u svom zaključku o Programu restrukturiranja takvo usmjerenje odbacila

se predviđa daljnje smanjenje troškova rada,⁴⁵ dok se planira povećanje troškova energije i održavanja infrastrukture (osobito amortizacije nove tehnike). Prema tome, navedeni analitički uvid upućuje na kontradikciju u osnovnom usmjerenju Programa. Nadalje, iako iz pokazatelja o javnim radiotelevizijama u Europi proizlazi da je opseg proizvodnje programa proporcionalan broju zaposlenih, u dokumentu Programa restrukturiranja se rashodi za njihove plaće ne smatraju troškovima proizvodnje programa. To sugerira da na HRT-u postoji neki rad, i s njim povezani troškovi, koji nisu u funkciji proizvodnje programa. Međutim, zbog nedostatka uvida u strukturu rada na HRT-u, nije moguće zaključiti je li to – i u kojem opsegu – doista tako. Napokon, u vrijeme donošenja, sredinom 2013. godine, Program restrukturiranja HRT-a predviđa smanjenje broja zaposlenih putem zbrinjavanja “viška” bez usvojenog provedbenog programa, odnosno programa unutarnjeg preustroja. Taj program, kao i odluka o najavljenom namjeri smanjenja broja zaposlenih, donesena uz prethodno provedeni postupak savjetovanja s radničkim vijećem, mora biti u skladu s važećim Zakonom o radu. Ti akti “trebaju sadržavati razloge i financijske učinke provođenja unutarnjeg preustroja, broj, zvanja, strukturu i popis radnih mjesta radnika koji će biti obuhvaćeni restrukturiranjem, edukacijom i prekvalifikacijom, kriterije odabira radnika za čijim će radom prestati potreba, rok u kojem će prestati potreba za radom pojedinih radnika, iznos i način obračuna otpremnina i drugih davanja radnicima, rok provedbe edukacije i prekvalifikacije radnika, prijedlog nove sistematizacije radnih mjesta i odgovarajuće izmjene akata o unutarnjem ustrojstvu HRT-a.”⁴⁶

(<https://vlada.gov.hr/UserDocImages//Sjednice/Arhiva//975107.%20-%208.pdf>, pristupljeno 12. travnja 2014.).

⁴⁵ “Nakon usvajanja ovog programa restrukturiranja i tijekom prve polovice 2014. potrebno je smanjiti trošak rada za 56,4 milijuna kuna” (HRT 2013: 40).

⁴⁶ Prema: <https://vlada.gov.hr/UserDocImages//Sjednice/Arhiva//975107.%20-%208.pdf>, pristupljeno 12. travnja 2014. Izvješće o poslovanju HRT-a za 2013. godinu, upućeno Hrvatskom saboru krajem kolovoza 2014., bilježi na str. 5 da je “Program zbrinjavanja radnika HRT-a pokrenut sukladno Programu restrukturiranja”

(<https://vlada.gov.hr/UserDocImages/Sjednice/2014/186%20sjednica/186%20-%201c.pdf>). “Nastavljajući provedbu Programa restrukturiranja kojeg je u kolovozu 2013. g usvojila Vlada RH, a koji predviđa izdvajanje netemeljnih djelatnosti, HRT započinje proces izdvajanja odjela Zaštita, unutar Poslovne logistike u RJ Poslovanje”, obavještava HRT.hr početkom rujna 2014., dodajući kako “radnici za čijim će radom time prestati potreba, ulaze u program zbrinjavanja koji je ravnateljstvo HRT-a usvojilo 2013.g.”, <http://www.hrt.hr/organizacija/-23>, pristupljeno 2. prosinca 2014.

Zaključno, “bruto” opterećenje konteksta financijske krize kampanjski se “tovari” na leđa radnika HRT-a. Čini se kako će upravo oni platiti ceh, kao prononsirani glavni krivci, za besparicu i pomanjkanje kvalitete određenih dijelova i aspekata programa, dok se, skupa i nova, tehnika redovito ističe kao zalog većoj i jeftinijoj produkciji ubuduće. U osvrtima drugih medija – a oni komercijalni su pritom često zburadi – te ostalih političkih i društvenih aktera, rijetko se, međutim, uzima u obzir činjenica da radnici javne radiotelevizije izuzetno malo sudjeluju u donošenju odluka o vrsti i dinamici njezine proizvodnje.

Na osnovi Programa restrukturiranja moguće je tek posredno rekonstruirati planirani tempo smanjivanja broja radnika. Budući da se ukupni volumen plaća i ostalih primanja zaposlenih na HRT-u kreće oko 500 milijuna kuna godišnje, predviđene uštede na troškovima rada – 56,4 milijuna kuna u 2014. godini u odnosu na prethodnu, odnosno po 93,2 milijuna u sljedeće tri godine, do 2017., kada bi trebao biti dovršen postupak smanjivanja broja radnika – ukazuje da je tu zaista uračunato smanjenje broja radnika od oko jedne petine (HRT 2013: 32). Projekcija troškova restrukturiranja za otpremine u 2014. predviđa 39 odnosno 44,2 milijuna kuna u 2015., uz još 26 milijuna u 2016. godini. Dok je za edukaciju i ostale troškove predviđeno po 10 milijuna kuna u 2014. godini, ulaganja u tehnologiju planiraju se na razini 200 milijuna kuna (HRT 2013: 33 i 40).

Hodogram Programa restrukturiranja, prema kojem su se već u posljednjem kvartalu 2013. godine trebali obaviti “pregovori sa socijalnim partnerima o uvjetima novog Kolektivnog ugovora”, razgovori s radnicima zainteresiranim za “stimulativni” raskid ugovora o radu, kao i prijevremena umirovljenja uz dokup staža, za 2014. i 2015. predviđa “definiranje i zbrinjavanje tehnoloških viškova radnika”, a zatim bi slijedi ubrzana tehnološka obnova (HRT 2013: 42).

Nadzorni odbor HRT-a, prema raspravi na tematskoj sjednici 8. srpnja 2013. godine, iskazao je nezadovoljstvo Programom restrukturiranja, ponajviše upravo oskudnim pokazateljima o radu na HRT-u, u odnosu na iskazane krajnje namjere značajnog smanjenja kadra. Dok bi se moglo postaviti pitanje kako to da mogućnost i – barem s obzirom na udvostručeni broj kanala – potreba povećanja vlastite proizvodnje programa s postojećim kadrom, koji se utoliko ne bi mogao nazvati “viškom”, uopće nije niti razmotrena, Nadzorni odbor tretira otpuštanja kao

jedinu moguću soluciju. Prigovori se, u osnovi, svode na to da je “optimizacija ljudskih resursa” planirana pod “nedefiniranim uvjetima i kriterijima”. Najdalje dokle Nadzorni odbor ide u smjeru te kritike, jesu procjene da “nisu dovoljno jasno iskazane uštede u drugim dijelovima poslovanja HRT-a, nego se ponajprije želi štedjeti na plaćama radnika, odnosno na troškovima rada”, i da “nisu dovoljno jasno iskazani kriteriji prema kojima će biti utvrđen broj radnika koji će biti potencijalni višak”.⁴⁷ Usprkos brojnim drugim primjedbama, Nadzorni odbor je Program restrukturiranja, a s njim i plan otpuštanja velikog broja zaposlenih prihvatio, potvrđujući još jednom refleksnu uvjetovanost “rezova bez alternative” općim trendom smanjenja državne domene i javnog sektora. Između nametnute ideološke klime i orijentacije glavnog ravnatelja HRT-a, takvom pristupu doprinose i momenti poput sveobuhvatne “*Clean start*” analize koju je Vlada 2012. godine naručila od neovisnih ekonomskih stručnjaka i konzultanata,⁴⁸ spremnih da HRT-u preporuče apriornu nuždu kadrovskih rezova u ime smanjenja “fiksni troškova”⁴⁹, kao i činjenica da su gotovo svi kandidati za glavnog ravnatelja prilikom posljednjeg izbora u svojim programima predviđali oveće količine otkaza.⁵⁰ Indikativan je u tom pogledu i jedan radni prijedlog vodstva HRT-a, datiran 31. svibnja 2013. godine, pod naslovom “Strategija poslovanja i razvoja HRT-a od 2013. do 2017.”, koji je neposredno prethodio Programu restrukturiranja.⁵¹ Tamo se, bez imalo akademskog krznanja ili pozivanja na Marshalla McLuhana, u poglavlju nazvanom “Vizija”, jednostavno tvrdi: “Medijska djelatnost je u osnovi tehnološka”. Ma koliko je tehnološki determinizam u medijskoj znanosti šezdesetih godina prošloga stoljeća bio popularan, teorijska “konkurentnost” škole iz Toronta, s izuzetkom nekih radova Harolda Innisa, uvenula je potom istom brzinom kojom se i pojavila. Sudeći barem prema navedenoj tvrdnji, to ne znači i da je ideološka

⁴⁷ Zaključak 12. tematske sjednice Nadzornog odbora HRT-a, održane 8. srpnja 2013., http://www.hrt.hr/uploads/media/Program_restrukturiranja_HRT-a_8.7.2013.pdf, pristupljeno 12. travnja 2014.

⁴⁸ Vidi npr.: <http://www.novilist.hr/Vijesti/Hrvatska/Clean-start-Vlada-za-analizu-poslovanja-daje-2-3-milijuna-kuna>, pristupljeno 12. travnja 2014.

⁴⁹ Dodatak 1 Programu restrukturiranja HRT-a donosi “Odgovor na Clean start preporuke” (HRT 2013: 50).

⁵⁰ Vidi npr.: <http://www.jutarnji.hr/kandidati-za-ravnatelja-hrt-a--reorganizacijom-rijesiti-visak-zaposlenih/1061918/>, pristupljeno 12. travnja 2014.

⁵¹ http://www.hrt.hr/uploads/media/Strategija_poslovanja_i_razvoja_HRT-a_2013.-2017.pdf, pristupljeno 12. travnja 2014.

privlačnost ovakvih pojednostavljenja, slično kao ni psihološki studiji medija (ozbiljni barem u svojoj pedantnosti), izgubila svoje sljedbenike. Ipak, ignorancija spram “u osnovi” *društvenog* karaktera komunikacije – koji ne bi bilo zgorega zadržati na umu i prilikom usiljenih formulacija “misija” i “vizija” javne “medijske djelatnosti” – odavno je podvrgnuta temeljitim kritikama, i to iz različitih rakursa.⁵² U obuhvatnoj analizi televizije Raymond Williams podsjeća, “ako su mediji fizičke proteze bez podrijetla u odnosima između nas, onda je, naravno, irelevantan njihov sadržaj (...). Ako je efekt nekog medija isti bez obzira tko ga kontrolirao ili koristio, i koji sadržaj pritom pokušao prenijeti, onda možemo zaboraviti svakidašnju političku i kulturnu raspravu, i pustiti da se tehnologija upravlja sama sobom. Teško da iznenađuje što je taj zaključak naišao na dobrodošlicu ‘medijskih znalaca’ u postojećim institucijama. On njihovim postojećim interesima i praksama, i u najsirovijem izdanju dodaje sjaj avangardne teorije, osuđujući sve njihove kritičare na pred-elektroničku irelevantnost” (Williams 2004: 130 – 131). Napokon, ako je poruka zaista samo medij, a HRT “u osnovi” tehnika, što nam je onda ostalo za reći?

Alarmantno stoga zvuči tišina na mjestu koje bi trebalo biti popunjeno odgovorno analiziranim pokazateljima o radnicima HRT-a, njihovim individualnim i kolektivnim rezultatima, kao i projekcijom takve studije u neposrednu, ali i dugoročnu budućnost javne radiotelevizije. Naročito kada je riječ o kadrovskoj politici, odnosno o pravom smislu fraze “optimizacije ljudskih resursa”, od koje se polazi u planiranje ukupnog poslovanja.⁵³

Financije

Pristojba na koju su obavezani svi vlasnici barem jednog televizijskog ili radijskog prijemnika (ili nekog drugog uređaja, poput mobilnog telefona ili kompjutora, koji omogućuje prijem radijskog ili televizijskog programa) u područjima Hrvatske pokrivenim prijenosnim signalom, najveći je i zagaranirani izvor prihoda HRT-a.

⁵² Vidi npr.: David Carr (6. siječnja 2011) *Marshall McLuhan: Media Savant*, New York Times, http://www.nytimes.com/2011/01/09/books/review/Carr-t.html?pagewanted=all&_r=0

⁵³ “Praksa zapošljavanja na javnoj televiziji i na javnom radiju trebala bi biti transparentna i dostupna ne samo u smislu broja zaposlenih, nego i u smislu analize radnih mjesta”, upozorava nedavna mediološka studija, preporučujući “da to uđe u kriterije podnošenja godišnjeg izvješća HRT-a Saboru RH i saborskim odborima” (Peruško, Perišin, Topić, Vilović i Zgrabljčić 2011: 114)

Prema Zakonu o Hrvatskoj radioteleviziji, njezin iznos određuje se kao (najviše) 1,5 posto prosječne neto plaće u Hrvatskoj, na temelju statističkih podataka za prethodnu godinu. Unatoč stalnim promjenama prosjeka nominalne plaće, pristojba od 1. ožujka 2010. godine iznosi 80 kuna.⁵⁴ Od ukupnog tako prikupljenog iznosa, oko 1,2 milijarde kuna godišnje, HRT je dužan tri posto uplatiti u Fond za poticanje pluralizma i raznovrsnosti elektroničkih medija, a dva posto Hrvatskom audiovizualnom (filmskom) centru.⁵⁵ Budući da postoje primjeri zemalja u kojima izbjegavanje plaćanja pristojbe ozbiljno dovodi u pitanje funkcioniranje javnih radiotelevizija, nerijetko se ističe kako je u Hrvatskoj njena “dobra naplata osnovni parametar stabilnosti poslovanja HRT-a” (HRT 2014: 4). Ipak, prema riječima njegova glavnog ravnatelja,⁵⁶ HRT je identificirao 270 tisuća obveznika koji “na ovaj ili onaj način uspijevaju ne platiti pristojbu”, što bi značilo 259 milijuna kuna godišnjih prihoda manje. Međutim, od 1,5 milijuna domaćinstava i još barem 800 tisuća pravnih osoba u Hrvatskoj, pristojbu je tijekom 2012. godine, prema izvještaju Državnog ureda za reviziju, plaćalo 1,2 milijuna pretplatnika.⁵⁷ Iako

⁵⁴ Od 2010. godine, točnu “visinu mjesečne pristojbe za svaku godinu utvrđuje svojom odlukom Nadzorni odbor HRT-a uz prethodno odobrenje Vijeća za elektroničke medije da je pristojba u skladu s Ugovorom” HRT-a i Vlade (ZHRT 2010: 35). Prije toga, počevši od 2001. godine, visina pristojbe je bila određena Zakonom kao ekvivalent 1,5 posto prosječne neto plaće. Da je tako ostalo, mjesečni iznos pristojbe za 2014. godinu, prema podacima Državnog zavoda za statistiku, iznosio bi 83 kune, odnosno nominalno za 3,41 posto više, ali realno i tada 17,48 posto niže. Ovako, realna vrijednost pristojbe se (u ožujku 2014. godine) smanjila za 20,2 posto u odnosu na 2009. godinu

⁵⁵ Prema Zakonu o izmjenama i dopuni Zakona o audiovizualnim djelatnostima, Narodne novine (2011) 90: 7. Uz to HRT, kao i svi elektronički mediji pod nadzorom Vijeća i Agencije za elektroničke medije, prema Zakonu o elektroničkim medijima (ZEM 2009: 66), sudjeluje u financiranju njihova rada s 0,5 posto prihoda, tako da se njegova ukupna izdvajanja za Fond, Vijeće i Agenciju 2012. godine – prema odgovoru koji je od HRT-a Ministarstvo kulture prikupilo u svrhu odgovora na pitanje zastupnika u Hrvatskom saboru – kreću oko 42 milijuna, za HAVC oko 18 milijuna, a za glazbena prava 50 milijuna kuna. “Uz gore navedeno”, stoji u elektronskoj pošti od 10. srpnja 2012. godine, “HRT prema odluci Vlade RH za 17.000 oslobođenih i povlaštenih pretplatnika (po osnovi raznih bolesti i invalidnosti) gubi 11.827.000 kuna prihoda. Zbog Zakona o HRT-u 12/2010, po kojemu svi ugostiteljski objekti plaćaju za svaki četvrti prijatelj, a škole i vrtići ne plaćaju za prijatelje u edukativne svrhe, HRT gubi 23 milijuna prihoda, te još milijun kuna jer, prema Zakonu o socijalnoj skrbi, ustanove i centri socijalne skrbi plaćaju za samo po jedan prijatelj. Iako je prema Zakonu o HRT-u i prosječnoj plaći u RH za proteklu godinu iznos RTV pristojbe trebao biti 82,00 kuna, odlukom Vlade RH iznos je ostao na 80,00 kuna čime je HRT oštećen za dodatnih 27 milijuna kuna.”

⁵⁶ Na Danima elektroničkih medija u Opatiji, 21. listopada 2014. godine.

⁵⁷ I to “za korištenje 1.362.759 radijskih i televizijskih prijatelja” (što odgovara podacima Državnog zavoda za statistiku za 2012. godinu, vidi sljedeću bilješku); Državni ured za reviziju (2013) *Izvjješće o obavljenoj financijskoj reviziji javne ustanove Hrvatska radiotelevizija za 2012.*: 4. Dostupno na: <http://www.revizija.hr/izvjesca/2013-rr-2013/02-trgovacka-drustva/hrvatska-radiotelevizija.pdf>, pristupljeno 17. travnja 2014. Izvor za broj domaćinstava je Državni zavod za

Eurostatova anketa sugerira kako 99 posto hrvatskih domaćinstava ima barem jedan televizor (Eurostat 2013: T7), računajući da ga u Europskoj uniji nema prosječno tri posto ispitanika, proizlazi da bi evazija plaćanja pristojbe mogla biti nešto veća: od 850 do milijun pretplatnika, odnosno barem 820 milijuna kuna, prema “zamrznutoj” visini pristojbe.⁵⁸ Pritom su troškovi prikupljanja 1,221 milijarde pristojbe⁵⁹ HRT tijekom 2013. godine stajali 105,5 milijuna kuna (HRT 2014: 64).

Drugi relevantan izvor prihoda HRT-a je onaj od prodaje oglasnog prostora – 106 milijuna tijekom 2013. godine – uz zakonsko ograničenje na najviše devet minuta reklama po satu na radijskim i prva dva televizijska programa, dok na specijaliziranom, trećećem i četvrtom kanalu televizije oglasa nema. Još restriktivnije tretira se tzv. *primetime*, od 18 do 22 sata, kada se na televizijskim programima smiju emitirati samo četiri minute oglasa. Pritom se emitirani film smije prekinuti reklamom samo jedanput. Komercijalne televizije, kojima je to u pravilu glavni izvor prihoda, smiju puštati 12 minuta reklama po satu, uz šire mogućnosti prekida emisija reklamnim blokovima.

Bilo bi lijepo da se kao relevantan izvor prihoda može prikazati i onaj stečen prodajom radijskih i audiovizualnih programa, poput filmova i televizijskih serija. No, ta je stavka s vremenom postajala sve manja. Na valu globalne liberalizacije tržišta, pa tako i onog televizijskog, i u Hrvatskoj je zabilježen jak utjecaj privatnih subjekata i njihovu diskursu naklonjenih političkih predstavnika i državnih službenika, doprinoseći relativnom padu vlastite dramske i druge produkcije HRT-a, a sve većoj usmjerenosti na kupnju tuđeg proizvoda.

HRT-u je zakonski te programskim Ugovorom s Vladom RH naloženo dvojno financiranje javnih i komercijalnih djelatnosti, što podrazumijeva i odvojeno

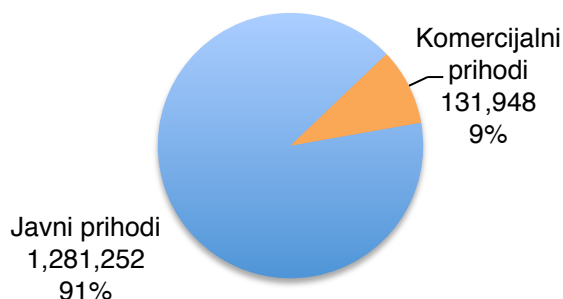
statistiku (2011) *Popis stanovništva, kućanstava i stanova: prvi rezultati po naseljima*: 14, http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2011/SI-1441.pdf, pristupljeno 17. travnja 2014., a za procjenu broja pravnih osoba podatak o 2,3 milijuna mjernih mjesta za isporuku električne struje (bez javne rasvjete) iz HERA (2013) *Izješće o radu Hrvatske energetske regulatorne agencije za 2012. godinu*: 64, http://www.hera.hr/hr/docs/HERA_izvjesce_2012.pdf, pristupljeno 17. travnja 2014.

⁵⁸ U prilog tome govore i podaci, uračunati u ovu procjenu, o “radiopretplatnicima” od 2009. do 2013., kada ih ima 1.377.412 (1.194.178 pojedinaca i 183.234 poduzeća i ustanove), Državni zavod za statistiku (2014) *Statistički ljetopis*: 528, http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/ljetopis/2014/sljh2014.pdf, pristupljeno 23. prosinca 2014.

⁵⁹ Poštarina, platni promet, grafičke usluge, kontrolori (16, 4 milijuna), opomene (4 milijuna), odvjetnici i ovrhe (54,6 milijuna kuna); ukupni troškovi naplate uzimaju 8,6 posto prikupljenih sredstava putem pristojbe (HRT 2014: 64).

računovodstvo. To konkretno znači da se komercijalna djelatnost (npr. kupnja prava za prijenos neke utakmice Lige prvaka) može financirati samo iz prihoda stečenih komercijalnom djelatnošću (npr. prodajom oglasnog prostora ili iznajmljivanjem tehnike), dok se javna djelatnost (proizvodnja ugovorenog programa) može, uz javni prihod (pristojbu) i druge javne izvore, sufinancirati i od prihoda stečenih komercijalnim putem. Izvještaj Državnog ureda za reviziju, za 2012. godinu, međutim, utvrđuje kako “u приходima i rashodima ostvarenim od komercijalne djelatnosti nisu obuhvaćeni prihodi i rashodi od komercijalnih programa, nego su obuhvaćeni u приходima od javnih usluga”.⁶⁰ Posrijedi je godina karakteristična po izmjeni trojice glavnih ravnatelja HRT-a (jedan kao vršitelj dužnosti u razdoblju od tri mjeseca)⁶¹, što je moglo dijelom utjecati i na regularnost računovodstvenog poslovanja, no bolji poznavatelji prilika lako će uočiti da je riječ o povodu već klasičnim prigovorima za netransparentnost. Ipak, u Izvješću o poslovanju za 2013. godinu, HRT je prikazao strukturu prihoda u podjeli na one javnog i one komercijalnog podrijetla (HRT 2014: 63).

Podjela prihoda HRT-a
na javne i komercijalne 2013. godine; izvor: HRT

Javni prihodi, uz pristojbu, obuhvaćaju i 13 tisuća kuna dotacije iz državnog proračuna, prema Ugovoru između HRT-a i Vlade, namijenjenih “za proizvodnju i emitiranje međunarodnih programskih kanala te objavljivanje internetskog portala Glas Hrvatske” (HRT i VRH 2013: 99), te proporcionalni udio financijskih prihoda (kamata, tečajnih razlika i tome slično). Komercijalni prihodi, uz oglašavanje,

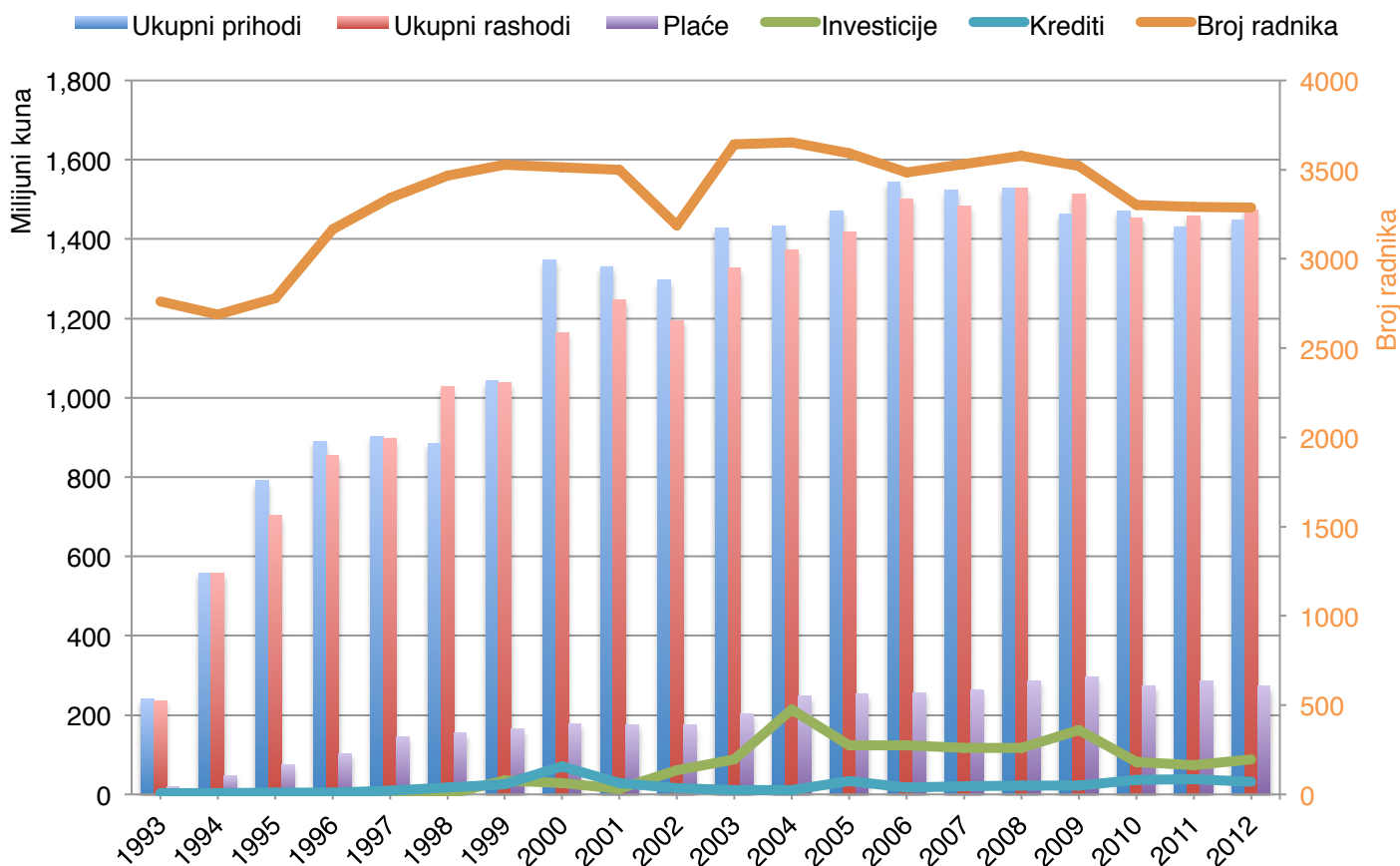
⁶⁰ Državni ured za reviziju (2013) Izvješće o obavljenoj financijskoj reviziji javne ustanove Hrvatska radiotelevizija za 2012.: 14. Dostupno na: <http://www.revizija.hr/izvjesca/2013-rr-2013/02-trgovacka-drustva/hrvatska-radiotelevizija.pdf>, pristupljeno 17. travnja 2014.

⁶¹ Od 27. lipnja 2011. do 12. srpnja glavni menadžer HRT-a je bio Josip Popovac, od 13. srpnja do 25. listopada je vršitelj dužnosti glavnog ravnatelja bio Domagoj Novokmet, a 26. listopada je za glavnog ravnatelja imenovan Goran Radman (stupio je na dužnost 5. studenoga 2012.).

dolaze od prodaje programa i naknada za njegovo emitiranje na tzv. multikanalnim platformama, prenošenim putem komercijalnih internetskih, satelitskih ili kablovskih veza, te od iznajmljivanja imovine.

Kretanje prihoda i rashoda, rashoda za plaće, te kredita i investicija HRT-a, u usporedbi s brojem zaposlenih tijekom duljeg vremenskog razdoblja otkriva značajan porast ukupnih prihoda početkom prošlog desetljeća, kada dolazi do zakonodavnog vezivanja visine pristojbe uz porast prosječne plaće. To je bez sumnje omogućilo značajan i trajan porast investiranja u tehničko opremanje, koje

Strukturni pokazatelji Hrvatske radiotelevizije 1993 - 2012

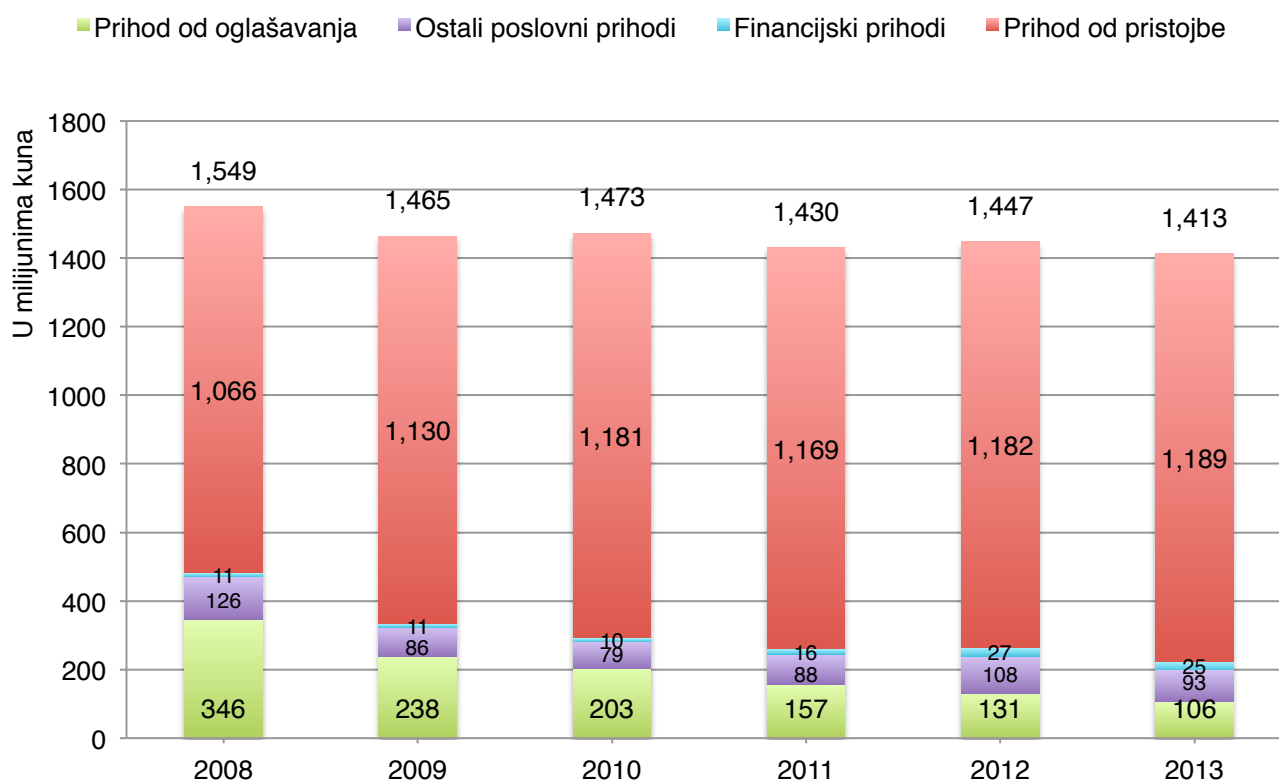
Izvor: Fina

je, međutim, ostalo bez trajnih efekata, barem sudeći prema jednom od posebnih ciljeva predviđenih Programom restrukturiranja iz 2013. godine: tehnološkoj modernizaciji, za koju je, u 2014. i 2015. godini, predviđeno 200 milijuna kuna (HRT 2013: 29 i 33). Unatoč padu komercijalnih prihoda poslije 2006. godine, investicije su se zadržale na relativno visokoj razini. Zaduživanje HRT-a je tijekom

prošlog desetljeća raslo, tako da su kratkoročne i dugoročne obaveze na kraju 2012. godine iznosile preko 772 milijuna, a ukupni gubitak više od 363 milijuna kuna.⁶²

Pad HRT-ovih prihoda od oglašavanja u razdoblju od 2008. do 2012. godine iznosi oko 215 milijuna kuna (s oko 346 na oko 131 milijun) godišnje, da bi 2013. godine iz tog izvora bilo ostvareno samo 106,4 milijuna kuna (HRT 2013: 16 i HRT 2014: 63)⁶³. Uz zakonsko smanjenje oglasa u večernjim terminima (ZHRT 2010) i “svojevrsnu upravljačku krizu” na HRT-u, Analiza televizijskog tržišta koju je

Struktura prihoda HRT-a 2008 - 2013

Izvor: HRT 2013: 15 i HRT 2014: 62.

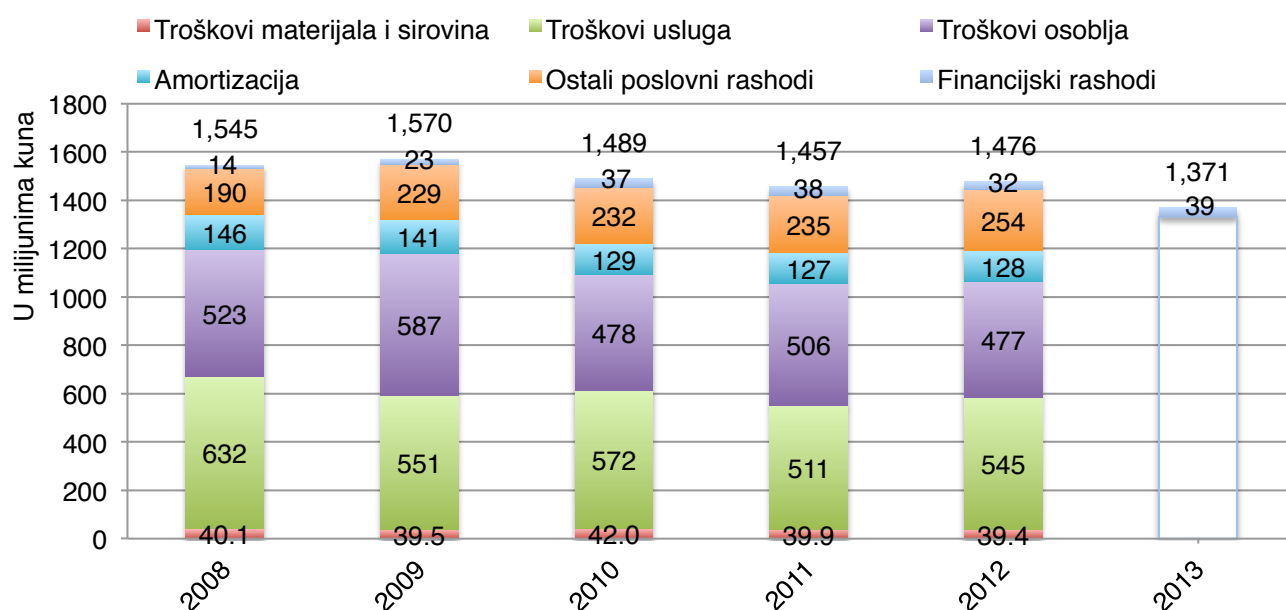
naručila Agencija za elektroničke medije, kao uzroke tom trendu navodi opće stanje na medijskom tržištu, smanjenje potrošnje najvećih oglašivača, kao i pad gledanosti HRT-a (Ipsos i dr. 2013: 46).

⁶² Izvor: Državni ured za reviziju, *supra*.

⁶³ 94,5 milijuna putem oglašavanja u televizijskim, i 11,9 milijuna kuna u radijskim programima HRT-a (HRT 2014: 61).

Na strani rashoda, HRT-ovi troškovi osoblja⁶⁴ su porasli zbog isplate 39 milijuna kuna otpremnina za 226 bivših radnika 2009. godine (HRT 2013: 18), odnosno 7,2 milijuna za njih pedesetak; ušteda na plaćama u 2013. godini iznosi oko 500 tisuća kuna (HRT 2014: 4). Također zbog smanjivanja troškova nauštrb zaposlenih, regres 2010. godine uopće nije isplaćen, dok je 2012. isplaćen samo njegov neoprezivi dio (2,5 tisuće kuna). Troškovi usluga najviše rastu u godinama s velikim međunarodnim sportskim priredbama, koje povećavaju i trošak proizvodnje programa; tako Program restrukturiranja bilježi porast od 54,5 milijuna kuna povodom Europskog nogometnog prvenstva i Olimpijskih igara u Pekingu 2008. godine, a porast troškova za prijenose i putovanja istim povodom se bilježi, naravno, i četiri godine kasnije.

Struktura rashoda HRT-a 2008 - 2013

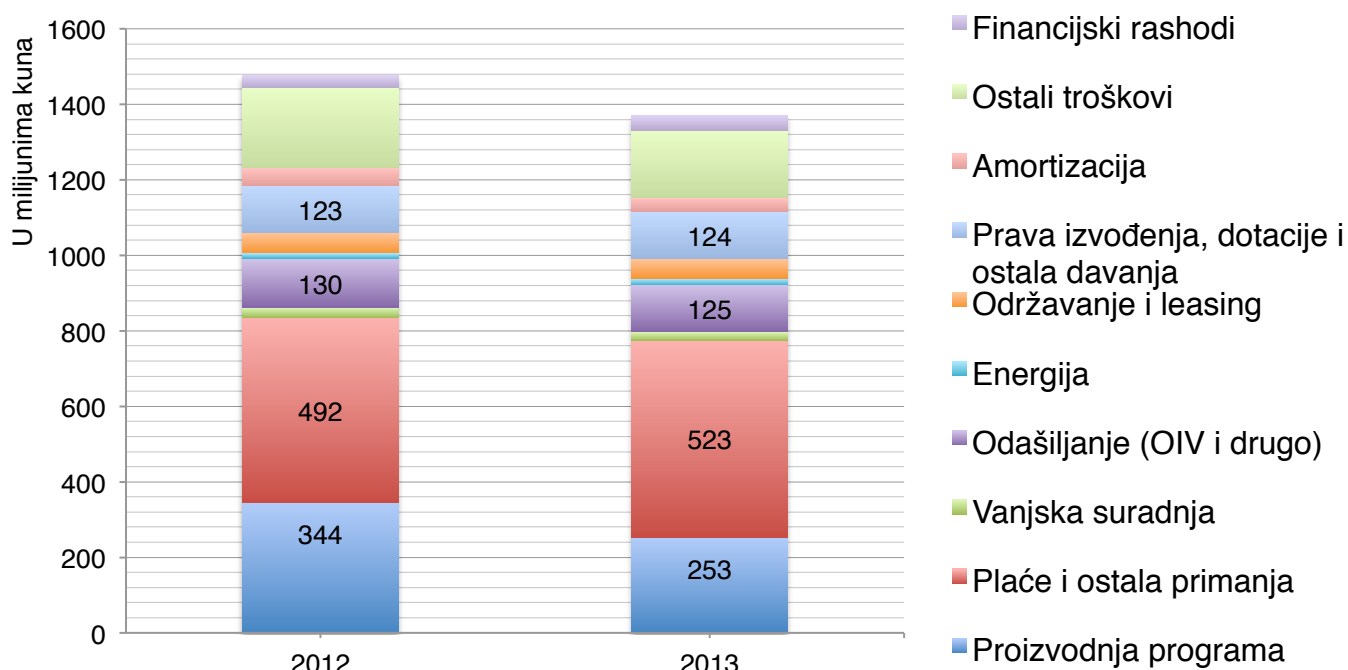
Izvor: HRT 2013: 19 i HRT 2014: 67

Davanja propisana zakonom odnose se na Fond za pluralizam i raznovrsnost medija (32,5 milijuna kuna u 2012.), Hrvatski audiovizualni centar (14,2 milijuna) i Vijeće za elektroničke medije (7,1 milijun kuna), dok za prava skladatelja HRT 2012. godine Hrvatskom društvu skladatelja isplaćuje 27,2 milijuna, za prava izvođača 11,2 milijuna Hrvatskoj udruzi za zaštitu izvođačkih prava, te još toliko

⁶⁴ "Troškovi osoblja" su naknade koje poslodavci plaćaju za radnu snagu; sastoje se od *nadnica i plaća* te *socijalnih doprinosa* na plaće; *nadnice i plaće* uključuju neto plaće i druge naknade (npr. naknadu za prijevoz na posao, regres, božićnicu ili otpremninu) te poreze i *doprinos* iz plaća koje poslodavac zadržava kako bi ih prosljedio nadležnim institucijama (poreznoj upravi, Mirovinskom...).

Udruzi za zaštitu, prikupljanje i raspodjelu naknada fonografskih prava (HRT 2013: 19). Izvješće o poslovanju za 2013. godinu prikazuje troškove HRT-a prema detaljnijoj strukturi. Budući da je dio HRT-ove tehnike za prijenos signala 2001. godine, i to nakon pozamašnog ulaganja, izdvojen u poduzeće Odašiljači i veze d. o. o. (u stopostotnom državnom vlasništvu), usluge odašiljanja u HRT-ovim rashodima zauzimaju značajan dio.⁶⁵

Struktura rashoda HRT-a 2012 - 2013

Izvor: HRT 2014: 67

Financijski rashodi, koji su od 2008. do 2013. godine narasli s 14,3 na 39,2 milijuna kuna godišnje, tiču se uglavnom otplate kamata na kredite. Budući da je ukupna zaduženost na kraju 2012. godine je dosegla 377 milijuna kuna,⁶⁶ trošak kamata je 2013. godine iznosio nešto više od 22 milijuna kuna (HRT 2014: 50). Glavnica je do kraja 2013. ipak smanjena na 343,6, a 31. ožujka 2014. godine na

⁶⁵ OIV je nositelj koncesije za upravljanje radiofrekvencijskim spektrom digitalne televizije u Hrvatskoj i upravlja tzv. viškovima državne svjetlovodnu infrastrukture (radi se o približno 8 tisuća kilometara kablova položenih za potrebe nadzora i upravljanja sustavima cesta, željeznica, naftovoda, plinovoda, energetskog i drugih sustava, a njihov neiskorišteni dio OIV nudi na tržištu). Neovisno o dvojbenoj procjeni isplativosti izdvajanja odašiljača i veza za HRT, činjenica je da samostalni OIV, u perspektivi, više nije tako zaštićen od privatizacije, kao što je to HRT, zahvaljujući Zakonu.

⁶⁶ Od toga, 294,7 milijuna su bile kratkoročne obaveze HRT-a, s rokom otplate 2013., ili do kraja 2014. godine, dok se 82,3 milijuna kuna odnosilo na dugoročne kredite koje treba otplatiti do kraja 2015. ili, najkasnije, sredinom 2019. godine (HRT 2014: 50).

334,7, a krajem listopada te godine je glavni ravnatelj izjavio kako “teret dugova u visini od oko 320 milijuna i dalje postoji, ali ih HRT uredno servisira, vraćajući čak i glavnica, a ne samo kamate”.⁶⁷

Veliku prijetnju za bilancu HRT-a predstavljao je porezni dug, nagomilan od 2002. do 2008. godine, u visini 377,7 milijuna kuna, zbog kojeg je HRT 2012. godine, primivši rješenje o ovrsi od Ministarstva financija, bio pred bankrotom. Dug je najvećim dijelom nastao zbog različitih tumačenja nadležne Porezne uprave i HRT-a u odnosu na pitanje ima li javna ustanova pravo na odbitak pretporeza tj. PDV-a na sredstva pristojbe uložena u proizvodnju i emitiranje programa, ili – kao što je napokon utvrđeno – nema. To pitanje se započelo rješavati 2012. godine, kroz pregovore s Poreznom upravom (HRT 2013: 20) i Ministarstvom financija koje je, prema odluci donesenoj na sjednici Vlade 18. srpnja 2013., pristalo dio duga “prebiti” preuzimanjem nekoliko HRT-ovih nekretnina, u vrijednosti 81 milijuna kuna, a ostatak duga pretvoriti u udio u temeljnom kapitalu.⁶⁸

Pojedini dijelovi državne revizije HRT-ovih financija izazvali su reakcije privatnih medija, čija zabrinutost za HRT, javni sektor i javne politike uopće niti tom prilikom nije ostala bez tendenciozne nepreciznosti upozorenja na “suludo rasipništvo na HRT-u”, “dug od 363 milijuna”, uz “stimulacije (za koje) se našlo 2,5 milijuna” i selektivne citate Revizije: “Stabilizacija poslovanja moguća je jedino uz reorganizaciju, smanjenje troškova zaposlenika, te smanjenje broja zaposlenih i vanjskih suradnika”.⁶⁹ Komercijalni mediji, gotovo bez iznimke, već niz godina pozivaju na tobože neophodno smanjivanje javnog sektora i, uz to vezano, deregulaciju tržišta. U tu svrhu nerijetko se manipulira nepotpunim ili nevjerodostojno interpretiranim podacima, dok politički i viši upravni kadar u javnom sektora i države tome počesto i nekritički izlazi ususret. Na primjer, kada je riječ je o novcu za stimulacije: one su podijeljene u najvećoj mjeri radnicima

⁶⁷ Na Danima elektroničkih medija u Opatiji, 21. listopada 2014. godine.

⁶⁸ Radi se o kućama u Dežmanovoj i u Biankinijevoj ulici u Zagrebu, nikada dovršenoj zgradi HRT-ovog centra u Varaždinu i – što je u medijskim spekulacijama o “rasprodaji” veoma dragocjenih nekretnina HRT-a – najčešće spominjani i najatraktivniji primjer, vili “Čingrija” u Dubrovniku, procijenjenoj na oko 13 milijuna kuna, koju će zacijelo otkupiti Grad Dubrovnik. Povlačenja HRT-a iz vlasništva nekih nekretnina tako se povezuje i sa smanjivanja kapaciteta njegovih područnih dopisništava; <https://vlada.gov.hr/UserDocsImages//Sjednice/Arhiva//104.%20-%207.pdf>, pristupljeno 17. siječnja 2014.

⁶⁹ Jutarnji list (8. prosinca 2013) <http://www.jutarnji.hr/rasipnistvo-na-hrt-u-u-dugu-su-363-milijuna-kuna--ali-za-stimulacije-se-naslo-2-5-milijuna/1145358/>, pristupljeno 17. siječnja 2014.

Glazbene proizvodnje HRT-a zbog specifičnog, i u medijskim kuloarima više nego poznatog razloga, koji novinama istaknutim svojim istraživačkim pristupom, ne bi smio biti osobit problem dodatno provjeriti. Formalnim premještanjem HRT-ovih orkestara i zbora, odnosno novim načinom obračuna plaća, naime, tadašnja uprava je administrativnom pogreškom snizila plaće za 160 glazbenika, kojima se razlika odonda kompenzira kroz “stimulacijski” dodatak. Taj detalj može ponešto reći o kompetencijama naraštaja menadžerske klase, može eventualno upozoriti da je kvota za stimulacije tako najvećim dijelom iskorištena – tako se one ne mogu sistemski provesti u ostatku HRT-a – ali sasvim sigurno ne može poslužiti kao “dokaz” za iskrivljenu sliku kako na HRT-u sve vrvi od preplaćenih “neradnika”, ogrezlih u “stimulacijama”, unatoč gubitcima, koju komercijalni mediji sustavno pokušavaju stvoriti.

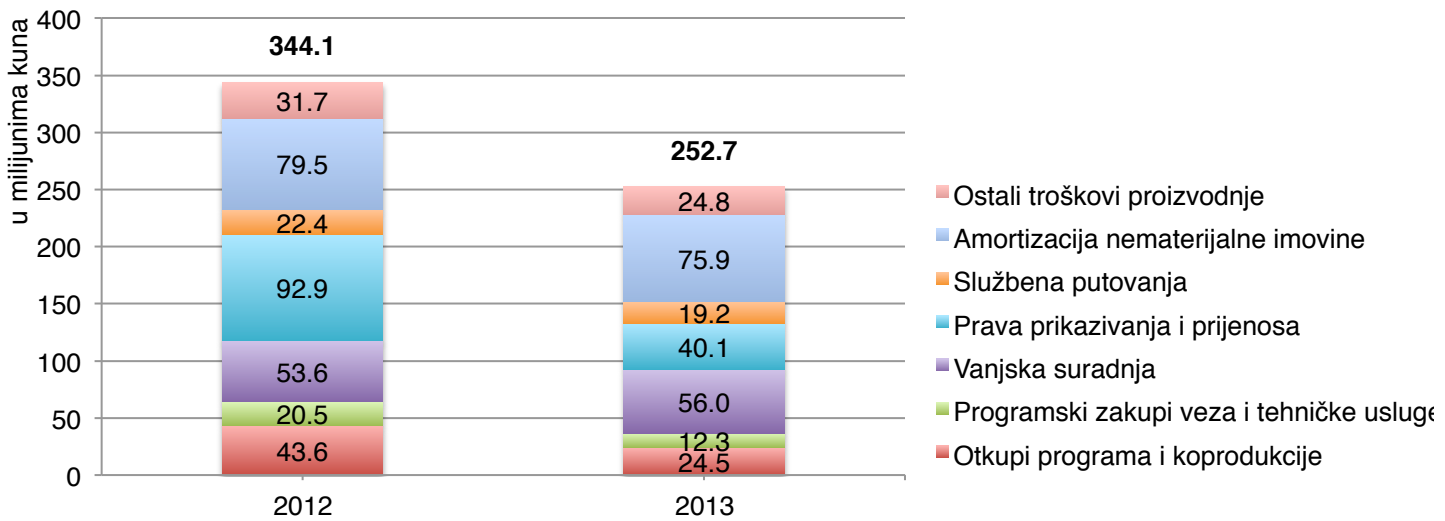
Citat revizije o reorganizaciji i otpuštanjima također je nekorektno plasiran, budući da se u Izvještaju zatim spominje: “Državni ured za reviziju predlaže (...) sistematizacijom radnih mjesta utvrditi potreban broj zaposlenih s potrebnim znanjima i vještinama. Predlaže se utvrditi mogućnost preraspodjele zaposlenika unutar pojedinih organizacijskih jedinica”, itd.⁷⁰ Ukratko, revizor uzima u obzir plan s otpuštanjima, ali tek uvjetno, nakon što se utvrdi *potreban* broj radnika s odgovarajućim znanjima i vještinama, a nipošto ne volontaristički. Kad je u Programu restrukturiranja predvidjela stotine otkaza, na to se današnja uprava HRT-a nije mnogo obazirala; štoviše, otpuštanja su se u međuvremenu počela i provoditi, ali bez iscrpne studije o svakom radniku, rezultatima i potrebama svih sastavnica HRT-a.

Troškovi otpremnina i ubrzanog podmirivanja dugova, uz pad prihoda od oglašavanja, morali su komprimirati druge rashode. Budući da, u načelu, nije moguće uštedjeti mnogo na malim stavkama – iako je HRT tijekom 2013. godine uspio “optimizirati” 27 milijuna kuna⁷¹ – očekivanom žrtvom bio je program.

⁷⁰ Državni ured za reviziju (2013) Izvješće o obavljenoj financijskoj reviziji javne ustanove Hrvatska radiotelevizija za 2012.: 20. Dostupno na: <http://www.revizija.hr/izvjesca/2013-rr-2013/02-trgovacka-drustva/hrvatska-radiotelevizija.pdf>, pristupljeno 17. travnja 2014.

⁷¹ Na zakupima veza i satelita se uštedjelo 7,6 milijuna, na poštarini 5,6, komunalnim taksama i naknadama 2,7, najamninama 1,8, osiguranju imovine 1,1, na oglašavanju, telefonu, radu putem student-servisa i transportu (tako je, među ostalim, ukinut i noćni prijevoz službenim automobilom

Troškovi proizvodnje programa HRT-a 2012 - 2013

Izvor: HRT 2014: 68

“Troškovi proizvodnje programa”, barem u rasponu na koji se ta stavka, prema tradicionalnoj metodološkoj pogrešci⁷² odnosi (vanjska suradnja, putovanja, kupovina prava, nabava i koprodukcije emisija, ali *bez plaća zaposlenih proizvođača programa*) u 2013. godini su smanjeni na 252,7 milijuna, odnosno za 91,4 milijuna (26,6 posto) manje u odnosu na 344,1 milijun kuna u 2012. godini (HRT 2014: 68).

Političkim zahvatom otvaranja prostora za privatni biznis u okviru javnog sektora, posredstvom propisa Europske unije, poput Direktive o audiovizualnim medijskim uslugama, i Zakon o HRT-u je propisao da najmanje 15 posto (u prethodnoj varijanti zakona, iz 2003. godine, minimum je bio 10 posto) svog godišnjeg programskog budžeta, odnosno – kad se u obzir uzme PDV – oko 30 milijuna kuna, mora utrošiti za nabavu “europskih djela neovisnih proizvođača”, odnosno privatnih producenata.⁷³ Pritom je najmanje polovica od tog iznosa

za spikere koji moraju biti na poslu prije zore kako bi pripremili jutarnje vijesti) također po milijun kuna... (HRT 2014: 91 – 92).

⁷² Metodološki *bias* da se “proizvodnjom programa” smatra samo njegova nabava, koprodukcija i eventualno, u tradicionalnom žargonu zagrebačke televizije, “sporovoz”, pronalazi potvrdu, međutim, i u shvaćanju Europske komisije, koja kao “osnovicu” za nabavu vanjskih, neovisnih produkcija uzima vrijeme emitiranja programa, “isključujući vrijeme namijenjeno za vijesti, sportska događanja, igre, oglašavanje, usluge teleteksta i teletrgovine” (EK 2010: 17). Popularna televizijska fikcija, zahvaljujući kojoj su europske javne televizije svojedobno izgradile dobar dio svog ugleda u kolektivnom sjećanju naraštaja publike, prema tome se ne bi ubrajala u javnotelevizijski *core business*, sasvim sukladno koncepciji “noćobdijskog” javnog sektora (“neka bude samo jedan kanal, s golim vijestima” i prijenosima nogometne reprezentacije).

⁷³ Direktiva, relativno fleksibilno, propisuje da, “kada je to praktično”, nacionalne televizije i mreže “rezerviraju najmanje 10 % svojeg vremena emitiranja” (u koje se, za ovu prigodu, ne računaju

zakonski predviđena za djela izvorno napravljena na hrvatskom jeziku, odnosno za hrvatske privatne producente (ZHRT 2010: 11).⁷⁴ Putem dvaju javnih natječaja, HRT je tijekom 2013. godine od tridesetak hrvatskih televizijskih producenata nabavio programa po cijeni od 32,1 milijun, premašivši zakonski minimum za 1,3 milijun kuna. Tri kratka igrana filma u produkciji Akademije dramske umjetnosti emitirani su besplatno, kao i neki od sedamdesetak dokumentaraca nabavljenih za ukupno 2,6 milijuna, dok su 40 epizoda serije *Stipe u gostima* (u produkciji tvrtke Plavi film) i 12 epizoda serije *Crno-bijeli svijet* (Interfim) HRT stajale 12,9 odnosno 11,4 milijuna kuna (HRT 2014: 75 – 77). Na prestavljanju HRT-ove prošle i buduće javne nabave programa, planirane u visini 35 milijuna kuna tijekom 2014. godine, okupilo se “oko 120 neovisnih proizvođača audiovizualnih djela”,⁷⁵ iako je njihov status ograničen odredbom Zakona o elektroničkim medijima da “neovisni proizvođač po narudžbi pojedinog nakladnika televizije ostvaruje najviše polovicu svoje godišnje proizvodnje” (ZEM 2009: 43). Ironično, tržište – koje po liberalnoj ekonomskoj teoriji teži samoregulaciji, pa se država (kako bi tržišna utakmica, valjda, bila pluralističnija) progresivno samoukida – na ovom je mjestu sebi

vijesti, sport, kvizovi i reklame) “ili, umjesto toga, prema slobodnoj odluci države članice, najmanje 10 % svojeg programskog proračuna, za europska djela koja su proizveli producenti neovisni o televizijskoj kući. Taj omjer, uzimajući u obzir odgovornosti za informiranje, obrazovanje, kulturu i zabavu, koje televizijska kuća ima prema svojim gledateljima, treba se postići progresivno, na temelju odgovarajućih kriterija”, kao i “predviđanjem odgovarajućeg omjera za novija djela, odnosno djela koja su emitirana unutar pet godina od kad su proizvedena” (EK 2010: 17). Zakon o HRT-u, međutim, umjesto kvote trajanja, odabire alternativnu, proračunsku kvotu, i postavlja je na 15 posto (ZHRT 2010: 11), dok su ranija rješenja zadržavala obje mogućnosti iz Direktive, odnosno: ili 10 posto vremena, ili 10 posto programskog budžeta (ZHRT 2003: 11). Zakon o elektroničkim medijima od televizija dodatno traži da neovisnim produkcijama popune i 10 posto vremena, iz kojeg nisu izuzete vijesti, sport, kvizovi i reklame (ZEM 2009: 44)

⁷⁴ Pritom se svojevrsni kuriozitet odnosi na tehniku za snimanje, koja se za kupljene projekte iznajmljuje od treće strane – a i to plaća HRT, dok njegova tehnika eventualno miruje – jer bi korištenje HRT-ove tehnike spadalo u rubriku koprodukcije, i ne bi se ubrajalo u 15 posto “outsourcinga”.

⁷⁵ Od 36 ponuda za emitiranje gotovih dokumentaraca, HRT-ovo povjerenstvo je 2013. godine odabralo 18, od 31 scenarija je snimljeno 13, dok je od 14 ponuđenih scenarija za dramske serije snimljena jedna (od 10 humorističkih nije prošao nijedan). Tako je izabran jedan kulinarski show (od 16 ponuđenih), i dva “zabavno-mozaična talk-showa” (od šest), dok od sadržaja iz kulture (dvije ponude kviza za treći kanal) nije odabrano ništa. Izravnim pozivom (prema Općim uvjetima poslovanja HRT-a o mjerilima i postupku odabira programa od neovisnih proizvođača) glavnog urednika i ravnatelja Programa nabavljena je još jedna dramska i dvije serije za djecu i mlade; izvor: prezentacija pomoćnika ravnateljice produkcije priložena na <http://www.hrt.hr/neovisni-proizvodaci-audiovizualnih-djela/hrt-odrazio-sastanak-s-proizvoacima-neovisnih-djela-2>, pristupljeno 17. travnja 2014. Za usporedbu, 2011. godine je od vanjskih producenata otkupljeno programa za oko 48 milijuna kuna, a od toga dramskog 75,15 posto, dokumentarnog 16,84 posto, zabavnog 6,55 posto, i programa za djecu i mlade 1,46 posto.

postavilo fatalnu zasjedu. Imajući u vidu da hrvatske privatne televizije, u pravilu, gotovo uopće ne naručuju program od drugih proizvođača, većini producenata je praktički nemoguće na HRT-ovom natječaju konkurirati za veće poslove. Iako, barem u hrvatskim razmjerima, “neovisni proizvođači” nisu niti osnovani da bi investirali samostalno, nego prvenstveno da bi se naslonili na javna sredstva (odnosno isti onaj sektor od kojeg se načelno zahtijeva uzmak), očigledno je da, kako bi producenatska tvrtka od HRT-a dobila javnu investiciju od, recimo 11 milijuna kuna za sezonu (jeftinije) serije, ona iste sezone mora barem toliko realizirati iz drugih izvora, koji uključuju HAVC, relativno oskudne inozemne donacije, ili produkciju za smanjeno tržište oglašavanja.⁷⁶ Tako je javna nabava programa, barem u optimističnom dijelu zamišljena kao doprinos njegovoj raznolikosti i inovacijama, a ne puki *outsourcing* onoga što može proizvesti i sam HRT, dugo vremena ostajala rezervirana za krug nekolicine “velikih” producenata, u koji su se pridošlice i inovatori, bez obzira na ideje i prakse koje donose, teško mogli probiti. Ma koliko to moglo biti posljedicom ironične “sreće u nesreći” smanjenog programskog proračuna, čini se kako HRT-ovo usmjerenje na nabavu više “malih”, a ne nužno malo “velikih” djela, sudeći barem prema povećanom interesu mnogobrojnih ponuđača, nije jednokratni presedan.

Bilo kako bilo, nabava programa tradicionalno predstavlja povod optužbama i primjer načina za neprincipijelni “*outsourcing*” vrijednosti HRT-a, često na razne privatne račune. Prema razgovorima s nekoliko bivših ravnatelja, direktora i urednika s Prisavlja, nije tu riječ samo o crpljenju izravnih financijskih zarada, nego i kulturne supstancije koja se gradila desetljećima, kako bi se, uslijed systemske nezaštićenosti, više-manje nesmetano eksploatirala. U nedostatku pristupa

⁷⁶ Zato je Hrvatsko društvo nezavisnih televizijskih producenata, u pismu Ministarstvu kulture od 28. veljače 2013. godine, i zatražilo ukidanje kriterija Zakona o elektroničkim medijima za nabavu djela neovisnih producenata (ZEM 2009: 43), tvrdeći kako televizije “obaveze ne poštuju, te da je pitanje efikasne i detaljne kontrole od strane Vijeća za elektroničke medije vrlo diskutabilno (...) Televizije (...) izrazito malo naručuju sadržaje domaćih neovisnih proizvođača, te su iznimno rijetke situacije da jedan (od njih) tijekom jedne godine ima naručen sadržaj od više nego jednog nakladnika. Medijsko tržište je na vrlo niskom stupnju razvoja.” Ministarstvo kulture je potom zatražilo od Vijeća da to provjeri, a ono je, u Izvješću o promicanju i distribuciji europskih djela i neovisnih produkcija od 3. lipnja 2014. godine utvrdilo da samo jedna komercijalna televizija ne naručuje dovoljno “vanjskih” produkcija, dok druga nema većinski udio europskog programa, na što im je Vijeće uputilo upozorenja da to tijekom sljedeće tri godine moraju ispraviti. Što se Televizijske direktive Europske unije tiče, prilikom određenja neovisnog producenta “jedina obaveza države članice sastoji u tome da ‘posveti odgovarajuću pažnju’” kriterijima kao što su vlasništvo, opseg isporuke ili sekundarna prava (Castendyk 2008: 462; EK 2010: 71).

neophodnim dokazima u konkretnim slučajevima, ozbiljne indicije upozoravaju na proizvoljne produkcijske troškovnike, odabir prema netransparentnim kriterijima, nepotizam i druge forme “javno-privatnog” interesa koje su otvorile široku lepezu mogućnosti da se na privatnoj strani javne nabave realizira notorni ekstraprofit, a javni interes u poslovanju HRT-a kronično zanemari. Pukotina koja je prije svega omogućila provedbu spornih načina poslovanja nastaje stoga što HRT nije najprije otkupljivao najbolje ideje ili scenarije, niti najbolja gotova djela, a tek potom tražio najbolje producente, nego je ugovarao hibridne ponude produkcijskih projekcija prema scenarijima koji su pripadali vanjskim proizvođačima. Višak posredništva u aranžmanu između naručitelja i privatnog proizvođača dramskog ili zabavnog programa, po raznim aspektima – oglašavanje je jedan od njih – doveo je i do toga da se vanjski producenti na natječaje za izradu djela po gotovom, zadanom scenariju, s obzirom na manje mogućnosti manipuliranja takvim sadržajem, nisu niti javljali. Umjesto toga, neki od njih su, poput poznate marketinške kompanije s vlastitom televizijskom produkcijom, HRT-u prodavale program, od njega istovremeno – s uobičajenim agencijskim popustom i bankovnim kreditom podignutim upravo na osnovi ugovora s HRT-om – kupujući oglasni prostor, kojim su dalje trgovale, oplođujući ga više ili manje prikrivenim oglašavanjem, odnosno plasmanom proizvoda (*product placement*) u scenarijima, prema načelu takozvane oglašivačke sinergije. Pritom se na HRT-u nije postavljalo pitanje o mogućem utjecaju takvog profitnog prioriteta na konačnu kvalitetu kupljenog djela, kao ni pitanje o propuštenim prihodima.⁷⁷ Više ili manje prikriveno oglašavanje ulazi na javnu televiziju i u formi zakupa npr. dvominutnog “programa pod pokroviteljstvom”. Prividno se radi o emisiji, snimljenoj pred kulisom određene

⁷⁷ Plasman proizvoda u televizijskom programu – s kojim se uobičajeno surećemo uvijek kada dramski lik u epizodi serije ulazi u *postojeće* samoposluživanje, kako bi kupio *postojeće*, a ne neko izmišljeno gazirano piće – unatoč tvrdnji da bi “plasman proizvoda trebalo, u načelu, zabraniti” (EK 2010: 92), legalizirano je, u praksi, doradom Direktive o audiovizualnim medijskim uslugama: “Plasman proizvoda bi trebalo dozvoliti u određenim okolnostima, osim ako država članica ne odluči drukčije. Međutim, u slučaju kad je plasman proizvoda prikriven, trebalo bi ga zabraniti. Načelo odvajanja ne bi trebalo spriječiti uporabu novih tehnika oglašavanja” (EK 2010: 89), dok “zabrana prikrivene audiovizualne komercijalne komunikacije ne pokriva zakoniti plasman proizvoda u okviru ove Direktive, gdje je gledatelj odgovarajuće obaviješten o postojanju plasmana proizvoda. To se može učiniti isticanjem činjenice da se plasman proizvoda odvija u određenom programu, na primjer putem neutralnog znaka tvrtke” (EK 2010: 90 i ZEM 2009: 18). Tematski plasman proizvoda kao “intervenciju (...) u fabulu (...) usmjerenu promociji određenog proizvoda, usluge ili robne marke” Europski parlament je pokušao zadržati pod zabranom, ali komisija to nije prihvatila (Valcke i Lievens 2009: 143, Chavannes i Castendyk 2008: 841).

emisije s gostima, ili u formi reportaže, ali ona i nije ništa drugo, nego reklama, u kojoj se slikom, tonom i sadržajem uvijek ističe određeni “pokrovitelj”.⁷⁸ Veza oglašivačkog “tržišta velikih kupaca” i “neovisne produkcije” možda se još drastičnije očitovala kada je oglašivački eufemizam “programa pod pokroviteljstvom” uzeo formu televizijske serije; radnja kratkih epizoda se vrtjela oko “ženskih preokupacija”, između kojih je najveća, dakako, šoping. Identitet i artikli trgovačkih lanaca bili su tako neizostavni, i zapravo je sve bilo podređeno krajnje vulgarnom *product placementu*, gdje je dramska struktura priče tek prozirna ambalaža za marketing. Povrh svega, “pokrovitelj” je bio vidljiv i u čestim najavama “serije”, tzv. foršpanima, što se u profesionalnim krugovima smatra najdrskijim trijumfom prikrivenog oglašavanja na HTV-u, barem unutar “dramskog” programa. “Ugovori za prodaju oglasnog prostora”, nalazi Državna revizija u poslovanju HRT-a 2012. godine, “su zaključivani koncem godine, odnosno nakon što su usluge obavljene, te iz računa nije vidljivo na temelju kojeg ugovora su obavljene. Za pojedine navedene usluge nisu jasno utvrđeni kriteriji za određivanje cijene i popusta, koje ostvaruju agencije i oglašivači. Osim navedenog, u određenom broju slučajeva odobravani su popusti na plaćanje predujmom agencijama koje su imale dospjele obveze prema HRT-u, što nije u skladu s odlukom o popustima”, što dodatno potvrđuje u kolikoj je mjeri oglašavanje ona siva zona u poslovanju HRT-a, kroz koju su privatni akteri crpili najveću, nekada javnu vrijednost.⁷⁹

⁷⁸ “Cijena programa pod pokroviteljstvom”, prema Cjeniku prodaje oglasnog prostora HTV-a s općim uvjetima, od 1. siječnja 2012., utvrđivala se i ugovarala “posebno i uz suglasnost uprave HRT-a”. Najmanje jedno poduzeće je na takve kratke emisije – ugovorene posebno, po cijeni od oko tisuću kuna za dvije minute – znalo godišnje potrošiti i nekoliko milijuna. Uzme li se u obzir da je jedna *sekunda* reklame u *prime-timeu*, ovisno o procjeni rejting-agencije, tada mogla koštati između 600 i 1300 kuna, očito je kako na “inovativnim oglašivačkim praksama” koje izmiču nadzoru sama uprava svoju ustanovu može zapravo oštetiti za milijunske iznose. Popusti velikim oglašivačima, koji bi potrošili više od 2,5 milijuna kuna godišnje ugovarali su se također posebno, mimo cjenika; izvor: http://www.hrt.hr/uploads/media/Cjenik_prodaje_oglasnog_prostora_HTV-a_s_opcim_uvjetima_u_primjeni_od_1_sijecnja_2012.pdf, pristupljeno 23. rujna 2013. Prilikom za “inovacije” ponudio je i određeni marketinško-medijski festival u Istri, zapravo godišnje okupljanje pripadnika branše. Ta manifestacija se na HRT-u jedne godine oglašavala putem 150 reklama od po 20 sekundi. Cijena tolikog oglasnog prostora, čak i s popustom za velike oglašivače, ne bi bila manja od milijun kuna. HRT je, međutim, zauzvrat dobio plaćeno gostovanje za petero svojih panelista na festivalu, što bi, uz kotizaciju, stajalo oko 12,5 tisuća kuna.

⁷⁹ Državni ured za reviziju (2013) Izvješće o obavljenoj financijskoj reviziji javne ustanove Hrvatska radiotelevizija za 2012.: 16 – 17. Dostupno na: <http://www.revizija.hr/izvjescia/2013-rr-2013/02-trgovacka-drustva/hrvatska-radiotelevizija.pdf>, pristupljeno 17. travnja 2014. Oglašivačke prakse

Istodobno s pokretanjem dvaju televizijskih kanala, odnosno emitiranja dodatna 42,5 sata programa, HRT je svoju programsku proizvodnju, uključujući i nabavu djela neovisnih produkcija, smanjio za više od četvrtine, oslanjajući se prvenstveno na vlastite proizvodne resurse. U svrhu odgovora na pitanje može li “kućna” proizvodnja napraviti takav iskorak i u dramskim, dokumentarnim i zabavnim žanrovima, možda može poslužiti i primjer danskog DR 1, koji se posljednjih godina u svijetu proslavio po više dramskih serija u vlastitoj produkciji. U domaćim raspravama o javnoj radioteleviziji taj primjer se često navodi, uz podjednako učestale ograde kako je teško uspoređivati se s Dancima u audiovizualno-medijskoj djelatnosti, kao i, npr., u zdravstvu, budući da je danska kinematografija kudikamo razvijenija, itd. Među mnogobrojnim alibijima za očuvanje postojećeg stanja, rijetko se, međutim primjećuje da je dugotrajni razvoj javnih resursa – u Danskoj, podjednako kao i u Hrvatskoj – upravo ono što je stvorilo i nacionalnu kinematografiju (u Hrvatskoj, inače, iznadprosječno razvijenu) i javnu radioteleviziju, te da je za javni interes bolje uložiti dodatni napor kako bi se oni sačuvali kroz živu, permanentnu proizvodnju. Njena obnova, treba imati u vidu, nije osobito izgledna niti strategijom producenstkih tvrtki-kćeri, poput nekadašnjeg HRT-ovog Orfeja. Izdvajanje njegova poslovanja iz ukupne aktivnosti HRT-a također je omogućilo razne sumnjive zahvate, pa je ta tvrtka 2010. i ugašena – nažalost, tek nakon što je šteta već bila počinjena. Naprotiv, proizvodnja programa, uključujući i popularnu fikciju više kvalitete, neodvojivi je dio javne radiotelevizije. Posebno u vrijeme “tehnološke neutralnosti” bilo koje vrste emitiranja, odnosno distribucije sadržaja, vlastita produkcija što više različitih sadržaja i formi – kao institucionalna podrška razvoju ne samo domaće kinematografije, nego i drugih umjetničkih izraza – sve je naglašenije glavnom svrhom HRT-a.

To podjednako važi za televizijski program, kao i za radijski, gdje se u suženom okviru Trećeg programa posljednjih godina sistemski zanemaruje ono što je nekoć

ilustrira i kaznena prijava, koju je protiv svog zaposlenika i drugih nepoznatih osoba, sredinom 2012. godine podnio HRT, zbog “štete od najmanje 700 isuća do milijun kuna” koju je HRT pretrpio njegovim “malverzacijama u prodaji oglasnog prostora. HRT je u međuvremenu donio i odluku o trenutnoj suspenziji dvoje radnika HRT-a te je naložena interna revizija poslovanja Odjela prodaje oglasnog prostora”, <http://novilist.hr/Vijesti/Hrvatska/HRT-ostecen-za-700.000-kuna-podnio-kaznene-prijave>, pristupljeno 17. travnja 2014.

bila njegovom prepoznatljivom vrijednošću. Kao što je dramska produkcija HTV-a omalovažena i suzbijena, i produkcija radio-drame neformalno je proglašena besmislenom, a formalno je ugašeno više tradicionalnih radnih mjesta redatelja radio-drame, koja su u tom obliku postojala još jedino tamo. Suprotno apelu struke za njegovanje i razvoj radio-drame, umjesto outsourcinga redatelja “opće prakse”, početkom 2014. godine ugašene su i tri emisije posvećene toj posebnoj vrsti, na Drugom i Trećem programu Hrvatskoga radija.⁸⁰

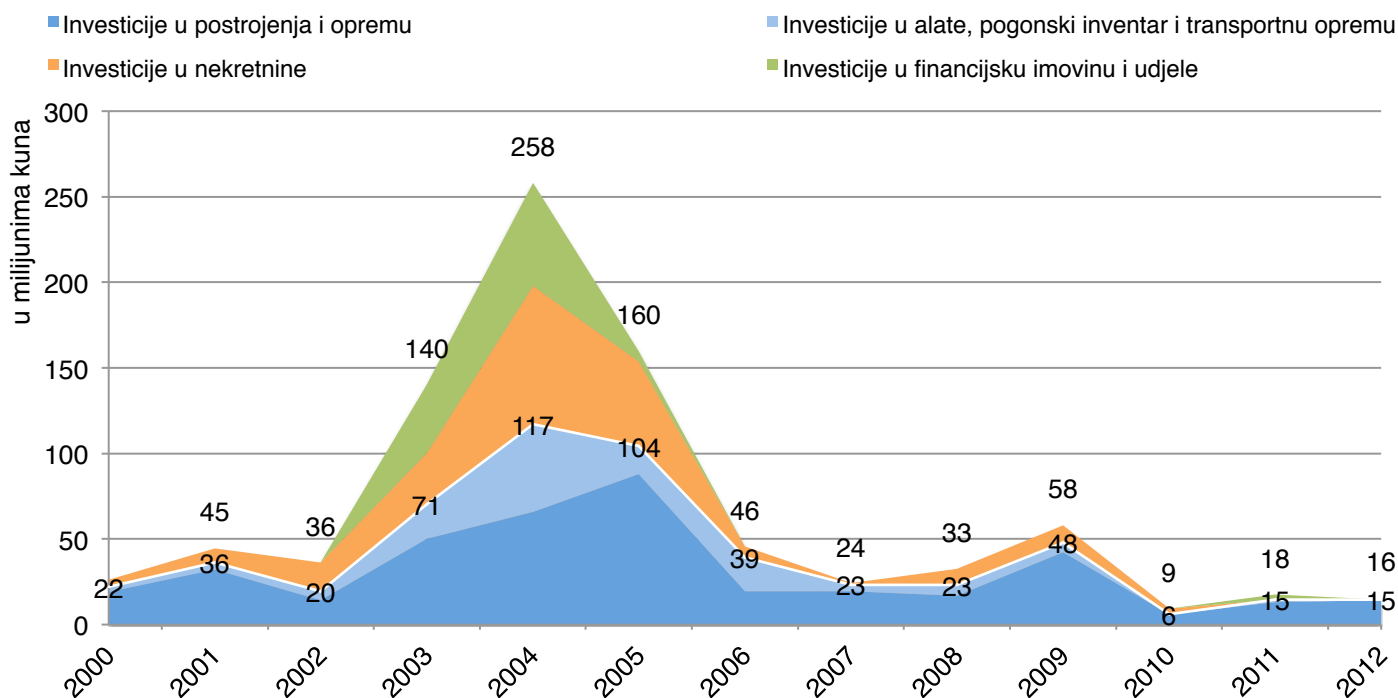
Uz *outsourcing* programa te oglašivačke prakse, i nabava tehnike je u svjedočanstvima profesionalaca često istaknuta kao potencijalno dubiozni element poslovanja HRT-a. Ma koliko bilo teško složiti se s tvrdnjama, poput one iz Strategije razvoja HRT-a, da je “televizijska djelatnost u osnovi tehnološka”,⁸¹ ili baš zbog njih, tehnološkoj obnovi je potrebno posvetiti posebnu pažnju. Pored u javnoj nabavi nezaobilazne odgovornosti, razlog tome zna svatko tko na Prisavlju proizvodi neki program, svjedočeći svakodnevno, riječima jednog direktora fotografije, kako se “tehnika na HRT-u doslovno raspada”. Stoga Program restrukturiranja kao jedan od svojih ciljeva opravdano ističe tehnološku modernizaciju, predviđajući za “povezivanje u svedigitalno proizvodno okruženje” razmjerno velika sredstva, 200 milijuna kuna, odnosno dvije trećine planiranih troškova restrukturiranja tijekom 2014. i 2015. godine (HRT 2013: 29, 33 i 36). Dodatno, prethodni veoma sličan slučaj investicija u studijsku opremu otpočeo je 2003. godine; prema podacima HRT-a, samo te i sljedeće dvije godine u tehniku je uloženo 293 milijuna kuna.⁸²

⁸⁰ Istodobno, HRT traži načina da odgovori na opravdane zahtjeve za televizijom prilagođenom slijepim i slabovidnim osobama. Vidi: <http://www.in-portal.hr/in-portal-news/kultura/6078/zelimo-modernu-televiziju-hoce-li-rukovodstvo-hrt-a-konacno-cuti-zahtjev-slijepi-slabovidnih-i-gluhih-osoba>, pristupljeno 17. listopada 2014.

⁸¹ http://www.hrt.hr/uploads/media/Strategija_poslovanja_i_razvoja_HRT-a_2013.-2017.pdf, pristupljeno 12. travnja 2014.

⁸² Od toga se manji dio odnosi na bilančnu stavku “alata, pogonskog inventara i transportne opreme”, a ulagalo se najvećim dijelom u “postrojenja i opremu”: 50,29 milijuna kuna (2003.), 66,00 milijuna (2004.) i 87,83 milijuna (2005.), kao i studijske nekretnine.

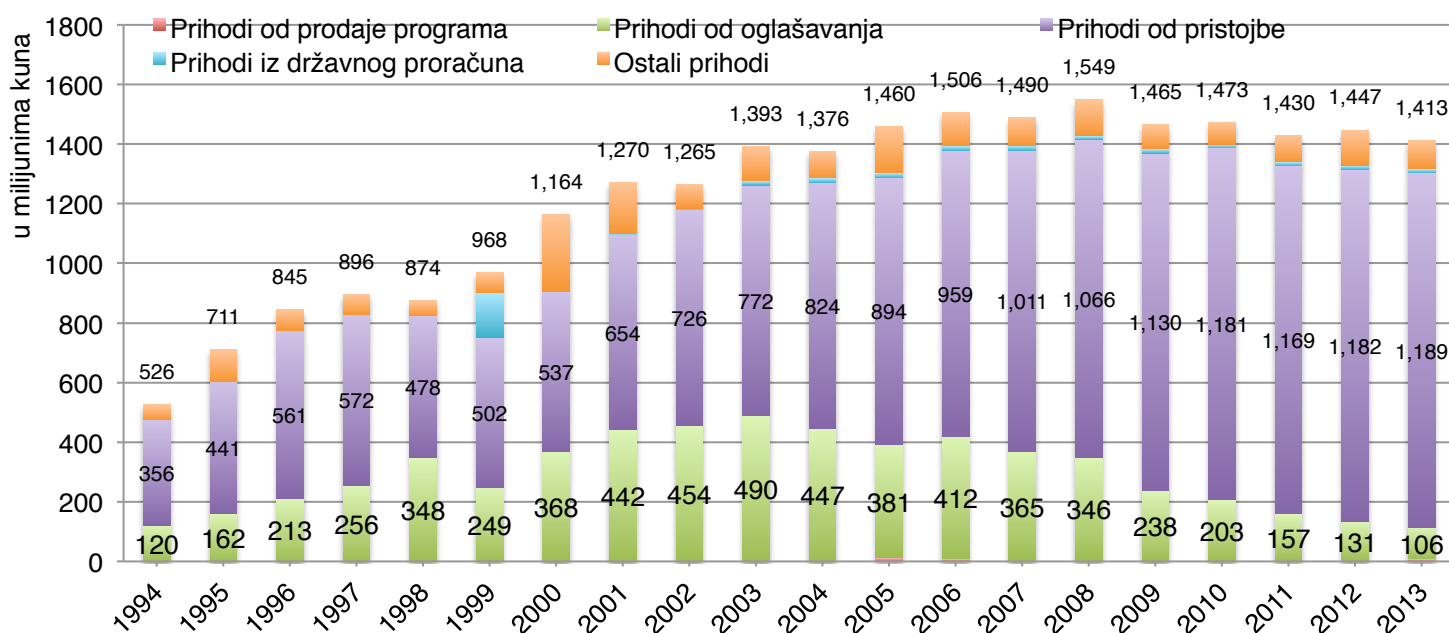
Investicije HRT-a 2000 - 2012

Izvor: HRT

Ostalih godina tog desetljeća u “postrojenja i opremu” – nove kamere, reportažna kola, kompjutore i ostalu tehniku za neposrednu proizvodnju programa – ulagalo se između 14 i 43 milijuna kuna godišnje, no razdoblje 2003. – 2005. se izdvaja kao akcijski interval usmjeren sanaciji tehnološkog zaostatka i zapuštenosti HRT-a proizašle iz praktično apsolutnog zastoja održavanja i modernizacije tijekom devedesetih godina. “Posljednje kapitalne investicije u tehnologiju na HRT-u bile su prije desetak godina”, stoji u Programu restrukturiranja, “kada je izgrađen blok B30 s dva televizijska i dva radijska studija te uveden sustav za digitalnu proizvodnju vijesti. Nakon toga proces digitalizacije nije nastavljen što je tehnološku infrastrukturu zaustavilo u raskoraku tranzicije iz analognog načina rada u digitalni. Iako je dio tehnoloških lanaca tada digitaliziran, način rada ostao je do danas analogni i nisko učinkovit. Digitalna oprema nabavljena prije desetak godina već je pri kraju vijeka a u ostatku analogne opreme još uvijek su u upotrebi neki već muzejski primjerci uređaja” (HRT 2013: 36). Stabilan rast prihoda, omogućen zakonskim vezivanjem pristojbe uz rast nominalne plaće (ZHRT 2001: 39), kao i porast tržišta oglašavanja – na kojem je 2003. ostvareno rekordnih 490 milijuna kuna – omogućili su investicijsku akciju

Prihodi HRT-a 1994 - 2013

Izvor: HRT

koju je jedan od bivših ravnatelja HRT-a nazvao “velikim šopingom opreme”. Prema logici HRT-ovog profesionalizma, kupovalo se tada samo najskuplja repotražna kola, kamere ili pultove, od kojih su neki, međutim, ostali i neraspakirani. Ili na njima nitko nije znao raditi, ili su pak zahtijevali nabavu još skupljeg softvera – u svakom slučaju, ubrzano tehnološko tržište ih je uskoro pregazilo, nudeći sve novije i jeftinije uređaje, usto i bitno manjih dimenzija. Bez potrebe za “prozivanjem krivaca” i forsiranjem zaključaka o eksplicitno lošim namjerama i interesima sudionika nabava ili inženjerskog kadra, čiji je status znalaca poslužio kao pokriće za investicijsko bacanje par stotina ili barem nekoliko desetaka milijuna, kupnji kamera se pristupilo prema prevladanim standardima koji podrazumijevaju isplativost na 20 godina.⁸³ Pritom je netko zanemario da održavanje i popravke nove digitalne opreme više nije moguće obaviti u domaćoj radionici, dok je netko drugi propustio predvidjeti puni iznos amortizacije, kao i servisiranje duga koji se

⁸³ Govoreći o aktualnim izazovima tehnološke obnove, jedan od sugovornika je skrenuo pažnju i na primjer komercijalne televizije koja – za razliku od HRT-a – nije odbacila nekada skupe beta-kamere. Njih, unatoč starosti, odlikuje vrhunska optika, a putem jeftinih adaptera za digitalizaciju ih se može idalje koristiti. Takvih primjera ima dosta, no dok je za inženjersku reviziju popisa tehnike za nabavu, kakav sadržava Program restrukturiranja (HRT 2013: 39), potrebno inženjersko znanje, u planiranju rada i razvoja je potrebno uključiti i medijske proizvođače koji dovoljno dobro poznaju tehniku i tehnološki proces, umjesto da se odluke o nabavi donose isključivo na osnovi prosudbi finansijsko-tehnološkog kadra.

uskoro počeo gomilati. Tehnološka ekspertiza nije prije prije nabave podvrgnuta nezavisnoj reviziji, svakako neophodnoj kad su tako velike investicije posrijedi. Prema svjedočanstvima, kupovalo se na veliko, bez obzira na funkcionalnost i primjenjivost, kamoli onu u perspektivi. Kao i u velikom broju priča o javnoj nabavi, kuloarima još uvijek odjekuju nikada istraženi glasovi o motivu visokih provizija i aktualnim visokim funkcijama za njih odgovornih. Oprez s kojim je potrebno uzeti u obzir alarmistički samoprezir i eventualne analogije s nabavama koje tek predstoje, međutim, potrebno je primijeniti i na upozorenja – kakva su tada stigla i od jedne međunarodne revizorske tvrtke – da je investicijski projekt tehnološke obnove i modernizacije ustvari samo lista za šoping, bez uporišta u jasno postavljenim i opravdanim potrebama, kao niti u sustavnim planovima upotrebe i održavanja. Tadašnjoj kampanji tehnološke obnove, nakon koje je HRT-ova tehnika ponovno “u raspadu”, nije prethodila diskusija o funkciji javne radiotelevizije, niti njenom programskom razvoju i društvenoj poziciji. Iako su u sadašnjoj HRT-ovoj Tehnici ostvarene značajne uštede⁸⁴ i, kako stoji u Izvješću o poslovanju tijekom 2013. godine, “poduzete brojne mjere (...) za povećanje efikasnosti kako bi se snimanja mogla nesmetano odvijati unatoč izostanku značajnih investicija” (HRT 2014: 25), svejedno se o njima iznova govori umnogome proizvoljnim jezikom tehnoloških kratica, i opet se ne polazi od konkretnog društvenog konteksta niti njegovih programskih potreba. Uspješan tijek sanacije financijskog poslovanja HRT-a tijekom 2013. i 2014. godine⁸⁵, kao i planirana sredstva za edukaciju u visini 10 milijuna kuna (HRT 2013: 33) daju osnova za očekivanje kako će tehnološka modernizacija ovoga puta biti strateški utemeljena programskim potrebama, detaljno elaborirana, kontinuirana, a ne kampanjska, i provođena pod višestrukim javnim nadzorom, stručnim i državnim. Pritom ne treba izgubiti iz vida da je ukupno financijsko poslovanje, kao i tehnika HRT-a, u funkciji programa, odnosno javne, demokratske i kulturne uloge HRT-a, a ne obratno.

⁸⁴ Radi se o smanjenju troškova održavanja za 2,2 milijuna kuna, odnosno za oko 40 posto (HRT 2014: 24).

⁸⁵ Prema Izvješću o poslovanju HRT-a za 2013. godinu (HRT 2014) i Izvješću o poslovanju HRT-a od 1. siječnja do 31. ožujka 2014. godine.

Zakoni o HRT-u

Aktualni zakon o Hrvatskoj radioteleviziji donesen je 2010., a izmijenjen 2012. godine u dijelu koji se odnosi na upravljanje i nadzor. Sastoji se od 48 članaka u devet poglavlja. Set općih odredbi o statusu javne ustanove, imenu, sjedištu i sl. sadrži i deklaraciju neovisnosti “o bilo kakvom političkom utjecaju i pritiscima promicatelja komercijalnih interesa” (ZHRT 2010: 1) te “samostalnom i neovisnom financiranju sukladno ovom Zakonu i pravilima o državnim potporama za javne radiodifuzijske usluge” (ZHRT 2010: 1). Radi se o prijevodu Priopćenja Europske komisije objavljenom u Narodnim novinama (EK 2009), koje eksplicitno ograničava ponudu novih usluga javnih radiotelevizija u kontekstu “platformi za distribuciju audiovizualnih sadržaja i broj tehnologija, kao što su digitalna televizija, IPTV, mobilna televizija i video na zahtjev”. Legitimirajući političku odluku “prirodnim” silama “tehnološke promjene (koje su) iz temelja promijenile tržište”, dovele “do povećanog tržišnog natjecanja jer su (...) mrežni operatori i internetski poduzetnici ušli na tržište”, što je “izazvalo niz pritužbi” na “proširenje javno financiranih djelatnosti nakladnika javnih usluga (kao što su internetski sadržaji i specijalizirani kanali)”, Komisija napominje: “Štoviše, izdavači novina i drugih tiskovina također su važni jamci objektivno informirane javnosti i demokracije. Uzevši u obzir da se ti operatori sad natječu s nakladnicima na internetu, sve te komercijalne medijske operatore zabrinjavaju mogući negativni učinci koje bi državne potpore javnim nakladnicima mogle imati na razvoj novih poslovnih modela.” (EK 2009: 5 – 16). Priznajući, s druge strane, kulturne i demokratske funkcije javnih medija, izražene ne samo Amsterdamskim protokolom, Rezolucijom Unije o javnim radiodifuzijskim uslugama, mjerodavnim konvencijama UNESCO-a i dokumentima Vijeća Europe, “Komisija smatra da bi javni nakladnici trebali moći na dobrobit društvene zajednice iskoristiti prilike koje su se pojavile digitalizacijom i proširenjem platformi za distribuciju sadržaja na tehnološki neutralnoj osnovi” (EK 2009: 81). Naravno, pod uvjetom da se u “otvorenom javnom savjetovanju” utvrdi da, recimo, novi programi HRT-a služe “demokratskim, društvenim i kulturnim potrebama društva” (EK 2009: 84). To je razlog da Zakon relativno čvrsto precizira djelatnost HRT-a: tri nacionalna radija, osam regionalnih, četiri televizijska kanala, itd. (ZHRT 2010: 3 – 4).

Programska načela i definicija sadržaja i funkcije javnih usluga. Sljedeća dva poglavlja Zakona određuju što je to u interesu takozvane javnosti, a što bi HRT trebao proizvoditi. Članci od 5 do 15 ekstenzivno navode mnogobrojne aspekte “javne usluge”, koju – prema spomenutom Priopćenju Komisije – “država članica kao takvu mora jasno definirati” (EK 2009: 34, i) i HRT-u povjeriti “putem službenog akta (na primjer, kroz zakonodavstvo, ugovor ili obvezujući opis poslova)” (EK 2009: 50).

Evoluciju definicije koja je predmet mnogih nesporazuma, i istovremeni oslonac ponekad dijametralnih stavova u raspravi, možemo pratiti još od Zakona o javnom informiranju iz 1982. godine. Iako pripada drugoj socioekonomskoj formaciji, taj Zakon je bio predloškom konzultiranim prilikom utemeljenja medijskog zakonodavstva sljedećeg desetljeća, koje je započelo donošenjem Zakona o Hrvatskoj radio-televiziji odmah poslije prvih višestranačkih izbora 1990. godine, kako primjećuje Zrinjka Peruško (1999: 225), “štoviše na 2. sjednici svih Vijeća Sabora.” Razumljivo, u takvoj žurbi nije bilo moguće iz temelja izmijeniti sve odredbe, pa su se mnoge – poput opsega oglašavanja – zadržale do danas.

Interes javnosti – radnika i građana – određen je u Zakonu o javnom informiranju iz 1982. godine njihovim ustavnim pravima da aktivno sudjeluju u informiranju i budu informirani “o svim činjenicama značajnim za njihov društveno-ekonomski položaj”, zatim “za delegatsko odlučivanje u obavljanju funkcija vlasti”, i “o događajima u zemlji i svijetu koji su od interesa za njihov život” (ZJI 1982: 2), i to “redovno, pravovremeno, objektivno, istinito, potpuno i pristupačno” (ZJI 1982: 3). U skladu sa samoupravnom doktrinom epohe, tzv. posebni društveni interes bio je u tom Zakonu određen suodlučivanjem društvene zajednice i radnika u mediju (ZJI 1982: 83). Radi o tome da je procedura suodlučivanja o upravljanju, koja bi se mogla smatrati sredstvom ostvarivanja javne funkcije medija, i sama postavljena kao cilj. Drugim riječima, nije bilo dovoljno da Radiotelevizija Zagreb ostvaruje – onako ukratko definiran – interes javnosti, nego je ta javnost, putem suodlučivanja, trebala aktivno sudjelovati u artikulaciji svog interesa.

U Zakonu iz 1990. godine taj moment, razumljivo, ispada, ali se osnova popisa načela ili *funkcijskog dijela* definicije javnog interesa zadržava (ZHRT 1990: 7 –

12). Obavješćavanje javnosti treba biti istinito, objektivno, pravodobno, cjelovito, nepristrano, u skladu s pluralizmom ideja i svjetonazora u društvu te (drugim) načelima novinarske etike, kao i uvažavati privatnost. HRT ne smije “zastupati stajališta pojedinačne političke stranke ili neka druga”, kako to stoji u svim Zakonima od 2001. godine naovamo, “pojedinačna politička, religijska, svjetonazorska i slična stajališta ili interese” (ZHRT 2001: 7).

Sadržajni dio definicije bitno se mijenja. Umjesto informiranja važnog za društveno-ekonomski položaj, delegatsko odlučivanja o obavljanju funkcija vlasti i, najopćenitije, informacije iz zemlje i svijeta važne za život radnika i građana, artikulira se liberalno-pluralistički zametak taksativne sadržajne definicije “javnog interesa” u programu javnog – tada još smatranog državnim – radiotelevizijskog medija. Reducirajući navode zbog preglednosti, uz obavezne nomotehničke tri točke onih “i drugih sadržaja”, taj popis već 1990. izrijekom navodi programe važne za: politiku, gospodarstvo, kulturu, sport, iseljeništvo i inozemne javnosti. Negativni dio definicije određuje “ravnomjernu zastupljenost informativnih, kulturnih, obrazovnih i zabavljačkih sadržaja” koji “ne smiju štetiti odgoju djece”.

Izmjene i dopune 1991. godine na popis sadržaja od javnog interesa dodaju “narodne manjine” i napomenu da će se financiranje programa za iseljeništvo financirati putem posebnog ugovora (ZHRT 1991), a četiri sljedeće verzije zakona, baveći se uglavnom upravljačkim mehanizmima, ne diraju u određenje HRT-ovog mandata. Jedino se 1998. godine briše članak koji određuje zaštitu djece i ograničava oglašavanje (ZHRT 1998), budući da je to regulirano Zakonom o telekomunikacijama.

Zakon iz 2001. uvodi razlikovanje lokalnih i nacionalne javnosti, odnosno lokalno važne sadržaje, proširujući mozaik javnog interesa sadržajima koji su bitni za: socijalno blagostanje, zdravlje, obrazovanje, znanost, religiju, okoliš, kulturnu baštinu, demokraciju i građansko društvo te zabavu. Posebno se ističe uloga HRT-a u poticanju domaćeg audiovizualnog stvaralaštva. Uvodi se odredba da je praćenje programa potrebno prilagoditi osobama oštećena sluha, a negativni dio definicije se širi. Zabranjuje se govor mržnje, pornografija, nasilje, poticaj na upotrebu duhana, alkohola i droga, subliminalne poruke, prikazi ekscesivnog nasilja i teletrgovina (ZHRT 2001).

Zakon koji se najdulje održao bez izmjena, onaj iz 2003. godine još više ističe audiovizualno stvaralaštvo, odnosno hrvatski film, navodeći da je HRT dužan osigurati i “proizvodne uvjete” za njegov razvoj. Funkcijski dio definicije dopunjuje odrednica da informiranje u interesu javnosti treba biti provjereno, a općenita vrlina objektivnosti dobiva dopunu odredbom da informacije trebaju biti odijeljene od osobnih mišljenja i komentara.⁸⁶

Ova inačica Zakona propisuje najviši opseg domaće proizvodnje: više od 55 posto programa televizije mora biti izvorno proizvedeno na hrvatskom jeziku, dok barem polovica uvoznog programa mora biti europske proizvodnje, s tim da barem pola od onih 55 posto mora biti igrani, dokumentarni, animirani ili zabavni program (dakle bez sporta, vijesti i, npr., vokalne glazbe). Nabava programa neovisnih producenata, tzv. vanjska produkcija, određena je na 10 posto trajanja ukupno objavljenog televizijskog programa, ili 10 posto godišnjih sredstava za proizvodnju (ZHRT 2003).

Aktualni Zakon iz 2010. godine povećava udio sredstava za vanjsku produkciju na 15 posto (7,5 za djela na hrvatskom) i znatno reducira obaveznu domaću proizvodnju: europska djela, prema AVMS Direktivi, trebaju činiti većinu emitiranja, a barem 40 posto od toga treba biti emitirano na hrvatskom jeziku. Uz napomenu da niti to ne vrijedi za treći i četvrti program, to znači da je dovoljno da više od 20 posto programa bude emitirano “izvorno na hrvatskom jeziku” (ZHRT 2010: 11), računajući i, recimo, sportske prijenose.

Zadržavajući funkcijski profil (načela) novinarstva u osnovi isti kao i prethodni tekstovi, važeći Zakon 2010. godine, u skladu s doktrinom epohe, dodaje “kriterije izvrsnosti, stručnosti, kulturne vrijednosti i profesionalne kompetentnosti u smislu dosegnutih nacionalnih i europskih standarda” te uvodi nekoliko dopuna u određenje “sadržaja javnih usluga”. Tako se, uz temeljna ljudska prava i slobode, (2010.!) po prvi put pojavljuju i: nacionalni interesi, domoljublje, rodna ravnopravnost i suzbijanje diskriminacije na svakoj osnovi, programi o osobama s invaliditetom, poticanje poduzetništva i gospodarstva, prijenosi utakmica reprezentacija i malih sportova, prevencija kriminaliteta, društveno neprihvatljivih i

⁸⁶ Vidi slovenski Zakon, <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200596&stevilka=4191>, pristupljeno 30. travnja 2014.

rizičnih ponašanja te promicanje sigurnosti u zajednici. Istodobno, sve zabrane prijašnjih negativnih dijelova definicije javnog interesa otpadaju, uključujući i apsolutnu zabranu prikrivenog oglašavanja, budući da su, barem dijelom, sadržane u odredbama Zakona o elektroničkim medijima (ZEM 2009: 16 – 18 i 29 – 34).

Ukratko, pojednostavimo li formulacije, HRT-ovo novinarstvo u javnom interesu treba biti:

- istinito
- objektivno
- pravodobno
- nepristrano
- cjelovito
- provjereno
- pluralistički inkluzivno
- u skladu s (drugim) načelima novinarske etike te izvrsnosti, stručnosti, kulturne vrijednosti i profesionalne kompetentnosti u smislu dosegnutih
 - nacionalnih i
 - europskih standarda.

Pritom, kako bi zadovoljili pluralistički mozaik javnih interesa, HRT-ovi programi trebaju obratiti posebnu pažnju na:

- politiku
- gospodarstvo
- umjetnost
- kulturu
- sport
- iseljništvo
- inozemne javnosti
- nacionalne manjine
- socijalno blagostanje
- zdravlje

- obrazovanje
- znanost
- religiju
- okoliš
- kulturnu baštinu
- demokraciju, civilno društvo i suzbijanje diskriminacije na svakoj osnovi
- temeljna ljudska prava i slobode
- nacionalne interese
- domoljublje
- sportske nacionalne timove
- male sportove
- rodnu ravnopravnost
- osobe s invaliditetom
- poticanje poduzetništva
- prevenciju kriminaliteta, društveno neprihvatljivih i rizičnih ponašanja te promicanje sigurnosti u zajednici
- mlade i stare
- zabavu.

Iako bi svatko sigurno pronašao drugačiju formulaciju za pojedine dijelove, nešto dodao i nešto oduzeo, a vjerojatno i presložio, ovo “kolažno” određenje HRT-ovog mandata, u suštini nije različito od većine europskih javnih radiotelevizija. Većina ih je kraćih, s općenitijim natuknicama, ali ima i onih koje su možda još detaljnije, poput slovenske, inače veoma slične HRT-ovoj.⁸⁷ Usporedba ove HRT-ovu “povelje” sa, prema Curranu (1991), Bakeru (2001), Siebertu (1963) i Manciniju (2000), temeljnom artikulacijom liberalnog normativnog modela, ili

⁸⁷ Kratak pregled europskog zakonodavstva daje sažetak javnih konzultacija povodom usvajanja Pravila o državnim potporama za javne radiotelevizije: “Čini se da mandat javne radiotelevizije tipično sadržava usluge u područjima infomiranja, kulture, zabave, obrazovanja i često također sporta (...) U Španjolskoj mandat pokriva sve (te) žanrove (...) reflektirajući identitet i kulturnu te jezičnu raznolikost španjolskog društva, promovirajući pluralizam i participaciju.” (EK 2008: 8). “Modelski zakon” o javnoj radioteleviziji organizacije Article 19 također reflektira razinu standardizacije u tom području, www.article19.org/pdfs/standards/modelpsblaw.pdf, pristupljeno 20. prosinca 2012.

modela društveno odgovornih medija, izraženom još 1947. godine u Izvještaju Hutchinsonove komisije, pokazat će da su – izuzev tzv. *watchdog* funkcije – gotovo sve na broju. Poslijeratni optimizam, usmjeren sanaciji monopolskih prijetnji slobodnoj razmjeni ideja, očekuje od medija da budu odgovorni za ostvarivanje pet glavnih društvenih funkcija.

(1) “Istinit, sveobuhvatan i jasan pregled događaja dana u kontekstu koji im daje značenje.” Ovdje Hutchinsonova komisija navodi potrebu, kako bi rekao naš Zakon, objektivnosti, odnosno “odvajanja činjenica i komentara”, svjesna da to nije lako, jer i izolirane činjenice (pogotovo takve) “mogu biti varave i, u konačnici, neistinite”. U svakom slučaju, “glavni zahtjev je da mediji trebaju biti točni. Oni ne smiju lagati.”

(2) “Forum razmjene kritike i komentara,” u smislu da bi se mediji “trebali smatrati zajedničkim prijenosnicima javne rasprave” barem utoliko da ne prešućuju, kao što komisija primjećuje da se događa, “ideje različite od njihovih.”

(3) “Projekcija reprezentativne slike društvenih grupa” ne govori samo u prilog eksternom pluralizmu, nego se odnosi se i na problem stereotipa koji o različitim društvenim grupama prevladavaju ako mediji propuste prikazati “njihove, unutrašnje istine.”

(4) “Predstavljanje i razjašnjavanje društvenih vrijednosti i ciljeva” kakvi postoje na popisu HRT-ovih prioriteta.

(5) “Potpun pristup dnevnim informacijama” (Hutchins 1947: 18 – 22).

Uz servisiranje demokracije informacijama i infrastrukturom široko inkluzivne rasprave, kao i obrazovanje demokratskog čovjeka kako bi bio kadar kolektivno upravljati, tradicionalna je norma do šezdesetih godina prošlog stoljeća uključila i funkciju strogog nadzora moćnih, službu oglašivačkom povezivanju ponude i potražnje, te financijsku održivost kao garanciju slobode od pritisaka posebnih interesa, prihvaćajući također mogućnost “da pojedini mediji mogu biti izuzeti od obaveze da zarade svoj opstanak na tržištu” (Siebert 1963: 74). “Tijekom godina smo shvatili,” rezimiraju McChesney i Nichols produkciju normativnih medijskih

teorija⁸⁸ u aktualniju formulaciju “povelje”, “da u teoriji demokracije i medija postoji zamjetan konsenzus o tome što bi zdravo novinarstvo trebalo uključivati:

(1) Ono mora *osiguravati strogi nadzor* ljudi koji su na vlasti i onih koji žele biti na vlasti u državnom, poslovnom i neprofitnom sektoru.

(2) Mora *smatrati informacijske potrebe svih građana legitimnima*.

(3) Mora *imati prihvatljiv način razdvajanja istine od laži*, ili barem sprečavanja da lažljivci izmaknu odgovornosti i odvedu narode u katastrofe – posebno ratove, ekonomske krize i sukobe zajednica.

(4) Mora *ponuditi širok raspon informiranih stajališta* o najvažnijim temama našeg vremena – ne samo prolaznim brigama trenutka, nego i izazovima koji se naziru na horizontu. Ova pitanja ne mogu biti primarno određena onim o čemu govore ljudi na vlasti. Novinarstvo mora osigurati nacionalni sustav ranog upozoravanja kako bi problemi mogli biti predviđeni, proučeni, raspravljeni i riješeni prije nego narastu do razmjera krize.

Nije nužno da svaki medij može, niti treba, osigurati sve te usluge svojoj zajednici; to bi bilo nepraktično. Nužno je, međutim, da medijski sustav u cjelini čini takva očekivanja građana od novinarstva realnim” (McChesney i Nichols 2010: 163 – 4).⁸⁹

Bez obzira što zakonsko određenje mandata HRT-a dobrim dijelom odražava standardiziranu ideju profesionalnog modela (Mancini 1993: 234), i što to zadovoljava zahtjeve pravne stečevine Unije, aktualni Zakon uvodi i dodatnu instancu definicije navedenih programskih obaveza i sredstava za njihovo financiranje putem petogodišnjeg Ugovora između HRT-a i Vlade Republike Hrvatske (ZHRT 2010: 13 – 15). Dosad su izrađena dva takva dokumenta, jedan privremeni, i onaj koji je na snazi do kraja 2017. godine (HRT i VRH 2013). Radi se o stotinjak članaka na sedamdesetak stranica, koji uglavnom sadrže zapise postojećih programa HRT-a u formi postotnih udjela informativnih sadržaja (npr. 35 posto za prvi program Radija), sporta (jedan posto), religije (dva posto)... i

⁸⁸ Vidi npr. Clifford G. Christians, Theodore L. Glasser, Denis McQuail, Kaarle Nordenstreng i Robert A. White (2009) *Normative Theories of the Media: Journalism in Democratic Societies*, Urbana, University of Illinois Press i Paolo Mancini (2000) *Political Complexity and Alternative Models of Journalism: The Italian case* u James Curran i Myung-Jin Park (ur.) *De-Westernizing Media Studies*, London, Routledge.

⁸⁹ Sličan popis, u ponešto izmijenjenoj formi, donosi i McChesney 2013: 83.

detaljnije razrade programskih načela. Za ilustraciju, tamo također nalazimo “nacionalni identitet i kulturu”, “civilno društvo i temelje demokracije”, “različitosti i toleranciju”, “neovisnost”, “tržišno natjecanje” i mnoge druge strateške smjernice, ali sada pod egidama “misijskih ciljeva”, “vrijednosti” ili “načela”.

Po strani sugestije da su ove formulacije imalo lošije formulirane nego u Zakonu ili nekom inozemnom tekstu slične namjene, postavlja se ipak pitanje koliko su one – budući da pripadaju istom normativnom repertoaru – uistinu potrebne, postoji li već set članaka praktično istovjetne zakonodavne materije? “Ugovor je sadržajem uglavnom općenit,” primjećuje Zrinjka Peruško (2012: 12). Lijepa želja javne rasprave o Ugovoru, najavljena među člancima koji, na dodatne tri stranice, opisuju njegov sadržaj i proceduru donošenja nije se, barem zasad, ostvarila. Nije se, također zasad, ostvarila niti mogućnost da Vlada dio javnih usluga povjeri nekom drugom radiju ili televiziji. Međutim, kada bi ugovorna specifikacija javnih usluga na relaciji programske obaveze – iznos sredstava bila preciznija, što se i čini intencijom zakonodavca, niti tako nešto ne bi trebalo isključiti. U svakom slučaju, i bez poslovne preciznosti, ugovor je vrsta dokumenta koji odnos između javne radiotelevizije i javnosti – u ovom slučaju ekskluzivno reprezentirane vladom – veoma jasno postavlja kao kupoprodajni odnos. Specifikacijom *inputa* i *outputa*, kao i oglašivačkim mjerenjem “rejtinga” pojedinih emisija, javna usluga se *definira* kao komercijalna, a njen svaki dio postaje podložan *outsourcingu*. Nadalje, ako se tijekom ugovornog razdoblja pojavi neka nova programska ideja, koncepcija ili tehnologija koja može značajno unaprijediti javnu radiotelevizijsku uslugu, ona se teško može primijeniti budući da, jednostavno, nije predviđena Ugovorom. Članci Zakona propisuju proceduru pokretanja “značajno nove usluge” HRT-a, ali ona je, upozorava Peruško, “toliko komplicirana, tj. uključuje nove procedure i tijela koja nisu do sada pokazala potrebne kompetencije za takvu vrstu odluke, da je teško očekivati da će biti odobrena” (Peruško 2012: 13). Košta li nova javna usluga više od 2 posto HRT-ovog godišnjeg proračuna, uz zadovoljenje odrednica “povelje” i Vijeća HRT-a, odluku o njenom pokretanju donosi Vijeće za elektroničke medije, još jedno tijelo, od 2010. godine, zaduženo za nadzor HRT-a. Prije toga je potrebno provesti javnu raspravu i pribaviti mišljenje o utjecaju “na tržišne uvjete i tržišno natjecanje” nadležnog direktorata Europske komisije i Agencije za zaštitu

tržišnog natjecanja. “Kako je ova agencija”, komentira proces Zrinjka Peruško, “već (u slučaju spajanja EPH i Slobodne Dalmacije) pokazala nerazumijevanje osnovnih pretpostavki odlučivanja u ovom slučaju tj. koncepta mjerodavnog tržišta u medijskom sektoru, a u svom sastavu nema ni stručnjake koji se bave medijima, teško je očekivati da će biti u stanju donijeti odluku temeljem razumijevanja medijskog tržišta. Uz to, prije odluke (koju, podsjećam, donosi VEM) treba provesti javnu raspravu u kojoj sve zainteresirane strane (tj. i komercijalna konkurencija) imaju pravo iznijeti svoje stavove. U iskustvu koje imamo s hrvatskim regulatornim tijelom, Vijećem za elektroničke medije, ono neće donijeti ni jednu odluku koja mu se čini kontroverznom i koja bi mogla razljutiti komercijalne televizije. Ovaj stav slijedi iz velikih ustupaka koje je VEM već učinio komercijalnim televizijama koje ne poštuju zakonske odredbe o preuzetim programskim obavezama” (Peruško 2012: 12 – 13).

Takva procedura bi mogla znatno narušiti autonomiju HRT-a koju Zakon propisuje u četvrtom poglavlju: [Javnost i samostalnost rada](#). Ona bi se trebala ostvarivati putem uredničke samostalnosti, “a naročito u planiranju i proizvodnji programa te utvrđivanju programske sheme”, kao i “neovisnim i stabilnim financiranjem” (ZHRT 2010: 17). Pritom treba uzeti u obzir da bi se samostalnost HRT-a, barem načelno, mogla dovesti u pitanje već i realizacijom utjecaja sastavnica “javnosti” njegova rada, onako kako je Zakon određuje: mandatom Nadzornog odbora HRT-a “koji nadzorom osigurava upravljanje sredstvima za rad HRT-a s pažnjom dobrog gospodarstvenika”, sklapanjem Ugovora, kao i postupkom izbora i imenovanja drugih upravnih i nadzornih tijela HRT-a (ZHRT 2010: 16), opisanim u sljedećem poglavlju,

[Tijela HRT-a](#). Ako u “sportu” medijske politike učestale izmjene Zakona o HRT-u imaju status naširoko popularnog nogometa, onda prekrajanja upravnih i nadzornih tijela, njihovih ovlasti i načina izbora zaslužuju usporedbu s izvođenjem jedanesteraca. Bez obzira što je ovdje mogućnost promašaja mnogo veća, visoka napetost modelskog dizajna javnosti i samostalnosti HRT-a – očigledno postavljenih na suprotne strane demokratske vage – privukla je skoro svaki saziv Sabora, naraštaje civilnog društva, pa i predstavnike međunarodne zajednice, u

testiranje deset verzija u 22 godine, ukratko prikaznih u tablici, koja sadrži i izmjene u vezi pristojbe.

Uz sve uspone i padove broja članova vijeća i nadzornih odbora, te njihovih ovlasti, veoma pojednostavljeno govoreći, može se uočiti:

- tendencija smanjenja broja članova Vijeća
- prijelaz Vijeća s upravnih na nadzorne ovlasti, posebno u području programa
- uvođenje profesionalnih upravnih tijela i jačanje ovlasti direktora
- uvođenje novih nadzornih tijela, posebno u području financija
- slabljenje predstavljenosti radnika na HRT-u
- tri faze u smjenjivanju utjecaja Sabora i civilnog društva.

Vijeće HRT-a, sastavljeno tada od vijeća Radija, Televizije i Odašiljača i veza, stupa na scenu 1990. godine kao substitut Skupštini Radiotelevizije Zagreb koja je bila sastavljena od dva temeljna substrata: delegata političke zajednice i radnika u glavnom medijskom poduzeću. Ulogu društveno-političkih organizacija i zajednica, razumljivo, preuzima Sabor, a mjesta vijećnika saborski zastupnici, razmjerno stranačkom rasteru. Vijeće HRT-a ima 60 članova, od kojih su 25 zastupnici u Saboru ili predstavnici “politike”, koje imenuje Vlada, 25 radnici HRT-a, a preostalih 10 predstavnici sveučilišta, kulturnih ustanova i znanstvenih instituta, odnosno onoga što će se ubrzo zamijeniti shvaćanjem “civilnog društva”, također izabrani u Saboru. Oni biraju tada još neimenovano “upravljачko tijelo”, koje zatim provodi natječaje i bira direktora te urednike i urednice. Budući da prevaga političkog predstavnništva nije bila velika niti jasno strukturirana, Sabor i Vlada zadržavaju “osigurač” suglasnosti na te izbore, kao i prevlast u novouvedenom Nadzornom odboru.

To kratko prijelazno razdoblje završava već sljedeće godine. Medijski radnici ispadaju iz smanjenog Vijeća, Sabor bira 15 zastupnika iz svojih redova, razmjerno stranačkoj zastupljenosti, a ostalih 10 imenuju 10 organizacija “civilnog društva” s popisa koji uključuje sveučilišta, Akademiju, strukovne udruge umjetnika i vjerske zajednice, zadržavajući ovlast izbora urednika. “Zaposlenici” na HRT-u dobivaju tri mjesta u devetočlanom Upravnom odboru koji preuzima većinu

tko određuje pristojbu?

Skupštine Radija
odnosno Televizije
Zagreb na osnovi
po društvenog dogovora
ju i Soc. saveza, Sabora,
Radiotelevizije Zagreb
i Saveza SIZ-ova
iče javnog informiranja
(77)

Šezdesetočlano Vijeće
(18). Vlada
preusmjerava dijelove
preplate drugim
postajama (30).
Ona i ravnateljice sastavnica HRT-a imenuju Sabor

tko bira Vijeće i druga upravna i nadzorna tijela?	tko bira ravnatelja?	tko bira urednike?	tko određuje pristojbu?
1991. Izmjene i dopune (NN 35/1991) Sabor i "civilno društvo" biraju jedinstveno Vijeće Hrvatske radio-televizije s 25 članova. Sabor imenuje 15, razmjerno zastupljenosti pojedinih stranaka, a ostalih 10 imenuju: Zajednica sveučilišta, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Matica Hrvatska, Društvo hrvatskih književnika, Hrvatsko novinarsko društvo, Hrvatsko društvo dramskih umjetnika, Hrvatsko društvo glazbenih umjetnika, Katolička Crkva, Srpska pravoslavna crkva i Islamska zajednica (8). Sabor, "civilno društvo" i "djelatnici" biraju Vijeće s 35 članova. Uz onih 25 koje biraju Sabor i organizacije, udruženja i crkve, "djelatnici" ponovno biraju 10 članova. Vijeće utvrđuje programsku orijentaciju i izvještava Sabor (12 – 13). Jedan vijećnik iz saborske kvote dolazi "iz reda etničkih i nacionalnih zajednica ili manjina".	Sabor bira direktora, a Vlada, na njegov prijedlog, ravnatelje Radija, TV-a i OIV-a (15).	Vijeće na temelju javnog natječaja (15).	Upravni odbor, uz suglasnost Vlade (14).
1992. Izmjena (NN 33/92) i pročišćeni tekst (NN 43/92). Sabor, Vlada, Vijeće i "zaposleni". Upravni odbor ima 9 članova: direktor, ravnatelj Radija, Televizije i OIV-a koje bira Vlada, glavni urednici Radija i Televizije koje bira Vijeće i tri člana koje biraju zaposleni. Upravni odbor preuzima upravne ovlasti Vijeća (raspolaganje kapitalom, pretplatom, donosi statute i pravilnike, izvještava Sabor). Privremene predstavnike zaposlenih bira upravljачko tijelo (20). Nadzorni odbori se ukidaju.			
1993. Dopuna (NN 94/93)			

1996.	tko bira Vijeće i druga upravna i nadzorna tijela?	tko bira ravnatelja?	tko bira urednike?	tko određuje pristojbu?
Izmjene i dopune (NN 24/96).	Sabor imenuje devetnaestočlano Vijeće u kojem je 15 zastupnika, bez detaljnije specifikacije.	Upravni odbor se preimenuje u Upravu od direktora – predsjednika Uprave i još četiri člana koje, na njegov prijedlog, imenuje Nadzorni odbor.	Sabor.	Uprava.
1998. Izmjene i dopune (NN 145/98)	Zastupnički dom Hrvatskog državnog sabora bira 23 člana Vijeća: 9 iz redova zastupnika, (razmjerno stranačkom rasteru, s tim da jedan bude iz dijaspore i jedan iz redova manjina) i "po jednog člana na prijedlog hrvatskih sveučilišta, Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, Matice hrvatske, Društva hrvatskih književnika, Hrvatskoga novinarskog društva, Hrvatskoga društva glazbenih umjetnika, društava filmskih i dramskih umjetnika, udruga iz Domovinskog rata, strukovnih udruga u osnovnom i srednjem školstvu, Hrvatskoga olimpijskog odbora, Hrvatske matice iseljenika, Katoličke crkve, te jednog predstavnika svih drugih vjerskih zajednica." "Zaposlenici ne mogu biti imenovani u Vijeće HRT-a. (8)" Vijeću se vraćaju ovlasti utvrđivanja programskih obaveza, usvajanja financijskog plana i imenovanja urednika (9).	Vraća se petočlani Nadzorni odbor zadužen za nadzor poslovanja i zakonitosti rada kojeg imenuje Sabor.	Vijeće na prijedlog direktora, po provedenom javnom natječaju (9).	Uprava uz suglasnost Vijeća (22a).

tko bira Vijeće i druga upravna i nadzorna tijela?	tko bira ravnatelja?	tko bira urednike?	tko određuje pristojbu?
<p>2001. Zakon o Hrvatskoj radioteleviziji i (NN 17/01).</p> <p>Po jednog člana 25-članog Vijeća imenuju:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, - Zajednica Sveučilišta, - Matica hrvatska, - Matica hrvatskih iseljenika, - Društvo hrvatskih književnika, - Hrvatsko novinarsko društvo, - Hrvatski olimpijski odbor, - nacionalne manjine u Republici Hrvatskoj, - Katolička crkva u Republici Hrvatskoj, - ostale vjerske zajednice u Republici Hrvatskoj, - sindikalne udruge, - udruge poslodavaca, - filmske profesionalne udruge, - dramske profesionalne udruge, - likovne profesionalne udruge, - glazbene profesionalne udruge, - udruge iz Domovinskog rata, - umirovjeničke udruge, - civilne i ekološke inicijative, - udruge potrošača, - udruge mladih, - seljačke udruge, - predsjednik Sabora, - predsjednik Vlade, - predsjednika Republike (17). 	<p>Sedmočlano Upravno vijeće imenuje Zastupnički dom Hrvatskog sabora: jedan iz "reda zaposlenih na HRT-u, a ostalih 6 članova iz reda ekonomskih, financijskih i pravnih stručnjaka, kulturnih djelatnika i stručnjaka za medije" (25).</p>	<p>Upravno vijeće, na temelju javnog natječaja, uz prethodno mišljenje Vijeća imenuje ravnatelja HRT-a, a na njegov prijedlog – također po provedenom natječaju, i njegove pomoćnike (24).</p>	<p>Zakon, u visini "1,5 % prosječne neto mjesečne plaće zaposlenih u Republici Hrvatskoj, na temelju statističkih podataka za prethodnu godinu." (39). Upravno vijeće određuje način njenog ubiranja (24). "Preplata" se mijenja u "pristojbu".</p>

	tko bira Vijeće i druga upravna i nadzorna tijela?	tko bira ravnatelja?	tko bira urednike?	tko određuje pristojbu?	
2003. Zakon o Hrvatskoj radioteleviziji i (NN 25/03).	Programsko vijeće od 11 članova bira Sabor na temelju javnog poziva "institucijama, udrugama i građanima" koji objavljuje Odbor za medije, a zatim klubovi zastupnika trebaju usuglasiti listu kandidata. Ako to ne uspiju, listu sastavlja odnosno dopunjava Odbor, "vodeći računa o jednakoj zastupljenosti kandidata koje predlažu klubovi saborske većine, odnosno saborske manjine" (18).	Ravnateljstvo od 5 članova čine glavni ravnatelj i ravnatelji Televizije, Radija i Glazbene proizvodnje, koje imenuje Vijeće, te jedan predstavnik Radničkog vijeća HRT-a (25).	Nadzor nad zakonitošću rada HRT-a obavljaju mjerodavna ministarstva, a nadzor nad zakonitošću rada Vijeća obavlja Sabor (58).	Po provedenim natječajima, (programsko) Vijeće, dvotrećinskom većinom imenuje glavnog ravnatelja, a na njegov prijedlog i ravnatelje Televizije, Radija i Glazbene proizvodnje (19).	Vijeće, "po prethodno provedenom natječajnom postupku, a na prijedlog ravnatelja HR-a, odnosno ravnatelja HTV-a, imenuje direktora programa i glavnog urednika informativnog programa" (19). Oni glavnom ravnatelju predlažu ostale urednike (35 - 37).
				Zakon (53): 1,5 posto prosječne mjesečne neto plaće u prethodnoj godini. Tri posto pristojbe ide u Fond za poticanje pluralizma i raznovrsnosti (elektroničkih) medija (54).	

	tko bira Vijeće i druga upravna i nadzorna tijela?	Vraća se petočlani Nadzorni odbor: "Jedan član je predstavnik radničkog vijeća HRT-a, a predsjednika i tri člana po prethodno provedenom javnom natječaju na prijedlog Odbora za informiranje, informatizaciju i medije Hrvatskog sabora imenuje i razrješava Hrvatski sabor. Najmanje jedan član bira se na prijedlog parlamentarne manjine" (22).	Uvodi se nadzor Vijeća za elektroničke medije (44).	tko bira ravnatelja?	tko bira urednike?	tko određuje pristojbu?
2010. Zakon o Hrvatskoj radioteleviziji i (NN 137/10).	Sabor, prema postupku iz 2003. godine (25). Petočlano Ravnateljstvo zamjenjuje tročlana Uprava. Vijeće i Nadzorni odbor na zajedničkoj sjednici dvotrećinskom većinom imenuju predsjednika Uprave i još dva člana Uprave (18 – 19).	član bira se na prijedlog parlamentarne manjine" (22). Konsenzus i ravnoteža većine i oporbe vrijede kao i za izbor članova Vijeća, s tim da ako "ne dode do usuglašavanja klubova zastupnika predsjednika Nadzornog odbora HRT-a predlažu klubovi saborske većine" (22:3).	Uvodi se nadzor Vijeća za elektroničke medije (44).	Vijeće i Nadzorni odbor na zajedničkoj sjednici, dvotrećinskom većinom, po provedenom natječaju, imenuju predsjednika i još dva člana Uprave (18 – 19).	Vijeće po prijedlogu Uprave, poslije natječaja i prethodnog mišljenja "osoblja koje kreativno sudjeluje u stvaranju programa", prema Statutu HRT-a i statutu medija iz Zakona o medijima (26).	Zakon i Nadzorni odbor, ocjenjujući - uz prethodno odobrenje Vijeća za elektroničke medije - da je visina pristojbe u skladu s Ugovorom između Vlade i HRT-a (23 i 35).

	tko bira Vijeće i druga upravna i nadzorna tijela?	tko imenuje četiri, a Radničko vijeće petog člana Nadzornog odbora (11, 22) koji donosi Statut na prijedlog glavnog ravnatelja. Sabor potvrđuje Statut (18, 42).	Vijeće za elektroničke medije nadzire provedbu Zakona i Ugovora, posebno s obzirom na dualno (komercijalno i javno) financiranje, pokretanje novih usluga i provedbu programskih obaveza (44).	tko bira ravnatelja?	tko bira urednike?	tko određuje pristojbu?	
2012. Izmjene i dopune (NN 76/12).	Sabor bira devet, a "novinari i drugi zaposlenici koji kreativno sudjeluju u stvaranju programa" dva člana Vijeća (14, 25).	Upravu zamjenjuje Ravnateljstvo HRT-a koje čine ravnatelji ustrojbenih jedinica HRT-a određeni Statutom (10, 21a).	Sabor imenuje četiri, a Radničko vijeće petog člana Nadzornog odbora (11, 22) koji donosi Statut na prijedlog glavnog ravnatelja. Sabor potvrđuje Statut (18, 42).	Vijeće za elektroničke medije nadzire provedbu Zakona i Ugovora, posebno s obzirom na dualno (komercijalno i javno) financiranje, pokretanje novih usluga i provedbu programskih obaveza (44).	Sabor, većinom svih zastupnika (7, 19a) bira glavnog ravnatelja, po provedenom javnom natječaju. Gl. ravnatelj predlaže Statut koji određuje broj i način izbora drugih članova Ravnateljstva (9, 21).	Glavni ravnatelj, po provedenom natječaju i prethodnom savjetodavnom mišljenju "novinara i drugih zaposlenika koji kreativno sudjeluju u stvaranju programa" (9, 21 i 8,20).	Zakon, Nadzorni odbor i Vijeće za elektroničke medije (35: 2).

odnosno Vlada, a Nadzorni odbor se ukida. Taj model se dorađuje u hodu, pa se 1992. godine Vijeću, uz ovlast trasiranja programske orijentacije, vraća 10 radnika (ovoga puta kao “djelatnici”) i dodaje jedan manjinski zastupnik. Rekonstrukcija motiva zakonodavaca formiranih između čekića i nakovnja pritisaka “međunarodne zajednice” (tada uglavnom putem Vijeća Europe u koje Hrvatska napokon ulazi 1996. godine) i unutrašnjepolitičke rasprave uzela bi previše prostora. Ipak, nije na odmet podsjetiti kako su i promjene u stranačkoj rasterizaciji Sabora po izborima 1995. godine vjerojatno doprinijele redukciji Vijeća na 19 članova, od kojih su 15 saborskih zastupnika bez detaljnije specifikacije, i petočlani Nadzorni odbor. Sabor bira ravnatelja, a Nadzorni odbor na njegov prijedlog bira urednike i upravni odbor koji se preimenuje u Upravu. Ta međufaza traje do 1998. godine, kada se Vijeće vraća na prethodni, strukturirani sastav zastupnika i delegata s autoriziranog popisa organizacija civilnog društva. Vraća im se ovlast potvrđivanja uredničkog kadra, na prijedlog direktora, a medijski su “zaposlenici”, od ravnopravnih suosnivača HRT-a, prošli puni put do izlaska iz sfere suodlučivanja. Zakon im napokon i izrijeком zabranjuje da budu članovima Vijeća. Tako će i ostati sve do 2012. godine.

Velike promjene upravna i nadzorna tijela HRT-a doživljavaju 2001. godine, Zakonom koji se naziva po potpredsjednici tadašnje Vlade, gđi. Željki Antunović. Saborski zastupnici odtad više neće biti osobno nazočni u Vijeću, a zadržavaju svoj utjecaj putem imenovanja sedmočlanog Upravnog vijeća od šest “stručnjaka” i jednog predstavnika zaposlenih. Vijeće od 25 članica odnosno članova samostalno imenuju organizacije s proširenog popisa institucionaliziranog “civilnog društva”, s izuzetkom tri člana koje imenuju predsjednici Sabora, Vlade odnosno Republike. Sabor “razvodnjuje” svoju ovlast imenovanja ravnatelja, prepuštajući to “svom” Upravnom vijeću, uz prethodno mišljenje Vijeća civilnog društva. Već dvije godine kasnije, najdugovječniji, tzv. Vujićev Zakon, nazvan po utjecajnom ministru kulture, unosi bitne inovacije. Polemika između Ministarstva kulture i visokog predstavnika za slobodu medija OECD-a g. Karola Jakubowicza⁹⁰ svjedoči da je Zakon bio pripremljen već 2002. godine. Jakubowitzeve opsežne primjedbe, uz

⁹⁰ Dr. Karol Jakubowicz (1941 – 2013) tada je i potpredsjednik Upravnog odbora za masovne medije Vijeća Europe, savjetnik predsjednika Nacionalnog vijeća za radio i televiziju Poljske i voditelj Ureda za strateškog planiranje i razvoj Poljske televizije.

pozivanje na europske konvencije, direktive, pa i Kopenhaške kriterije,⁹¹ za glavni cilj su imale zadržati sastav i način imenovanja Vijeća HRT-a od 22 predstavnika organizacija civilnog društva i 3 osobe imenovane od najviših državnih dužnosnika prema modelu iz 2001. godine. “Budući da je prisutna jasna većina izravnih predstavnika civilnog društva,” kaže Jakubowitz, “ovo rješenje zaslužuje pohvale te je ravno najboljim rješenjima u ovom području i demokratskije od rješenja u mnogim drugim zemljama. Hrvatskoj treba odati priznanje jer se time pridružila zemljama koje daju primjer koji valja slijediti” (Jakubowitz 2002: 14). Motiv za predloženi redizajn modela, međutim, proizlazio je iz generalnog nezadovoljstva disfunkcionalnošću “vijeća civilnog društva”, čiji su pojedini članovi, čini se, sami bili kadri proizvesti više problema nego što ih je Vijeće bilo u stanju riješiti. Ministar kulture opisuje tadašnje stanje rasprave o upravljanju i nadzoru HRT-a: “Da bi se isključio mogući politički utjecaj parlamentarnih stranaka ili Vlade, Vijeće HRT-a bilo je konstituirano (po prethodnom Zakonu o HRT-u) isključivo direktinim nominiranjem od strane udruga civilnog društva. To je bilo izvedeno iz pozitivnih načela o potrebi ostvarivanja neovisnosti HRT-a od ujecaja političke vlasti. U rezultatu stoji da je dio članova Vijeća proklamirao pokretanje nove političke stranke, iz samog Vijeća, a pojedinci direktno odlučivali o sadržaju tv-vijesti. Možda su to samo anomalije koje govore, da parafraziram, o ‘dječjoj bolesti demokracije’, no javno djelovanje postaje nemogućim ako se upravo posredstvom medija ne može razabrati istina od laži, ako sami mediji nisu usmjereni prema natjecanju u istinitosti i jerodostojnosti, nego samo nekom ‘apsolutnom’ tržištu, takvom u kojem im je vlasnik ujedno i vlasnik trgovačke mreže, marketinške agencije, dakle monopolu na tržištu” (Vujić 2003: 9). Vjerojatno je i činjenica da je model “samoimenovanja” predstavnika civilnog društva u vijeće javne radiotelevizije bio bez presedana doprinijela da je Zakon 2003. usvojen bez bitnih promjena: Vijeće HRT-a smanjeno na 11 članica odnosno članova koje su, na

⁹¹ Europska konvencija o prekograničnoj televiziji, proglašena odgovarajućim Zakonom (NN 11/01), donosi skraćeni pregled obaveza s ciljem uvođenja jedinstvenog europskog televizijskog tržišta te minimalnih pravila oglašavanja, sprečavanja govora mržnje i zaštite maloljetnika, detaljnije izraženih u “Televiziji bez granica”, preteći AVMS Direktive (EK 1999), transponirane primarno Zakonom o elektroničkim medijima koji je izvorno donesen 2003. godine (ZEM 2003). Politički, gospodarski i upravni kriteriji za članstvo u Europskoj uniji, zacrtani na sjednici Europskog Vijeća u Kopenhagenu 1993. godine, podsjetimo, uključuju opći set ideoloških načela kao što su demokracija i ljudska prava, vladavina prava i tržišna ekonomija.

osnovi natječaja, birali zastupnici u Saboru između kandidatkinja “koji predstavljaju razne skupine hrvatskog društva (mladi, umirovljenici, poslodavci, sindikati, nacionalne manjine, vjerske zajednice, sveučilišta, udruge civilnog društva i dr.)” (ZHRT 2003: 18). Postupak izbora, koji je vodio saborski Odbor za medije, pokretao se utvrđivanjem kriterija i objavom javnog poziva “institucijama, udrugama i građanima da podnesu obrazložene prijedloge o kandidatima za članove Vijeća HRT-a”, nastavljao pokušajem usklađivanja parlamentarne većine i oporbe, a završavao “jednakom zastupljenošću kandidata koje predlažu klubovi saborske većine, odnosno saborske manjine”. Drugim riječima, u Vijeću sastavljenom od predstavnika šire definiranog civilnog društva trebao je biti jednak broj “favorita” vlasti i opozicije ili, pojednostavljeno, dvije najveće političke stranke. U dobre strane tog modela može se ubrojiti:

- određeni balans između države i civilnog društva koji ne insistira na njihovoj načelnoj podijeljenosti
- određeni balans između političko-stranačke “ljevice” i “desnice”
- odustajanje od nereprezentativnog popisa organizacija i udruga koje bi trebale predstavljati “korporativnu matricu društva”, a zapravo su bile – ma koliko se popis širio – tek dokaz trenutalnog odnosa snaga
- činjenica da u praksi vijećnice i vijećnici nisu nužno ili uopće zastupali pozicije političke stranke koja ih je “izabrala”, a odluku o izboru glavne ravnateljice su donosili dvotrećinskom većinom.

Model se, kao što je poznato, održao sedam godina, što predstavlja svojevrsni rekord koji vjerojatno dugo neće biti premašen, ali je 2010. promijenjen, čemu su, uz određenu “kadrovsku krizu” uzrokovanu ostavkama i nemogućnošću saborskog konsenzusa, možda doprinijele i njegove loše strane, kao što su:

- potpuni izostanak reprezentacije radnika HRT-a, što je proizvelo probleme i na razini informiranosti Vijeća o procesu medijske proizvodnje
- “jednaka zastupljenost kandidata saborske većine i manjine” niti tehnički nije bila ostvariva s neparnim brojem članica Vijeća
- konsenzualno načelo izbora, nasuprot prethodnom problemu, može favorizirati kandidate koji su ili bez profiliranih stavova, ili zastupaju pozicije o kojima postoji konsenzus vlasti i oporbe.

Cijela ova rasprava – uključujući i “minuse” upravo opisanog, odnosno vjerojatno “najboljeg” (ili “najmanje lošeg”, kako će ga nazvati sam g. Vujić) modela – svjedoči kako proceduralna norma i u svojim boljim izdanjima, ma koliko eventualno bila “demokratska” ili uspješna, ne može sama po sebi stvoriti uvjete za kvalitetno upravljanje HRT-om. To također dokazuje da proceduralno “petljanje”, u svojim lošijim izdanjima, može bitno narušiti izgleda da se kvalitetnije upravljanje ostvari drugim mehanizmima. Na načelnoj razini, nije se teško složiti da utjecaj na upravljanje javnim medijima trebaju imati oni koji u njima rade, kao i oni koji te medije koriste za svoje informiranje i javnu raspravu – u ovom slučaju svi građani. Prvi su sigurno zainteresirani za bolje upravljanje i nadzor, budući da o tome bitno ovisi njihov položaj na radnom mjestu i mogućnost da motivirano i kvalitetno rade svoje smislene poslove. Intres drugih – koji, ne treba to zaboraviti, i financiraju HRT-ovu proizvodnju – proizlazi iz temeljnih komunikacijskih likova (izraza) demokratskih i kulturnih potreba. Na praktičnoj razini, kao što učestale izmjene dokazuju, ni udio jednih, niti drugih normativnim “čarobnim štapićem” nije nimalo jednostavno ostvariti. Nerado evocirajući “široki splet sociokulturnih momenata” potrebnih za kvalitetan javni medij koji služi potrebama svojih javnosti, nema sumnje da su medijska pismenost, tradicija, zatim kulturna i demokratska “zrelost”, ekonomsko blagostanje... i sva slična “rješenja” neupitna koliko i neodređena bilo čime drugim osim potrebe da se ona ili onaj koji ih rutinski zazivaju svrstaju na stranu “prosvijećene manjine.” “Kada bi Hrvatska imala dovoljan broj nesebičnih medijskih znalaca posvećenih javnom interesu, onda bi vijećnike HRT-a mogao imenovati i nadbiskup ili, kao u nekim uzornim državama, kraljica (doduše na prijedlog ministara), a ovako je i najbolja demokratska procedura osuđena na reprodukciju sukoba interesa putem ljudi nedoraslih javnoj službi” – tako, otprilike, glasi konačna dijagnoza “znalaca” razočaranih time što svi nisu “izvanredni” poput njih samih. Takva “rješenja”, napokon, odreda pripadaju domeni “dugog roka” koji, kao što je poznato, uglavnom nikada ne dolazi, posebno ne bez kvalitetnih medija. Prilikom rasprave o poboljšanjima “sada i ovdje” – dijeleći uvjerenje da su ona, posebno u prijelomnim momentima modelskih kriza i tehnoloških promjena, sasvim moguća – potrebno je uzeti u obzir kao niti bolje

procedure, nažalost, same po sebi ne mogu riješiti problem upravljanja HRT-om, ali ga one lošije mogu bitno pogoršati.

Usudili bismo se prikloniti mišljenjima da ona normirana Zakonom o HRT-u iz 2010. godine pripada u skup takvih. Iako, na prvi pogled, sve (način izbora Vijeća) ostaje po starom, povratkom na scenu petočlanog Nadzornog odbora, jasno strukturiranog u korist vladajuće političko-stranačke većine, vraća se i njena prevlast prilikom odlučivanja o izboru predsjednika i dodatna dva člana Uprave HRT-a, odnosno o radu, financiranju i unutrašnjim procedurama određenima Statutom HRT-a.⁹²

Povratak vladajuće stranke za kontrolni panel HRT-a preklapa se s procesom svojevrsne menadžerske prevlasti u strukturaciji upravnih i nadzornih funkcija. Istovremeno s uvođenjem Ugovora koji, kao što je već ukazano, definira javnu uslugu HRT-a kao bilo koju kupoprodajnu transakciju, kompetencije članova Nadzornog odbora, uz medijske, određuju se studijem i iskustvom u ekonomiji i pravu, “pri čemu dva člana Nadzornog odbora HRT-a moraju imati najmanje po deset godina radnog iskustva iz područja financija” (ZHRT 2010: 22). Prema tome, između poslovno-organizacijskih i medijsko-organizacijskih kompetencija, potrebnih za upravljanje i nadzor u medijima, u prvi plan dolaze one prve. To omogućuje da država, u maniri dobrog gospodara, preuzme odgovornost za financijske dubioze koje su se započele gomilati, istovremeno omogućujući redakcijsku autonomiju na drugoj strani. Pojednostavljeno, ako vladajuća većina i preuzima kontrole na HRT-u, ona to navodno čini samo u dijelu poslovnog rukovođenja – budući da građani koji plaćaju pristojbu s pravom očekuju garancije odgovornog raspolaganja javnim sredstvima – “perući ruke” od programa, budući da u redakciju ionako ne bi smjela ulaziti. Međutim, ma koliko “demokratski” zamišljeno, to je stvorilo lažnu dihotomiju između solidnih financija i kvalitetnog programa, kao da prvo nije preduvjet drugoga. Osim toga, prva “menadžerska uprava”, izabrana prema Zakonu iz 2010., financijske dubioze nije otklonila, nego ih je, dapače, znatno produbila.

⁹² Prema Zakonu iz 2010. godine, članovi Nadzornog odbora biraju se prema istoj proceduri (jedan na prijedlog većine, jedan na prijedlog opozicije) kao i vijećnici, s tim da – ukoliko nema konsenzusa – predsjednika bira većina, a opozicija zadržava jedan od pet mandata (ZHRT 2010: 22).

Na razini ciljeva javnog medija kvalitet programa ne bi trebao biti sekundarnom kategorijom, nego glavnim ciljem kojemu je odgovorno – i, što je podjednako važno, o političkoj većini neovisno – vođenje poslovanja jedno od sredstava. Zamislimo li garanciju autonomije javnog medija od političko-stranačke većine kao svojevrsnu zonu diskontinuiteta koja onemogućuje transfer interesa i utjecaja na HRT, ona se mora pojaviti ili (1) između parlamenta i upravljačkih tijela, ili (2) između upravljačkih tijela i redakcija. Pojavi li se “zona autonomije” – ma koliko prividno⁹³ – na drugom mjestu, očigledno je da poslovanje HRT-a neće biti neovisno, dok će se istovremeno pojaviti različite vrste smetnji i prekida u komunikaciji između Uprave i redakcija, koje su početkom 2012. godine eskalirale u otvoreno nezadovoljstvo (dijela) radnika HRT-a i zahtjeve Vladi da “preuzme odgovornost” za stanje na HRT-u.

“Menadžersko preuzimanje” HRT-a može se promatrati i kao krajnji stadij u, kako smo vidjeli, dugotrajnom procesu izbacivanja radnika HRT-a iz sfere odlučivanja. Upravljački ideali “novog javnog managementa” u svom prvom ostvarenju na HRT-u možda jesu dodatno smanjili proizvodnju ionako “mršavog” programa, nove nisu mogli pokrenuti, ali “pažnja dobrog gospodarstvenika” (ZHRT 2010: 16) sasvim sigurno jest pokrenula sumnje da se usmjerila ostvarenju privatnih interesa. Ovlasti upravnih i nadzornih tijela su se pomiješale, a situacija je sredinom 2012. godine bila zrela za nove izmjene upravljačkog modela. “Udruga Hrvatski P.E.N. centar, Kuća ljudskih prava – BaBe!, Centar za mirovne studije te Documenta – Centar za suočavanje s prošlošću danas su pismom prosvjedovale zbog opomena pred otkaz HTV-ovim novinarkama”, izvještavaju Hina i Novi list (7. svibnja 2012.), “i od nadležnih institucija zatražile zaštitu novinarskih sloboda te rješavanje krize upravljanja na HRT-u, ocjenivši kako je krajnji čas za smjenu Uprave HRT-a. ‘Tražimo od nadležnih institucija – prvenstveno Ministarstva kulture i Odbora za medije Hrvatskog sabora – da zašтите novinarske slobode na HTV-u te napokon razriješe krizu upravljanja na HRT-u. Krajnji je čas za smjenu

⁹³ Statut HRT-a iz 2011. predviđa da glavne urednike bira većina vijećnika. Po provedenom natječaju i prijedlogu Uprave, potrebno je pribaviti i pozitivno mišljenje “osoblja koje kreativno sudjeluje u stvaranju programa” u postupku kojemu se mora odazvati najmanje 30 posto takvog osoblja, a pozitivno o pojedinom prijedlogu izjasniti najmanje polovica njih. Uz pitanje kako povući granicu između “kreativnog osoblja” i onih drugih bez prava glasa, očigledno je dovoljno da neki prijedlog Uprave prođe uz samo 15 posto radnika, i to ne svih, nego samo onih “kreativnih” (HRT 2011: 39). Aktualni Statut HRT-a ne obvezuje čak niti na to (HRT 2013a: 30).

Uprave koja je HRT dovela u ovakvo stanje te za novu programsku i poslovnu politiku koja će HRT-u vratiti na kolosjek demokratskog javnog medijskog servisa s vodećom ulogom i ugledom, ne samo u Hrvatskoj, već i u široj regiji', ističu u tim udrugama." Jedan od predstavnika civilnog društva, sudjelujući u raspravi 15. ožujka 2012. u Novinarskom domu, sažeo je situaciju otprilike ovim riječima: "Prije nekoliko mjeseci izašli smo sa zahtjevom da se Uprava HRT-a smijeni pod svaku cijenu. Cijena izražena izmjenama Zakona o HRT-u je sigurno visoka, ali ako ostvari cilj, smatrat ću da je vrijedilo platiti je."

Prema Izmjenama i dopunama Zakona o HRT-u iz 2012. godine, glavni ravnatelj izabran je u Saboru⁹⁴. Prema Statutu HRT-a iz 2013. godine, ravnatelj bira članove Ravnateljstva (koje zamjenjuje Upravu HRT-a), kao i urednike, uz savjetodavni glas "kreativnog osoblja". U jedanaestočlano Vijeće se vraćaju dva predstavnika radnika (doduše samo onih "kreativnih"), dok nadzor zakonitosti rada i financija HRT-a ostaje u nadležnosti Nadzornog odbora i Vijeća za elektorničke medije. Novost je u tome da se konsenzualno predlaganje članova Vijeća i Nadzornog odbora, koje se u praksi klubova zastupnika ustalilo u neku vrstu dobrog običaja, više Zakonom i ne propisuje. Izmjene iz 2012. jasno razgraničavaju ovlasti upravnih i nadzornih tijela: ravnatelj i Ravnateljstvo upravljaju, Programsko vijeće nadzire provedbu programskih načela i obaveza, a Nadzorni odbor poslovanje i financije, koje Zakon opisuje u šestom poglavlju,

Sredstva za rad. Od 40 članica European Broadcasting Uniona, HRT pripada većini od 34 javne radiotelevizije koje se, uz javne, oslanjaju i na komercijalne prihode od oglašavanja⁹⁵. Sredstva prikupljena putem pristojbe čine oko 80 posto HRT-ovih prihoda. Do 2001. godine pristojba se nazivala pretplatom, kako se i danas najčešće naziva u govornom jeziku, a od 1991. njenu je visinu određivala uprava, odnosno – posredno – vlada. Iako se promjena naziva čini jezičnom nijansom, radi se o bitnoj razlici između onoga što se u engleskom jeziku naziva "subscription", "pretplata" na određenu uslugu, i "license fee", odnosno pristojba za financiranje javne radiotelevizijske usluge. Veoma jednostavno: dok smo prvo

⁹⁴ Većina od 92 zastupnice i zastupnika glasovala je za, 21 ih je bilo protiv, uz jedan suzdržan glas.

⁹⁵ Danska, Estonija, Finska, Norveška, Španjolska i Švedska javna radiotelevizija uopće nemaju prihode od oglašavanja (EBU 2013: 25).

morali plaćati samo ako smo usluge HRT-a koristili (što se “mjerilo” posjedovanjem radijskog ili televizijskog prijemnika), pristojbu plaćamo prema načelu sličnom financiranju zdravstvenog osiguranja, bez obzira da li ga u nekom razdoblju života više ili manje koristili. Obveza plaćanja se i dalje vezuje uz posjed radijskog ili televizijskog prijemnika, odnosno “drugog uređaja za prijem”, uključujući i onaj u motornom vozilu; kućanstva plaćaju jednu pristojbu bez obzira na broj uređaja, dok su pravne osobe obavezne plaćati pristojbu za svaki, izuzev ugostitelja, koji su se lobistički izborili da plaćaju za svaki četvrti (ZHRT 2010: 34). Vrtići, škole te radijski i televizijski studiji ne trebaju plaćati pristojbu (ZHRT 2010: 36), kao niti gluhe, slijepe, odnosno osobe sa stopostotnim invaliditetom i teškim bolestima određenim Odlukom o dopuni Odluke o utvrđivanju visine mjesečne pristojbe koja se plaća HRT-u za 2012. godinu.⁹⁶

Kako bi se osigurao važan sastojak političke neovisnosti HRT-a, visina pristojbe je određena Zakonom kao neka vrsta regresivnog poreza po domaćinstvu ili pravnoj osobi: u visini “1,5 posto prosječne neto mjesečne plaće zaposlenih u Republici Hrvatskoj, na temelju statističkih podataka za prethodnu godinu” (ZHRT 2001: 39). Nepunih deset godina kasnije, odluka o visini pristojbe se posredno vraća u ruke Vlade. Zakon iz 2010. kaže da pristojba može biti *najviše* 1,5 posto prosječne plaće, a koliko, to odlučuje Nadzorni odbor HRT-a, prema ocjeni Vijeća za elektroničke medije je li visina pristojbe u skladu s Ugovorom između Vlade i HRT-a (ZHRT 2010: 35).

Tri posto pristojbe HRT izdvaja u Fond za poticanje pluralizma i raznovrsnosti elektroničkih medija, a dva posto ukupnih prihoda za sufinanciranje filma i srodnih djelatnosti putem Hrvatskog audiovizualnog centra.

Članak 37 određuje ograničenja u pogledu oglašavanja: 9 minuta po satu programa na svim radijskim kanalima i prvom i drugom televizijskom programu, uz dva izuzetka: između 18 i 22 sata oglašavanje ne smije biti dulje od četiri minute po satu, a na trećem i četvrtom programu ga ne smije biti. Igrani filmovi se smiju prekidati samo jednim blokom reklama (ZHRT 2010: 37).

Razdvajanje komercijalnih i javnih prihoda propisano Pravilima o državnim potporama za javne radiodifuzijske usluge Europske komisije (EK 2009) opisano

⁹⁶ Narodne novine 62.

je u člancima 38 i 39: javni prihodi (sredstva pristojbe i fondova Europske unije) ne smiju se koristiti za financiranje komercijalnih djelatnosti, dok se višak komercijalnih prihoda mora upotrijebiti za financiranje onih javnih; o tome se mora voditi odvojeno računovodstvo, koje mora nadzirati interna revizija, Nadzorni odbor i Vijeće za elektroničke medije, čije su nadzorne ovlasti detaljno popisane u osmom poglavlju Zakona, [Nadzor nad radom HRT-a](#). Tamo stoji da nadzor nad zakonitošću rada Vijeća i Nadzornog odbora HRT-a obavlja Hrvatski sabor, dok središnja tijela državne uprave nadziru zakonitost rada HRT-a, kao i zakonitost njegovih podzakonskih dokumenata, spomenutih u poglavlju [Opći akti](#), Statuta i drugih naslova, poput pravilnika i odluka. Statut donosi Nadzorni odbor na prijedlog ravnatelja, a potvrđuje ga Sabor. [Prekršajne odredbe](#) propisuju kazne od sto tisuća do milijun kuna, odnosno od 10 do 50 tisuća za odgovornu osobu, ako se HRT ne bude pridržavao propisanog udjela europskih djela (više od 50 posto), djela vanjskih producenta (najmanje 15 posto programskog proračuna, ma što to značilo), hrvatske glazbe (40 posto) i reklama (devet odnosno četiri minute po satu) te drugih pravila u vezi oglašavanja, ili ako naruši tržišno natjecanje, dok neplatiše pristojbe mogu biti kažnjeni s tisuću ili sedam tisuća kuna, ovisno radi li se o domaćinstvu ili pravnoj osobi.

Program HRT-a

Konstantno političko i formalnopravno laviranje, praćeno aktivnim pometanjem tragova, u kreiranju raznih zakonodavnih modela upravljanja HRT-om stvorilo je podlogu za recentne prakse unutarnjeg reorganiziranja, tj. permanentne reforme s ciljem “efikasnosti”, “učinkovitosti”, “djelotvornosti”, “modernizacije” ili “optimizacije” (HRT 2013: 29 – 30), koja podjednako ustrajno pokazuje poražavajuće rezultate u HRT-ovom programu. Radikalni zaokret uprave, kojim su potkraj 2013. godine dotadašnje redakcije (npr. informativnog programa na radiju ili televiziji) pod vodstvom urednika dekonstruirane radi uspostave novog ustroja u kojem su ukupni potencijali svrstani pod ingerenciju producenata zaduženih za ugovaranje emisija u nastajanju. Razgovori s nizom novinara, urednika, bivših urednika i producenata HRT-a svjedoče da je time došlo do drastičnog poremećaja u odlučivanju tome što će se, i kako, snimati odnosno emitirati. Novinari i autori su doslovce odvojeni – i fizički i komunikacijski – od urednika pojedinih kanala, između njih su, u tehnokratskoj maniri komercijalnih nemedijskih korporacija, postavljeni producenti, a pojedini kanali počeli su gubiti ostatke svog prepoznatljivog programskog i stilskeg identiteta. Pritom malo pomaže što je riječ “urednik” u hrvatskom radiotelevizijskom žargonu najviše odgovarala onome što se u američkom *newsroomu* naziva *producerom*, odnosno osobom koja donosi programske odluke (što će se snimati i što je vijest, na primjer), dok su kod nas producenti tradicionalno najčešće bili organizatori, od kojih su neki – odreda otškolovani na Radioteleviziji Zagreb i u Jadran filmu – stekli ugled u europskim kinematografskim relacijama ili čak svjetsku slavu. Od male je utjehe i činjenica da je početkom 2014. aktualna uprava implicitno priznala pogrešku, vraćajući dio ustroja na ranija, “analogna” polazišta (Radman 2012: 47), budući da novinari i općenito, autori – koji su se ranije smjenjivali na uredničkim pozicijama – još nisu usvojili novi žargon, kao što niti “producenti” nisu uvijek/više, sposobni odreći se vlastitih autorskih kompetencija u korist velikodušne organizacijske brige da bi drugi mogli snimati i izvještavati.

Umjesto da organizacijska reforma potekne u najvećoj mjeri odozdo, iz vlastite demokratsko-političke, kao i medijsko-industrijske pameti, ona je nametnuta izvana. Umjesto ukinutih “vertikala” televizijskih, odnosno radijskih kanala i

pripadajućih redakcija, uspostavljene su nove, “horizontalne osi”: programska, produkcijska, financijska i tehnička. U programskoj osi nalaze se urednici pojedinih kanala,⁹⁷ dok su novinari zadržani u produkcijskoj, s rasporedom u odjele znanstveno-obrazovnog, kulturno-umjetničkog, sportskog, zabavnog, dramskog, dokumentarnog ili glazbenog programa... bez obzira na kanal i raniju suptilniju prilagodbu njegovom profilu i programskom kontinuitetu.⁹⁸

Žrtve na bojnopolju organizacijskih promjena možda su najvidljivije na primjeru programa koji su se tradicionalno isticali svojom općedruštvenom delikatnosti i krhkosti, kao najfinije strukture stvarane desetljećima rada i inovacija ljudi na HRT-u, i njihovih nebrojenih vanjskih suradnika. Ukidanje časopisa Treći program, koji je u tiskanoj formi objavljivao priloge istoimenog radijskog kanala, možda najavljuje sudbinu te pedesetgodišnje kulturne institucije najviše nacionalne razine, čiji je navodni nedostatak imanentna nekomercijalnost, mjerljiva tržišnim autsajderstvom kazališta ili znanstvenog instituta za fundamentalna prirodoslovna istraživanja. Još prije gotovo desetljeće i pol zabilježene su prve izjave najviših državnih funkcionera o neodrživosti takve medijske oaze, da bi to s vremenom preraslo u neskriveni *odium* i praktičnu opstrukciju dijela upravnog i uredničkog kadra na HRT-u. Učestalo repriziranje i miješanje sadržaja Trećeg programa s programima ostalih radijskih kanala bez sumnje stvara okvir za njegovo definitivno proglašavanje bespredmetnim i suvišnim. Jednom uspješno implantiran kriterij slušanosti – koji, s obzirom na zakonom određenu javnu funkciju, nije opravdano primjenjivati niti na HRT u cijelosti – ukorijenio se u godinama ekonomske krize kao neupitni *raison d'être*. Umjesto ugleda kakav je ta iznimna programska vrijednost – daleko bez presedana na komercijalnom radiju – imala nekoć, Treći program Hrvatskoga radija danas je na glasu kao anakrona ekstravagancija. Pritom ne treba zaboraviti da je kampanja protiv njega otpočela mnogo prije

⁹⁷ Koje je redakcijski žargon ubrzo nazvao “kanaldžijama”.

⁹⁸ Samo je Informativni medijski servis (IMS) zadržan u programskoj poslovnoj jedinici, među urednicima, što predstavlja i spomenuto “restrukturiranje restrukturiranja”, odnosno povratak na organizacijska polazišta. Presudila je pritom iznimna opća važnost i specifična koherentnost “informativnog programa”, pa su u IMS-u iznova učvršćene interne redakcije unutarnje i vanjske politike, kulture, znanosti i obrazovanja, itd. Utoliko taj slučaj jasno opoziva korporativnu logiku unutarnje mobilnosti i poremećaja koje ona može unijeti u radni proces medija.

posljednje radikalizacije ekonomske krize, što ukazuje na njene apriorne ideološke uzroke.

Restrukturiranje regionalne mreže, u preostalih osam HRT-centara – koji svoje mjesto u televizijskom programu, pored “županijske panorame”, dobivaju praktično samo kada se kolažem iz nekoliko gradova prikazuje npr. doček Nove godine, božićnu misa, povratak zatvorenika ili uspjeh nogometne reprezentacije – također svjedoči o neiskorištenosti resursa inače spremnih da emitiraju, po uzoru na HRT-ove radije, i cijele regionalne televizijske programe od barem nekoliko sati dnevno. Dok su komercijalne televizije za upražnjeni prostor društvene komunikacije i lokalnog informiranja ili nezainteresirane, jer za njih regije predstavljaju premalena tržišta, ili strukturno nespremne, javna radiotelevizija bi valjano osmišljenim postojećim kapacitetima i relativno malenim dodatnim ulaganjem mogla ostvariti izuzetan iskorak u ostvarivanju društvene funkcije za koju je zadužena. Unatoč tome, medijska slika Hrvatske, simbolički strukturirana najviše posredstvom HTV-a, danas je gotovo isključivo reprezentirana televizijskom slikom Zagreba. Najlakše se to da primijetiti u reportažnim priložima uz pojedine opće teme, koje se standardno ilustriraju zagrebačkim vedutama i izjavama stanovnika Zagreba. Prema tome sudeći, Zagreb je Hrvatska, a Hrvatska je Zagreb, dok su Slavonski Brod ili Šibenik tek samo Brod i Šibenik. Nije to tek pitanje simboličke reprezentacije Hrvatske, niti centralizacije prikrivene ritualnim pozivanjem na mit o decentralizaciji točno u mjeri potrebnoj da bi se oslabila državna regulacija, nego i dodatni indikator neiskorištenog potencijala kuće kojoj se, uz pomanjkanje “slike s terena”, standardno zamjera niska efikasnost i višak zaposlenih, sve dok se ne stvori kritična masa zahtjeva za njihovim otpuštanjima. Umjesto da mreža lokanih dopisništva bude još jedna HRT-ova programska prednost, novinski TV-kritičari idalje bilježe nepotrebna javljanja reportera uživo s Markova trga, često nakon što su političari već odavno sišli u Donji ili neki drugi grad.

Nakon niza godina u kojima se službeno i neformalno govorilo o potrebi njihova unapređenja u skladu s javnom funkcijom, ali i tržišnim izazovima, televizijski i radijski programi HRT-a doživjeli su u razdoblju od 2012. do 2014. godine brojne promjene. Najveća od njih odnosi se na pokretanje novih televizijskih programa, trećeg i četvrtog, čime se ukupno televizijsko emitiranje HRT-a povećalo za 42,5

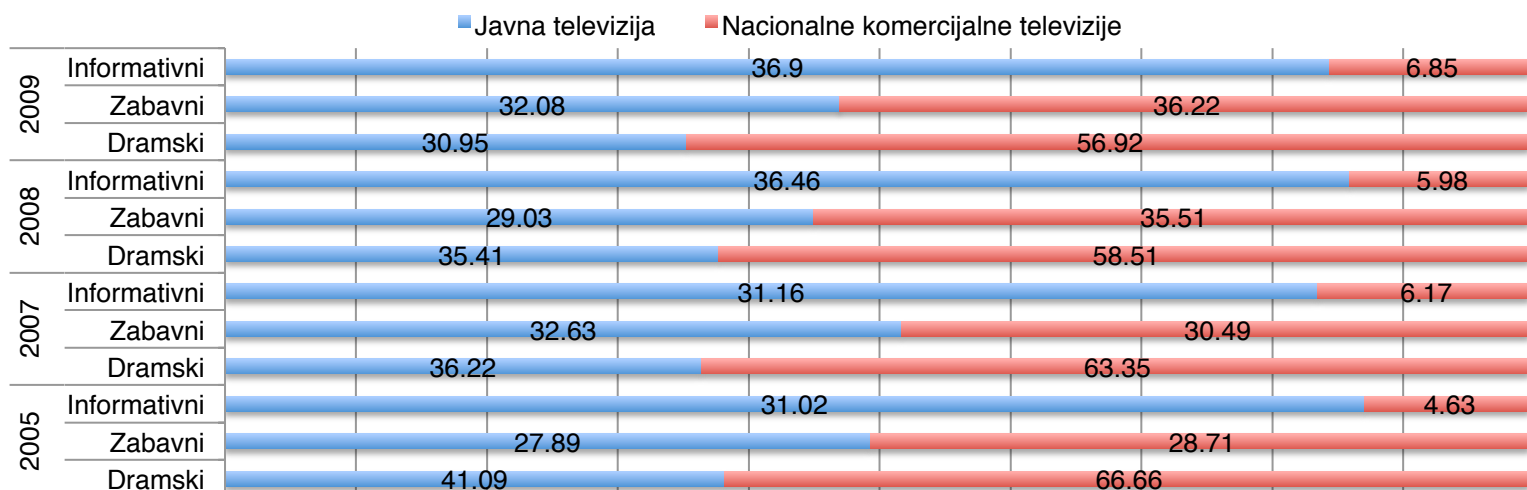
sati dnevno, odnosno 88,5 posto. Budući da su, u svrhu konsolidacije poslovanja i financija, nabava i vanjska proizvodnja pretrpjele značajne rezove, najveći teret povećane televizijske emisije ponijeli su unutrašnji programski resursi, izloženi pritom pritisku smanjenja broja zaposlenih, kao i organizacijskim promjenama koje su se intenzivirale od početka 2013. godine. Napuštanju “analognog organizacijskog ustrojstva prema medijima” posebno je izložen Hrvatski radio – prvenstveno njegov Treći program od naročitog kulturnog interesa – gubeći sve više na važnosti unutar “moderne, matricne i projektne, ‘plitke’ i ‘multimedijalne’ organizacije” HRT-a. (HRT 2014: 4). Povrh svega, pojavljuju se i zahtjevi prilagodbe potrebama i mogućnostima razvoja radiotelevizijskog medija u smjeru tzv. nelinearnog programa, naime, onog koji se emitira na zahtjev pojedinačnog korisnika, neovisno o klasičnom dijakronijskom poretku. Potencijalna fragmentacija publike pritom može uključivati i potrebu dodatnog profiliranja programskih smjernica prema interesima mnogobrojnih skupina gledatelja, slušatelja i čitatelja.

Kao i u slučaju financijskog poslovanja HRT-a, pokazat će se da logika javnog interesa i logika tržišta u kombinaciji nerijetko razvijaju napetosti koje program teško savladava. Svojevrсна hipertrofija ugovornih odnosa program HRT-a je već odredila tako da, u osnovi, nije ni bitno kakav je, ima li „6,6 posto vijesti, 29,7 posto drugih informativnih sadržaja, 0,55 posto sporta, 2,2 posto religije, 5,5 posto umjetnosti i kulture, 1,1 posto obrazovanja“, itd., prema odrednicama Prvog televizijskog programa iz Ugovora s Vladom (HRT i VRH 2013: 17). Pritom, naravno, za onih 6,6 ili, prema Izvješću o ostvarenju ugovornih obaveza, 7 posto vijesti (HRT 2014a: 21), često također nije bitno ništa drugo osim postotaka gledanosti u usporedbi s nekom komercijalnom televizijom, prema “pravorijeku” također komercijalne rejting agencije.

Nasuprot tome, usporedba (televizijskog) programa HRT-a i komercijalnih televizija s nacionalnim pokrivanjem, koju je za razdoblje od 2005. do 2009. godine provela medijska znanstvenica Zrinjka Peruško, pokušala je odgovoriti na pitanje njegovog udovoljavanja određenju tzv. javnog interesa. Analiza skoro šest tisuća emisija, razvrstanih u kategorije dramskog, zabavnog i informativnog programa, pokazala je da raznolikost i zastupljenost “društveno korisnih” žanrova na javnoj televiziji *daleko premašuje* vrijeme koje komercijalne televizije posvećuju

“vijestima, političkim intervjuima, informativnim magazinima, dokumentarcima, umjetnosti i obrazovnom programu” (Peruško 2009: 31).

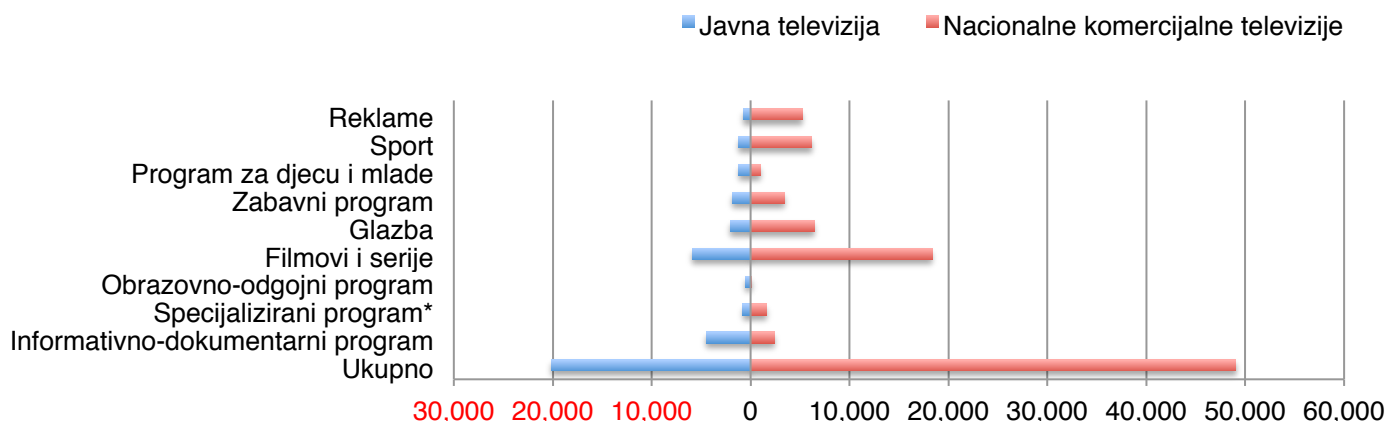
Usporedba udjela žanrova u emitiranom programu javne i komercijalnih televizija 2005 - 2009, u postocima

Izvor: Peruško 2009 i Peruško, Zrinjka (2010) *Televizija i javni interes*, prezentacija na konferenciji Budućnost javnog radiotelevizijskog servisa u Hrvatskoj, CIM FPZG i UNESCO

Dok informiranje u programima komercijalnih televizija ne zauzima više od sedam posto, empirijska analiza pokazuje porast udjela informativnog programa na javnoj televiziji, sa 31 na 37 posto HTV-ove ukupne emisije. Kad se tom uvidu doda efekt pokretanja dva nova komercijalna kanala, koja emitiraju samo dramski i zabavni program, odnosno dva nova javna kanala, posvećena pretežno informiranju i kino-filmovima, prema Zrinjki Peruško, “visoke društvene vrijednosti”, nema nikakve sumnje da je razlika u osnovnim usmjerenjima javne i komercijalnih televizija nekoliko godina poslije ovog istraživanja i mnogo veća. Potvrđuju to i pokazatelji Državnog zavoda za statistiku, prikupljeni prema drugačijoj metodologiji, koja se sastoji u tome da same televizije – umjesto medijskih analitičara – program razvrstavaju prema kategorijama ponuđenim u anketnom obrascu.

Usporedba strukture programa emitiranog 2012 na javnoj i komercijalnim televizijama, u satima

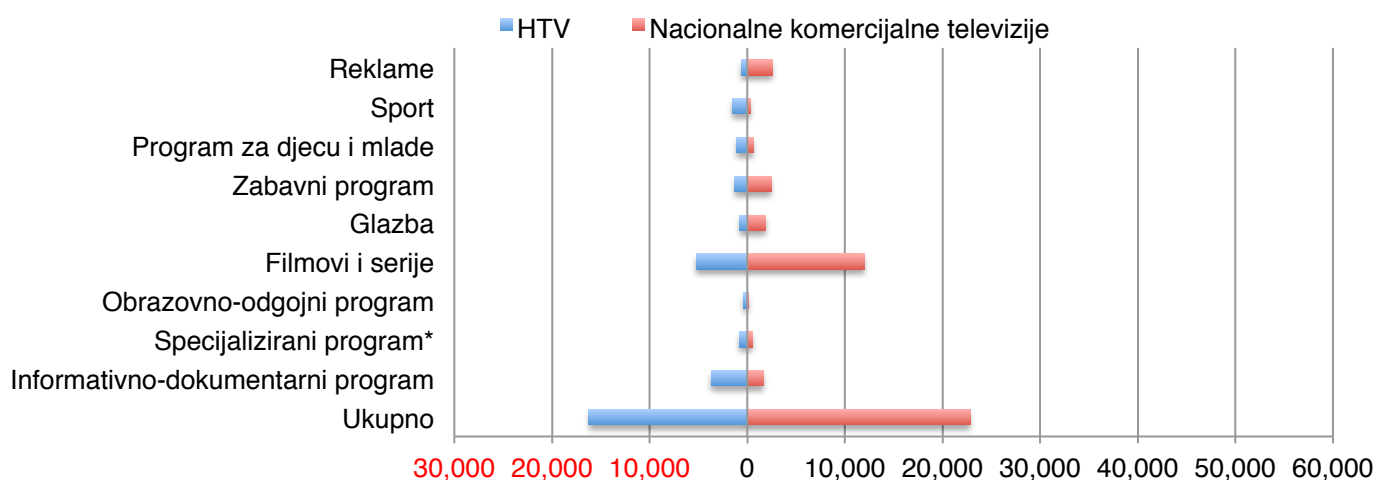

Izvor: Državni zavod za statistiku, Obrazac TV-1

* "Specijalizirani program" se odnosi na emisije o poljoprivredi i selu, turizmu, emisije za iseljenike, vjerske emisije i mise te ostale "specijalizirane" emisije.

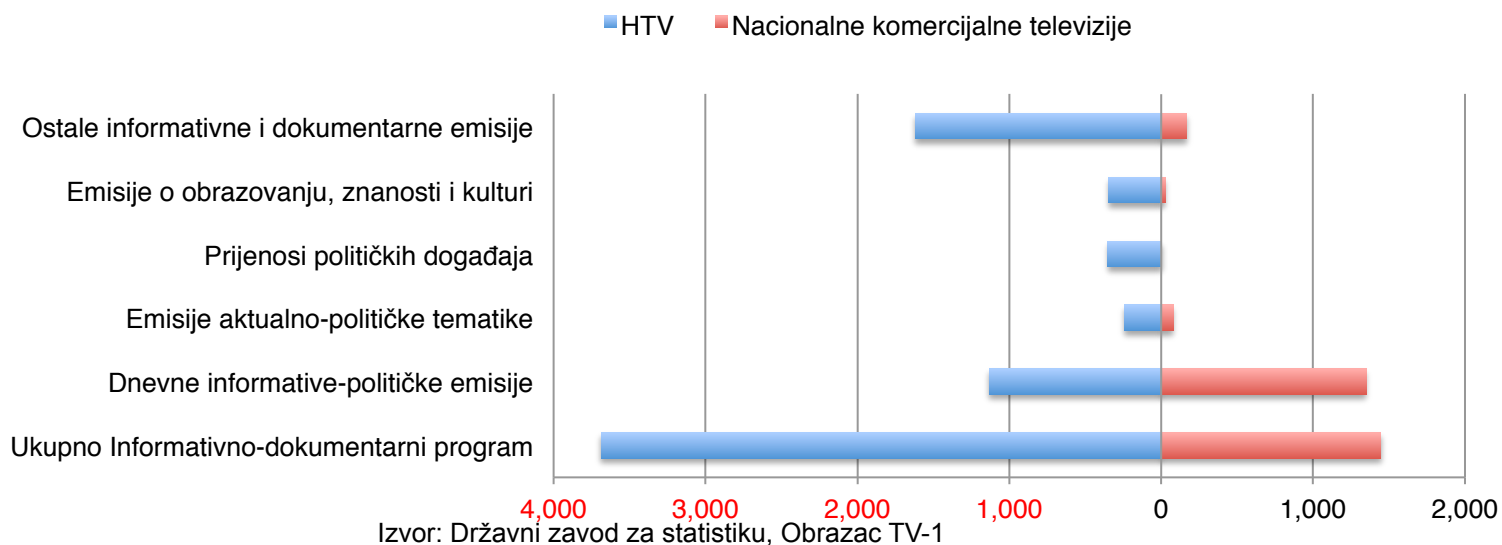
Dok je dominacija serija, filmova, sporta i glazbe na komercijalnim kanalima u neku ruku očekivana 2012. godine, kada ih emitira sedam, usporedba dva javna i dva komercijalna kanala iz 2010. vjerojatno je analitički upotrebljivija. Međutim, i tada HRT-ovi televizijski programi prednjače u pogledu informativno-dokumentarnog, obrazovnog i dječjeg programa, dok je težište komercijalne "konkurencije" na "lakšim" sadržajima koji privlače oglašivače. Od 3,7 tisuća sati informativno-dokumentarnog programa HTV-a emitiranog te godine, najveći dio, kao i na komercijalnim kanalima, otpada na vijesti ("dnevne informativne emisije");

Usporedba strukture programa emitiranog 2010 na javnoj i komercijalnim televizijama, u satima

Izvor: Državni zavod za statistiku, Obrazac TV-1

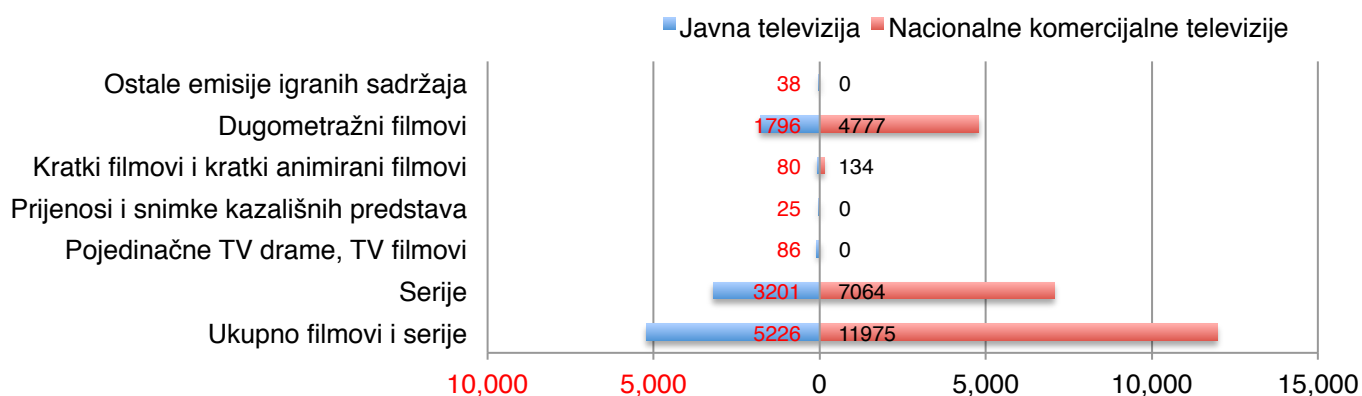
Usporedba strukture informativnog i dokumentarnog programa emitiranog 2010 na javnoj i komercijalnim televizijama, u satima

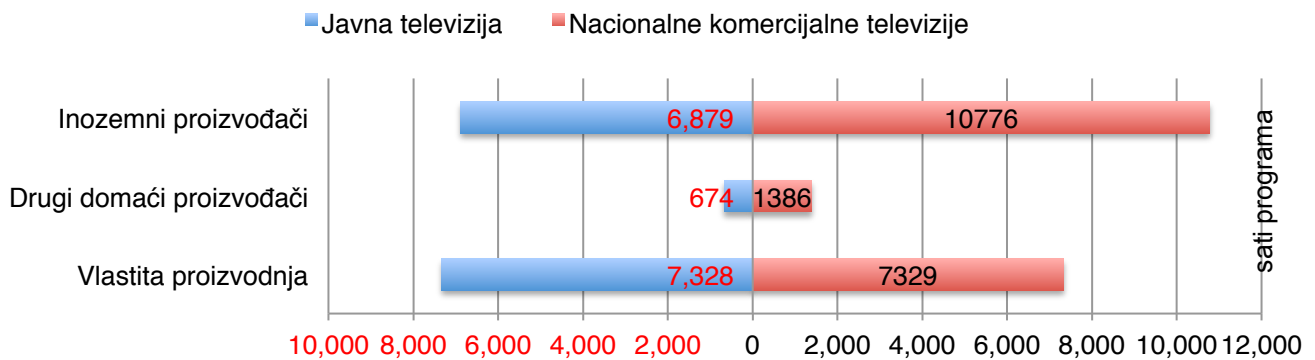
međutim, drugi informativni žanrovi na komercijalnim televizijama, barem prema klasifikaciji Državnog zavoda za statistiku, gotovo da i ne postoje.

Što se dramske fikcije tiče, i podaci iz ankete Zavoda potvrđuju nalaz Zrinjke Peruško o većoj žanrovskoj raznolikosti javne u odnosu na komercijalnu televiziju, gdje forme koje nisu komercijalno standardizirane teško pronalaze mjesta.

Usporedba strukture igranog programa emitiranog 2010 na javnoj i komercijalnim televizijama, u satima

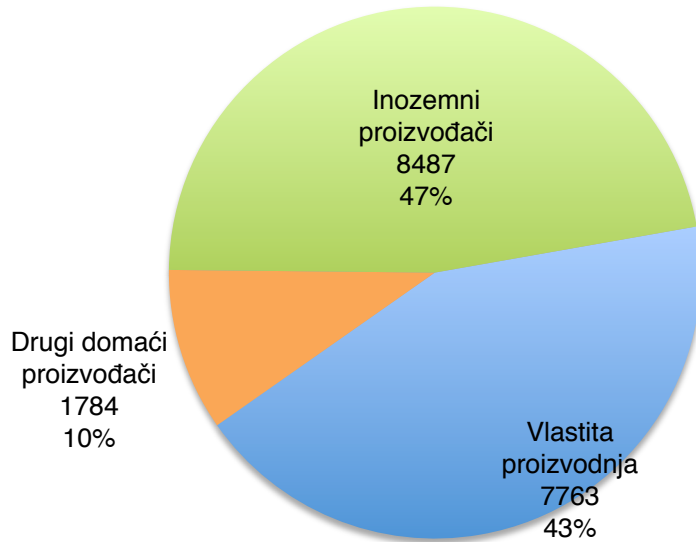
Usporedba podrijetla proizvodnje programa javne i komercijalnih televizija 2010

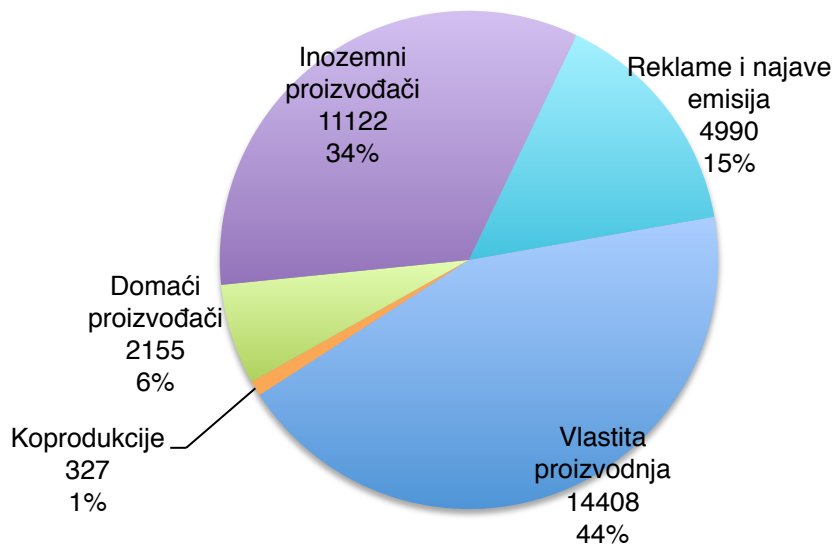
Izvor: Državni zavod za statistiku, Obrazac TV - 1

HRT pritom većinom emitira domaće, a komercijalne televizije inozemne proizvode. Posljednji dostupni pokazatelji Državnog zavoda za statistiku pokazuju kako HRT-ova televizijska proizvodnja, zajedno s drugim domaćim proizvođačima, još 2012. godine zauzima 53 posto vremena emitiranja, dok je uvoznog podrijetla bilo oko 8 i pol tisuća sati programa godišnje. Godinu kasnije, 2013., također prema podacima samog HRT-a, udio uvoznog programa opada, ali – s povećanjem emisije – njegovo trajanje raste na 11 tisuća sati.

Struktura programa javne televizije prema podrijetlu proizvodnje 2012, u satima
 Izvor: Državni zavod za statistiku, Obrazac TV - 1

Struktura emitiranog programa HRT-ovih televizijskih kanala prema podrijetlu proizvodnje 2013 godine, u satima
 Izvor: HRT 2014a: 217

Budući da, prema Zakonu o elektroničkim medijima (ZEM 2009: 44), HRT ima obavezu najmanje 10 posto svoje emisije – umanjene za vijesti, sportske prijenose, igre i reklame⁹⁹ – posvetiti novim djelima neovisnih europskih proizvođača, Poslovna jedinica programa dokumentira, očigledno uz pomoć opet ponešto drugačije metodologije, kako (uz 450 sati “neeuropskih proizvođača”) mjesečno emitira oko 150 sati djela domaćih neovisnih proizvođača (za ilustraciju, radi se o programu u rasponu od serije *Ljubav u zaleđu* do dokumentarnih filmova serijala *Direkt*) i 450 sati djela drugih europskih proizvođača (od BBC-jevog *Top Geara* i austrijske serije *Kralj vinograda*, do *Sedmog pečata* I. Bergmana). Osnovna analiza popisa emisija emitiranih tijekom prvih sedam dana ožujka 2014. godine pokazuje, međutim, da bi barem nekih 130 sati mjesečno emitiranog programa domaćih neovisnih proizvođača otpadalo na emisije proizvedene prije 2013. godine¹⁰⁰ i domaće glazbene spotove u noćnom programu, dok bi na novu neovisnu proizvodnju iz 2014. i 2013. godine otpadalo tek nekih 15 do 20 sati mjesečno, odnosno oko jedan posto.¹⁰¹ Nova televizijska proizvodnja samog HRT-a – dakle emisije uživo i premijerna prikazivanja HRT-ovih emisija – od oko 1000 sati zauzimala je u ožujku 2014. prosječno 32 sata dnevno, odnosno približno 35 posto ukupno emitiranog programa. Još oko 800 sati, tj. približno 30 posto programa otpadalo je na reprize HTV-ovih emisija, 12 posto je bilo premijerne vanjske produkcije, a 18 posto repriza. Prema tome, dominantan trend je porast HRT-ove vlastite televizijske proizvodnje, koja se od 2012. do 2013. godine praktično udvostručila, sa 7,8 na 14,4 tisuće sati, s izgledom daljnjeg rasta.

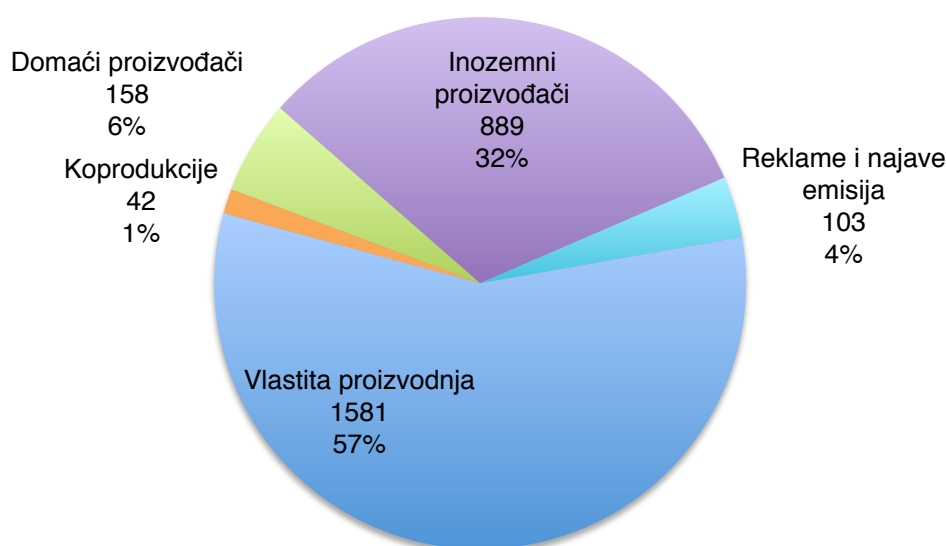
⁹⁹ Iako podaci nisu pouzdani, čini se da bi na te kategorije programa otpadalo oko 400 sati mjesečno. Ako se sport prenosi oko 50 sati, a reklame zauzimaju nešto više od trideset sati mjesečno, dok vijesti u produkciji Informativnog medijskog servisa, saznajemo, ima nešto više od 250 sati mjesečno, na sva četiri kanala televizije, čini se da bi za ostale kategorije (valjda kvizove i izvlačenja lota) ostalo 70 do 80 sati mjesečno (?).

¹⁰⁰ Recimo, spomenuti *Direkt*, emitiran 1. ožujka, proizveden je 2004., *Ljubav u zaleđu* 2006., a *Profesor Baltazar*, kao što je poznato, 1967. godine. Bilo kako bilo, zakonima je propisano kako barem polovica kvote programskog outsourcinga ne mogu biti sadržaji stariji od pet godina (ZEM 2009: 44/3), dok HRT za njihovu nabavu treba utrošiti najmanje 15 posto svog godišnjeg programskog proračuna, od čega polovicu za “djela proizvedena izvorno na hrvatskom jeziku” (ZHRT 2010: 11).

¹⁰¹ Izvor: HRT – Poslovna jedinica programa (2014) Izvješće o ostvarenju programskih obveza: ožujak 2014., Udjeli europskih djela neovisnih proizvođača prema članku 44. Zakona o el. medijima.

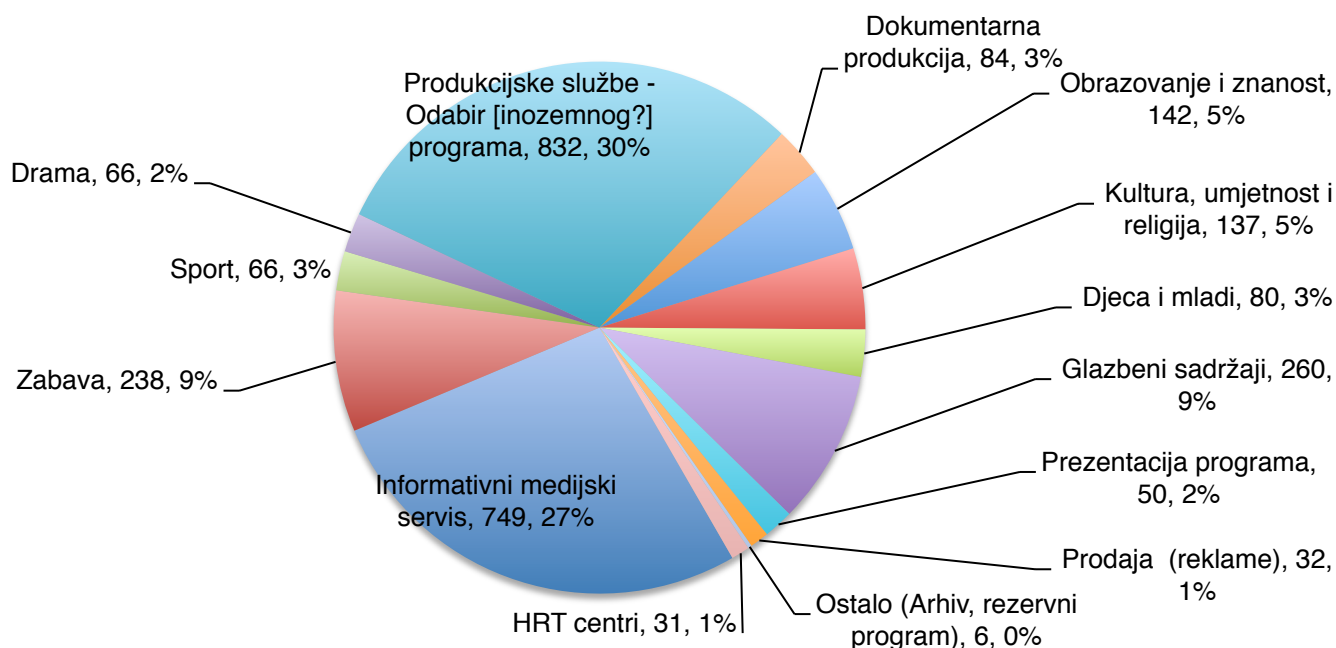
Sudeći prema izvještaju HRT-ove Poslovne jedinice, četiri programa Hrvatske televizije u ožujku 2014. godine su emitirala skoro 2800 sati programa. Prvi i drugi kanal HTV-a emitiraju neprekidno, treći program u prosjeku emitira 18,8 sati, a četvrti 22,7 sati programa dnevno. Ne računajući stotinjak sati posvećenih reklamama i najavama emisija, 57 posto emitiranog programa je vlastite, HRT-ove proizvodnje, 32 posto dolazi od inozemnih, a 6 posto od domaćih proizvođača.

Struktura emitiranog programa HRT-ovih televizijskih kanala prema podrijetlu proizvodnje u ožujku 2014. godine, u satima (HRT, Izvješće o ostvarenju programskih obveza: ožujak 2014.)

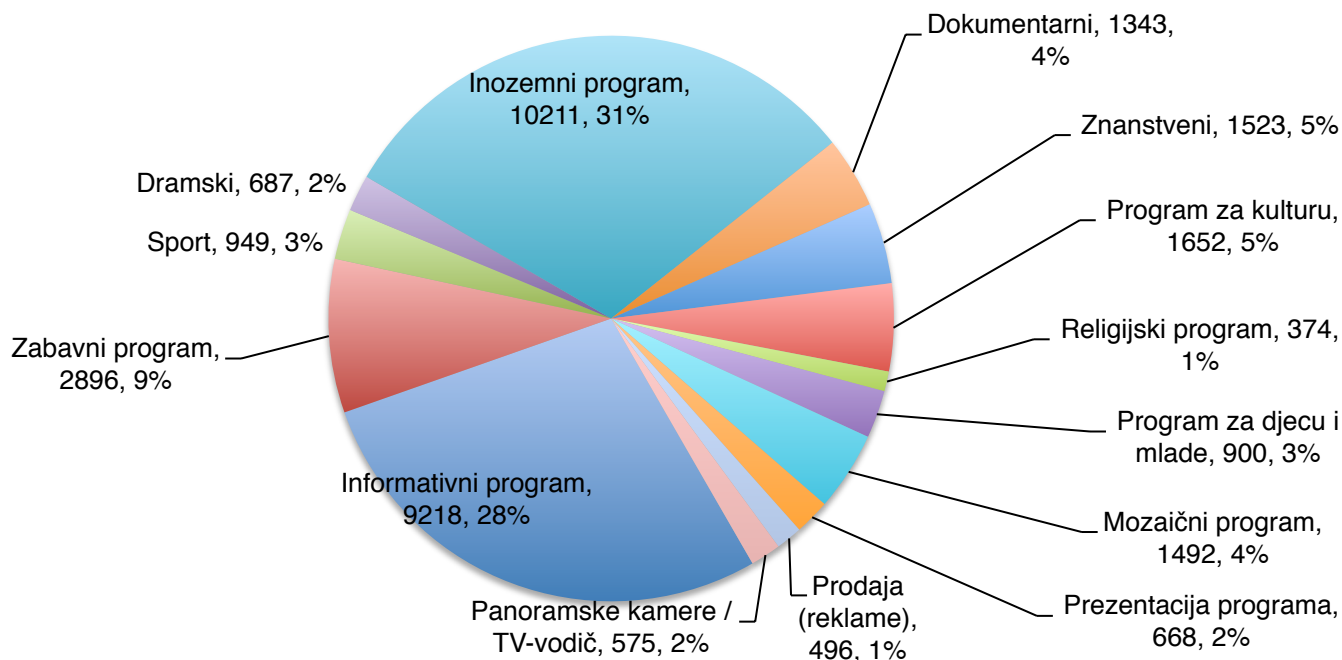

Slijedeći dostupnu klasifikaciju HRT-a, prema vrsti programa prednjači 750 sati informativnog programa (27 posto) i nešto više od 830 sati koje je “odabrao Đelo Hadžiselimović”. Pritom, od sedamdesetak sati sporta, 90 posto se emitira na drugom kanalu, 60 posto kulture ide na trećem, dok je 76 posto sadržaja Informativnog medijskog servisa HRT-a emitirano na četvrtom, a 22 posto na provom kanalu. Unatoč još nešto drugačijoj klasifikaciji, sličnu strukutru pokazuje i izvještaj za prethodnu, 2013. godinu.

Struktura emisije HRT-ovih televizijskih kanala prema “redakcijama”
u ožujku 2014. godine, u satima
(HRT, Izvješće o ostvarenju programskih obveza: ožujak 2014.)

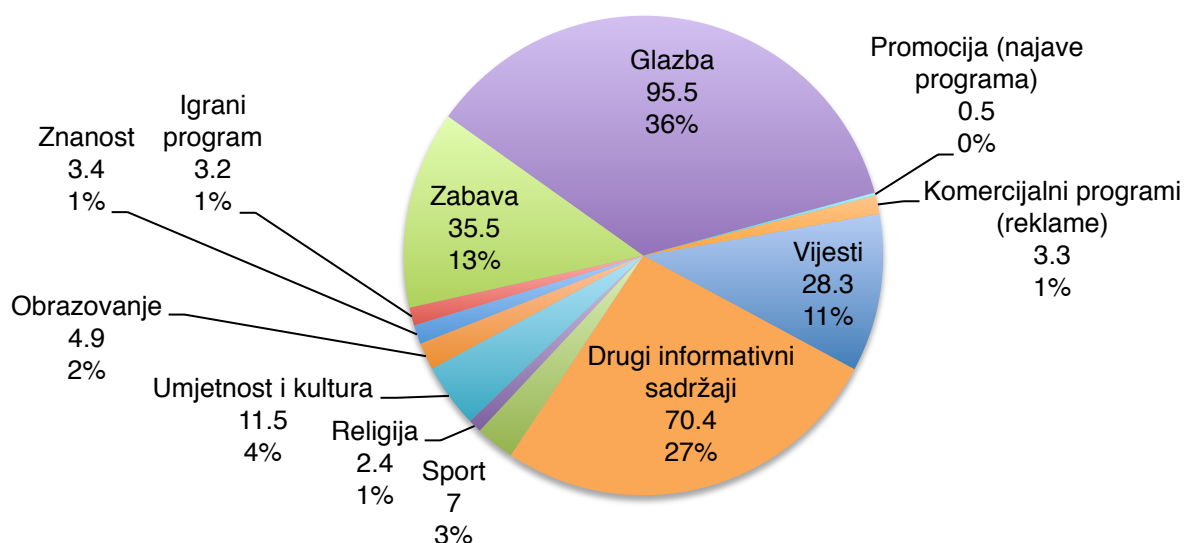

Struktura emisije HRT-ovih televizijskih kanala prema “redakcijama”
2013. godine, u satima (HRT 2014a: 217 - 218)

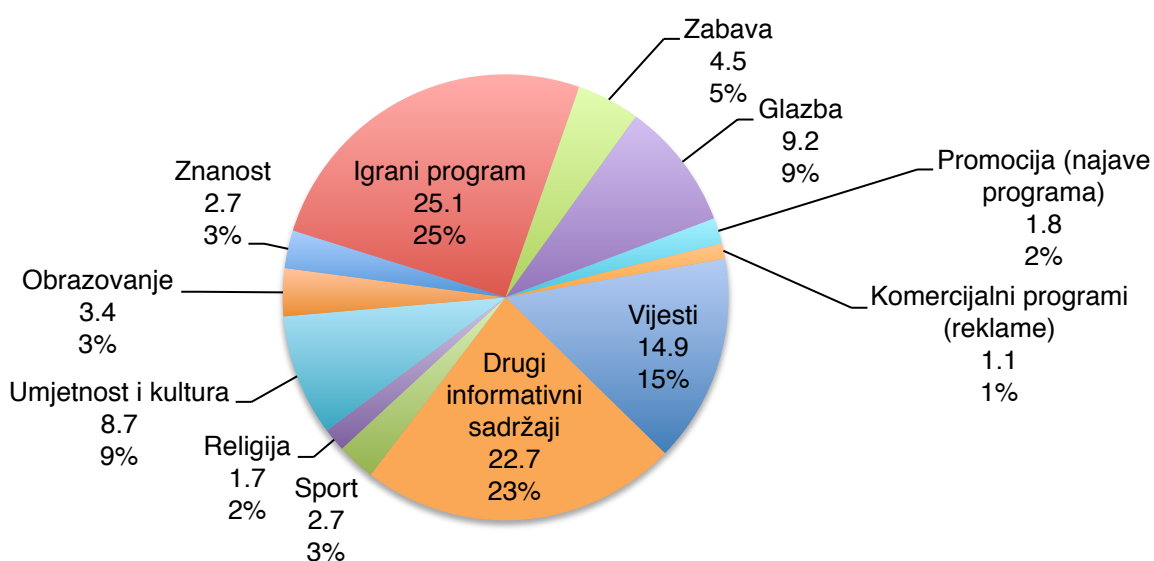

Iz prikazanih podataka Poslovne jedinice programa HRT-a, teško je, doista, razlučiti koliko od “odabranog” (uvoznog u cjelosti ili dijelom?) programa otpada na dramsku fikciju, a koliko na dokumentarne filmove ili zabavne žanrove, itd., no izvještaji koje je HRT uputio Hrvatskom saboru daju uvid u strukturu ukupne emisije i prema “vrstama programa”.

Struktura svih *radijskih* programa HRT-a prema programskim vrstama 2013. godine, u tisućama sati (HRT2014a: 25 - 35 i HRT 2014: 72)

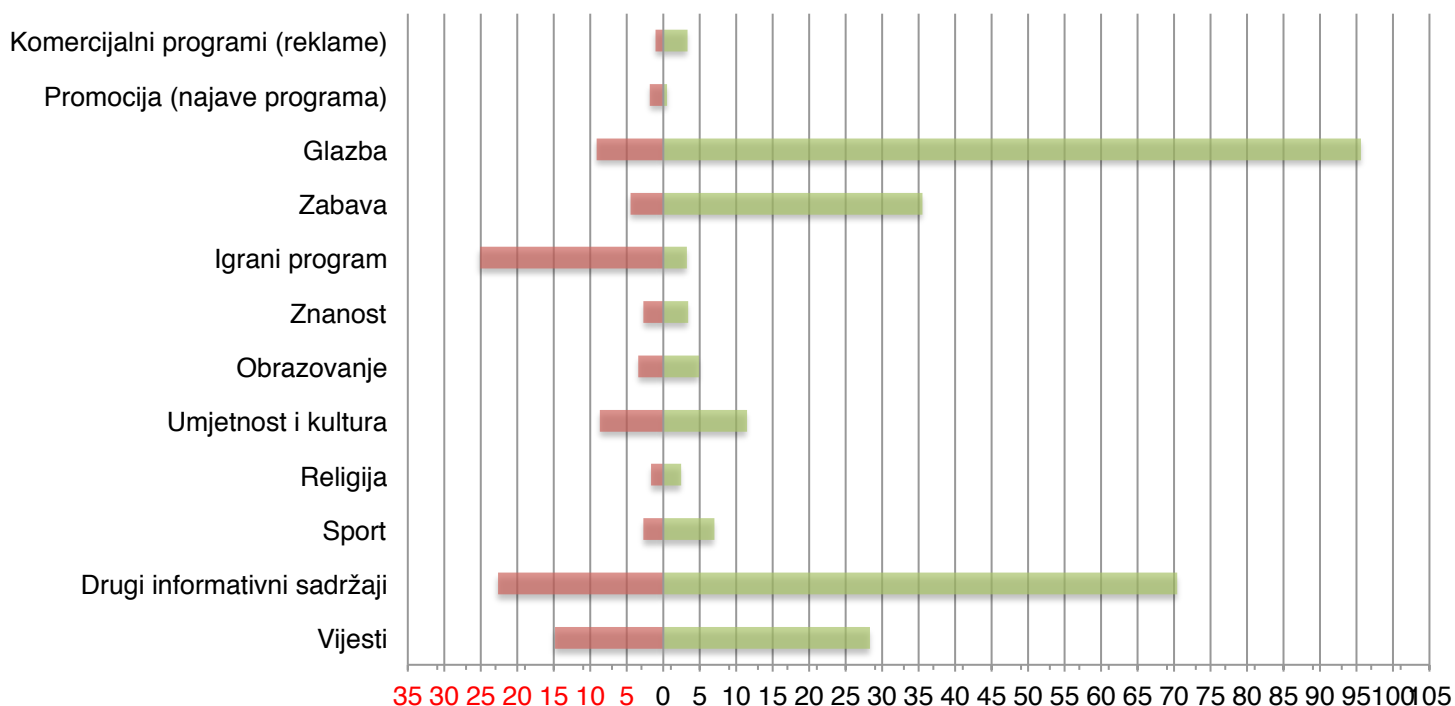
Struktura svih *televizijskih* programa HRT-a prema programskim vrstama 2013. godine, u tisućama sati (HRT2014a: 21 - 25 i HRT 2014: 73)

Na radiju, naravno, glazba zauzima vrijeme koje televizija uobičajeno posvećuje dramskoj fikciji, no udio vijesti i – ma što to točno značilo – “drugih informativnih sadržaja”¹⁰² na javnim radijskim i televizijskim kanalima (38 posto) doslovce se podudara.

Struktura svih radijskih i televizijskih programa HRT-a 2013. godine, u tisućama sati

■ svi televizijski programi ■ svi radijski programi

HRT 2014a: 21 - 35 i HRT 2014: 72 - 73

Pokazujući u kolikoj mjeri HRT, svim eksternim i internim poteškoćama unatoč, predstavlja prvorazredno javno dobro i proizvodnu bazu raznolikosti medijskog izraza na hrvatskom jeziku, takva kvantitativna analiza programa HRT-a teško može mnogo reći o njegovoj kvaliteti, približavanju nekoj od definicija “javnog interesa”, ili udovoljavanju onome što javnost od HRT-a s pravom očekuje.

¹⁰² Moguće je da se u toj klasifikaciji programskih vrsta ponovno vidi utjecaj organizacijske strukture HRT-a, odnosno da se “drugim informativnim sadržajima” smatra sve ono što proizvedu redakcije informativnog programa, odnosno integriranog Informativnog medijskog “servisa”, a da pritom ne pripada žanru vijesti.

Struktura svih programa HRT-a

2013. godine, u postotcima (dnevno emitiranje u satima)

Vrsta programa	HTV 1 (24)		HTV 2 (24)		HTV 3 (18,5)		HTV 4 (24)		Slika Hrvatske (8)		HR 1 (24)	HR 2 (24)	HR 3 (24)	Glas Hrvatske (24)	Radio Sijeme (24)	Radio Osijek (24)	Radio Pula (18/24)	Radio Rijeka (24)	Radio Zadar (24)	Radio Knin (12)	Radio Split (20)	Radio Dubrovnik (17/18)
	7.0	1.6	0	49.6	11.4	17.2	6.2	0	22.7	8	11.7	9.3	9.8	10.6	9.8	11.4	10.4					
Vijesti	7.0	1.6	0	49.6	11.4	17.2	6.2	0	22.7	8	11.7	9.3	9.8	10.6	9.8	11.4	10.4					
Drugi informativni sadržaji	31.4	5.6	3.3	42.8	36.4	17.8	21.9	4.4	27.4	34.6	32.2	22.2	32.4	30.3	39.3	24.9	39.3					
Sport	1.0	9.6	0	0.3	1.4	1.3	10.3	0	4.7	0.1	0.8	3.4	1.5	3.1	1.2	2.8	1.4					
Religija	2.3	1.4	1	0.5	6	2.7	0	0	3.3	0.5	1.1	0.3	0.3	0.6	0.8	0.5	0.6					
Umjetnost i kultura	6.3	2.4	26.8	4.1	8.2	5	4.5	24.2	2.6	1.8	0.8	3.4	2.2	0.8	0.5	1.9	1.1					
Obrazovanje	1.3	5.5	6.8	1	3.5	9.5	0	0	5.1	0.6	0.4	0.6	0.4	0.7	1.6	1.8	0.7					
Znanost	2.4	1.3	6.9	1.3	2.9	1.1	1.6	8	0.2	0.1	0.1	0.5	0.9	0.2	0.6	0.8	0.6					
Igrani program	30.3	41.8	38.1	0	9.7	2.1	0.6	7.3	0.6	0.7	0	0.1	0.1	0	0.8	1.2	0.6					
Zabava	9.9	4.4	1.2	0	10.8	2	16.6	0	1	19.9	20.7	28.3	19.5	10	10.8	14.2	20					
Glazba	2.2	22.3	14.2	0	8.1	38.5	36.9	55.2	32.1	32.1	30.8	30.4	31.5	42.1	33	39.1	23.9					
Promocija	3.1	2.3	1.7	0.4	1.6	1	0	0.9	0.3	0	0	0	0	0	0	0	0					
Komercijalni programi	2.8	1.8	0	0	0	2	1.4	0	0	1.6	1.4	1.4	1.4	1.6	1.6	1.4	1.4					

Izvor: HRT 2014a: 21 - 34 i HRT 2014: 72 - 73.

Uz općepolitički diktat podređivanja tržišnim principima, od kojih, navodno, ne može biti izuzet niti HRT – iako već prema definiciji jest – njegovi programi u velikoj mjeri odražavaju razumijevanje politike prema kojem se javni interes u praksi prepoznaje kao grubi zbroj najvidljivijih partikularnih interesa ili njihovih artikulacija, bilo da su oni političko-stranačkog, ekonomsko-lobističkog, kulturno-institucionalnog, ili nekog drugog porijekla. Na sličan način djelovalo je, do suspenzije dijela njegovih ovlasti, i Programsko vijeće HRT-a (ZHRT 2012: 13 – 18), koje bi se prilikom svakog unutarnjeg razilaženja zateklo u samoimobilizaciji odmjeravanja već uspostavljenih odnosa moći s ciljem njihove reprodukcije, umjesto pokušaja rješavanja osnovnih pitanja demokratskim putem. Otuda dolaze i prigovori dijela sugovornika s HRT-a, ali i javnosti, kako se npr. novoosnovani Četvrti program užeg informativnog usmjerenja, profilira kao neslužbeni zaklon desničarski usmjerenog kadra, izrazito naraslog devedesetih godina, u okolnostima nalik onima u pravosuđu, ili formalno objektivniji nalazi, poput onoga da se u proizvodnju vjerskog programa pojedinih godina ulagalo više, nego u znanstveni i obrazovni. Taj detalj, koji su novine prenosile uz pozivanje na službene izvore s Prisavlja¹⁰³, ilustrira stvarne dosege odnosa uspostavljenih na HRT-u, realizirane često mimo zakonskih i ugovornih obaveza, tj. barem onih koje štite javni interes. Aktualni Ugovor, ujedno i prvi dosad potpisani, predviđa naime

¹⁰³ “Gledateljima HTV-a svakog tjedna na raspolaganju je od 230 do 300 minuta (četiri do pet sati) vjerskog programa”, piše novinarka Slavica Lukić. “Svakog nedjeljnog prijepodneva i za većih vjerskih blagdana gledatelji HTV-a mogu pratiti izravni prijenos mise, pet specijaliziranih vjerskih emisija tjedno, 22 dokumentarca s vjerskom tematikom godišnje i izravne prijenose ređenja biskupa. Osim u specijaliziranim vjerskim emisijama, a aktivnostima Katoličke crkve i njezinih velikodostojnika, te o aktivnostima ostalih manjinskih crkava u Hrvatskoj, gledatelji mogu doznati i u informativnom programu HTV-a u emisijama iz kulture, dokumentarnim i drugim emisijama. Ravnatelj HRT-a ne može imenovati urednike vjerskog programa na HTV-u i Hrvatskom radiju bez suglasnosti Hrvatske biskupske konferencije (...) Od 2000. do kraja 2013. HTV je, prema podacima koje smo dobili od glasnogovornice te medijske kuće Dorotee Lazanin Jelenc, na proizvodnju specijaliziranih vjerskih emisija potrošio 34, 3 milijuna kuna. No taj iznos je i veći pribroji li mu se trošak proizvodnje vjerskih emisija na Hrvatskom radiju. Tijekom 2004. javna je televizija više novca potrošila na proizvodnju vjerskog programa nego na proizvodnju znanstveno - obrazovnog programa: na vjerske emisije HTV je te godine utrošila 2,979.941 kuna dok je za proizvodnju znanstveno - obrazovnog programa utrošila 2,893.065 kuna, 87.000 manje nego na vjerski. Nešto slično dogodilo se i 2012. kad je u proizvodnju vjerskog programa HTV uložila 1,674.051 kunu, a u znanstveno – obrazovni 1,334.596. kuna, tj 339.455 kuna manje nego u vjerski program. U ostalim godinama od 2000. do 2014 godine, taj omjer je bio u korist znanstveno obrazovnog programa, što je logično ako se ima na umu da je primarna zadaća javnog medija u sekularnoj državi informiranje i obrazovanje gledatelja, a ne obavljanje vjerske zadaće”, <http://www.jutarnji.hr/hrt-vise-potrosi-na-vjerski-nego-na-obrazovni-znanstveni-program-/1167626/>, prisutpljeno 17. rujna 2014.

prosječnu kvotu od 0,7 posto religijskog programa na radijskim kanalima i 1,5 posto na televizijskim, dok je za znanstveni i obrazovni program zajedno zacrtano ipak znatno više: osam odnosno četiri posto (HRT i VRH 2013). Budući da nije sasvim jasno zašto bi produkcijski troškovi, na primjer, minute prijenosa mise bili pet puta viši od snimanja minute obrazovne emisije, čini se da programska zadaća javne radiotelevizije – koju prvenstveno određuje Zakon o HRT-u, dok Ugovor predstavlja tek dopunu i prijevod programskog rasporeda na jezik tržišne razmjene – nerijetko u praksi biva grubo iznevjerena. Drugim riječima, nije moguće potrošiti niti približno mnogo novca na produkciju religijskog programa, negoli na znanstveni te obrazovni, a kamoli više, ako se HRT drži svog zakonom određenog javno-medijskog mandata.¹⁰⁴

Uzroke takvim devijacijama moguće je pronaći u specifičnom političkom okruženju djelovanja HRT –a i njegovih uprava. Zorno ukazujući na poremećaj upravnih odnosa na HRT-u, u ovom slučaju posrijedi je pòstrani utjecaj Rimokatoličke crkve u Hrvatskoj – čija Biskupska konferencija raspolaže i ekskluzivnim pravom davanja obvezujuće suglasnosti na izbor urednika religijskog programa – dok u slučaju nekih drugih programa i produkcija može biti manje očito o kakvom se odnosu radi, što ne znači da je njihova ovisnost o neformalnim vanjskim činiteljima slabija. Naprotiv, više je nego izvjesno kako udruge poslodavaca, pojedini privatni producenti ili reklamne agencije nemaju manji utjecaj na HRT, negoli rimokatolički kler. Njima uz bok je politička elita, nipošto samo stranka ili koalicija na vlasti, a daleko iza njih na red dolaze novinari, snimatelji, gledatelji. Jedino tako je moguće objasniti i hipertrofiju “žutog” novinarstva ili serijskog zabavnog bofla, po kojima se program HRT-a godinama sistematično približavao komercijalnim televizijama. Umjesto da svoju zakonsku funkciju društvenog korektora suprotstavlja nazorima i datostima kojima su upravljani komercijalni, privatni mediji, HRT se simbiotski potčinjava čak i dirigiranim dnevnonovinskim senzacijama, uvijenim dnevno-političkim akcijama partikularnih interesnih krugova, kryptoideološkim depolitizacijskim stremljenjima,

¹⁰⁴ Pritom treba uzeti u obzir i da je riječ je o Ugovoru za razdoblje poslije 2012., posljednje godine kada je zabilježena ekscesivna potrošnja na religijski program; dakako, ugovorne kvote se ne odnose na produkcijske troškove, nego na udjele određenih tema i programskih vrsta u ukupnom vremenu emitiranja.

itd. Nije rijedak slučaj – zapravo je iz godine u godinu sve češći – da i centralni Dnevnik na prvom programu televizije započinje crnom kronikom, dok neka latentna politička i društvena žarišta ostaju zakrivena u drugom dijelu emisije, s oskudnom minutažom, ili prešućena.¹⁰⁵ Integralni učinak crne kronike, kao i trač-rubrike, u biti je “stvaranje političke praznine”, kao što kaže francuski sociolog Pierre Bourdieu. Senzacionalističko “svođenje svijeta na anegdotu i brbljarije (koje mogu biti nacionalne ili planetarne, sa životima zvijezda ili kraljevskih obitelji)” usmjerava pažnju javnosti na zbivanja bez političkog kauzaliteta, prema Bourdieu, dramatzirana radi “izvlačenja pouke” ili transformacije u “probleme društva”. Pritom “isto traženje senzacionalnosti, dakle, tržišnog uspjeha, može također dovesti do selekcioniranja crnih vijesti koje, prepuštene divljim konstrukcijama demagogije mogu potaknuti golemi interes, laskajući najelementarnijim pulsacijama i strastima (...), kao i oblike čisto sentimentalnih ili milosrdnih mobilizacija, ili pak isto tako strastvenih i agresivnih, bliskih simboličkom linču s ubojstvima djece ili incidentima vezanim uz stigmatizirane grupe” (Bourdieu 2005: 297 – 298). Doslovno se nadmećući s komercijalnim televizijama u potenciranju bourdieovske medijske opsjene, javna televizija propušta kritički pristupiti i događaju, i njegovu medijskom odjeku. Ali, u tom odavno zatvorenom krugu strukturnih utjecaja, HRT svakako nije samo objekt i pasivni transmiter spornih trendova. Zbog svoje informativne snage, zbog izuzetno utjecajne pozicije, HRT postaje njihov vodeći promotor i provoditelj “medijske konstrukcije društvene zbilje” (Hromadžić 2014). I to u onolikoj mjeri, koliko bi trebao izvršiti društvenu funkciju suprotna predznaka, nekomercijalnu, korektivnu ulogu demokratskog obrazovanja. Utoliko je razumljivo i nezadovoljstvo iza barem dijela od brojnih prigovora da HRT skupo, s povlaštene pozicije, proigrava zadani javni mandat u statusnu i materijalnu korist raznih vanjskih, kao i unutarnjih, privatnih subjekata.

¹⁰⁵ Pokazatelj takve prakse je čuvena kampanja (2011. godine) s potragom za nestalom djevojkom iz Dalmatinske zagore – silovanom i ubijenom, kako će se naknadno utvrditi – kao i njezinim silovateljem-ubojicom. Nesrazmjer u medijskoj pozornosti između tog i brojnih sličnih slučajeva koji se dešavaju, nažalost, gotovo svakodnevno, bio je u velikoj mjeri posljedicom televizijske lančane reakcije na facebook-aktivnost i senzacionalizam dijela tiska. Štoviše, ne bi bilo teško dokazati kako su tih tjedana druge žrtve bile zakinute uslijed rekordnog angažmana kriminalista i policije na samo jednom, medijski forsiranom slučaju, u kojem pritom nije niti došlo do željenih rezultata (tijelo žrtve pronađeno je tek nakon djelomičnog jenjavanja kampanje, i to umnogome slučajno, možda baš zato što niti kriminalisti nisu mogli neometano raditi svoj posao.

Usljed tih procesa je razumljivo kako se i neposredni proizvođač programa, u prvom redu novinar, također profilira kao prvenstveno individualni, privatni akter na pripadajućem tržištu radne snage, što u krajnjoj konzekvenci doprinosi negativnoj kadrovskoj selekciji, prema težini posljedica po javnu funkciju HRT-a podjednako kao i nacionalističko-politički kriteriji karakteristični za devedesete godine prošlog stoljeća. Mnogi novinari, urednici i drugi medijski radnici, svjesno i hotimično ili po inerciji, obuhvaćeni Bourdieovim “kružnim kruženjem informacije”, u kojem se između komercijalog i javnog medija eventualno mijenja jedino njihov redosljed (Bourdieu 2005: 278) teško mogu rekonstruirati što bi to bio i kako bi se realizirao “interes javnosti”. Novinarski milje ipak, kaže Bourdieu, ne treba predstavljati homogenim: “Ima tu sitne ribe, novajlija, subverzivaca, koji gnjave i očajnički se bore da dodaju barem malu razliku u tu homegenu kašu koju nameće (začarani) krug informacija što cirkuliraju među ljudima kojima je zajedničko – ne treba zaboraviti – to što su svi podređeni rejtingu gledanosti” (Bourdieu 1998: 26).

Općeprihvaćeni nalaz o padu gledanosti programa javne televizije i slušanosti programa javnoga radija, koji se redovito reciklira komercijalnim medijima, odavno se ne dovodi u sumnju niti na samom HRT-u. Često se pritom ističe kako je prema *audience ratingu* centralna večernja informativna emisija jedne komercijalne televizije prestigla HTV-ov Dnevnik. U rutinskom samopreziru redakcije koja ga proizvodi, međutim, rijetko se uzima u obzir kako se jedini sustav mjerenja gledanosti televizijskog programa u Hrvatskoj oslanja na “nacionalno reprezentativan” uzorak od “810 kućanstava u kojima je instalirano 1150” uređaja¹⁰⁶ u vlasništvu globalne rejting-agencije. Ona je, kako sama ističe, od 2009. godine strateški partner jednog globalnog medijskog konglomerata¹⁰⁷, a potomji je u još većoj mjeri strateški partner vlasnika hrvatske komercijalne televizije¹⁰⁸, čiji je dnevnik najgledaniji.¹⁰⁹ Nekoliko mjeseci nakon pristupanja

¹⁰⁶ Prema

<http://www.agbnelsen.net/whereweare/dynPage.asp?lang=local&country=croatia&id=306>, pristupljeno 25. listopada 2014.

¹⁰⁷ Prema http://www.nielsen.com/us/en/press-room/2009/Nielsen_Time_Warner.html, pristupljeno 25. listopada 2014.

¹⁰⁸ Prema <http://www.cetv-net.com/en/press-center/news/445.shtml>, pristupljeno 25. listopada 2014.

¹⁰⁹ Pozivajući se na rejting-agenciju, tako tvrdi sama televizija (<http://novatv.dnevnik.hr/clanak/informativni/rekordna-gledanost-dnevnika-nove-tv.html>), ali i mnogi

tijesnom poslovnom odnosu sa suvlasnikom najgledanije hrvatske komercijalne televizije, uređaji agencije za mjerenje gledanosti počinju bilježiti dramatičan obrat na hrvatskom televizijskom tržištu. Odtada se poredak više nije mijenjao, štoviše, potvrđen je u međuvremenu još većim razlikama u gledanosti, pa je i podatak o superiornosti komercijalnog u odnosu na javni informativni program usvojen i zadržan u optičaju bez ikakve zadržke. Vijest o “proboju” neke emisije “na vrh ljestvice gledanosti” ne znači samo puku reklamu za program, nego i instrument privlačenja reklama koje komercijalnim televizijama predstavljaju glavni izvor prihoda. Dodatno, oglašivačima i televizijama, ako na to pristaju, rejting-agencija nudi i određivanje cijena oglasa prema svojoj kalkulaciji broja gledatelja “koji su je vidjeli”, a ne tek trajanju. Uvijek kada bi kalkulacija agencije pokazala HTV-ov podbačaj gledanosti, a to je postalo pravilom, tako se određena reklama trebala “odvrtjeti” još onoliko puta, koliko je bilo potrebno da se zadovolji naplaćeni agencijski tzv. *gross rating point* (GRP), što u konačnici dovodi do samogeneriranja oglasa i situacije u kojoj javna televizija mora prikazati određenu reklamu više puta, nego privatna televizija, kako bi od nje zaradila istu svotu novca. Ujedno s podacima o gledanosti kreira se tržište reklama u vrijednosti od oko 750 milijuna kuna godišnje, kojim praktično upravlja privatna tvrtka, čije poslovanje nitko ne kontrolira. Ipak, uprava HRT-a je ukinula praksu takvog određivanja cijena i uvela fiksni cjenik po sekundi prikazivanja reklame u određenom terminu.¹¹⁰

Način prikupljanja i provjeru podataka o gledanosti i slušanosti javne radiotelevizije, kao i komercijalnih, svakako se može bolje urediti, ne samo zbog

drugi mediji; npr.: <http://www.vecernji.hr/hrvatska/porazen-gigant-s-prisavlja-htv-ne-zna-do-publike-sa-13-mlrd-kuna-324624>, pristupljeno 25. listopada 2014. Dodatno, možda bi trebalo imati u vidu i kako je poprilično izgledno da jedan od parametara rejting-agencije, share (SHR, postotak televizijskih prijemnika koji su tijekom neke emisije bili podešeni na kanal određene televizije), pokazuje višu vrijednost za emisiju koja traje dulje. Drugo, još manje jasno i pouzdano mjerilo, average minute rating (AMR) ovisi o prosječnom broju televizora podešenih na određeni kanal, “koji se kalkulira po minuti određenog vremena tijekom trajanja programa” (<http://www.agbnelsen.net/whereweare/dynPage.asp?lang=english&id=153&country=Italy#A>, pristupljeno 25. listopada 2014.). Dok su 2009. za Dnevnik HTV-a zabilježeni godišnji AWR od 17,8 i SHR od 45, dnevnik najvećeg konkurenta dosegnuo je AWR od 12,7 i SHR od 32,9. Sljedeće, 2010. godine, HTV se zaustavlja na 14,1 AWR-a i 35,2 SHR-a, a ista komercijalna televizija postiže AWR od 14,5 i SHR od 36,4, itd.; izvor: HRT.

¹¹⁰ Prema Cjeniku promidžbenih usluga HRT-a s općim uvjetima za 2014., kao i 2015. godinu; http://www.hrt.hr/fileadmin/video/20141216_Cjenik_promidzbenih_usluga_HRT-a_s_opcim_uvjetima__za_2015.pdf, pristupljeno 20. prosinca 2014.

njihovih izravnih efekata na tržište reklama i korektnijeg odnosa preostalih konkurenata, koji nisu svi u jednakom poslovnom odnosu s mjeriteljskom agencijom. Državna tijela poput npr. Agencije za elektroničke medije ili Hakoma mogla bi relativno lako prikupiti i objektivno, bez ezoteričnih parametara, objavljivati pokazatelje o gledanosti. Za to tehnički može poslužiti i svjetlovodna infrastruktura teleoperatera koji distribuiraju opsežne pakete kanala broju kućanstava kudikamo većem od uzorka rejting-agencije. Naravno, to je tehnički lako izvodljivo, dok je politički zahtjevno, kako na razini domaće regulacije tržišta, tako i na onoj europskoj, gdje privatno-televizijski lobiji ostvaruju izniman upliv.

Čak i u slučaju dodatnog ograničavanja ili potpunog ukidanja oglašavanja na HRT-u, gledanost, slušanost i čitanost (ne zaboravimo da je HRT.hr jedna od najposjećenijih internetskih stranica na hrvatskom jeziku) sadržaja javne televizije nisu nevažne. Iako popularnost određene emisije očigledno ne može biti glavno niti jedino mjerilo njezine kvalitete, niti kriterij smještaja u rasporedu programa, publika ne može biti nevažna. Kako bi neki HRT-ov proizvod uopće došao u situaciju da u većoj ili manjoj mjeri ostvari svoju, ma kako definiranu, javnu funkciju, on mora doprijeti do javnosti. Neki ljudi ga moraju vidjeti, a ako se – ma koliko, s obzirom na moguću specifičnost njihova interesa, u početku mali – njihov broj s vremenom poveća, to može biti pokazatelj porasta kvalitete, infomiranosti, komunikativnosti, ili sposobnosti autora da i najkompleksniji sadržaj predstave na zanimljiv i dostupan način. Međutim, prije svega, program HRT-a je potrebno proizvesti, s barem nekom mjerom entuzijazma, slobode i samopouzdanja onih koji ga još uvijek stvaraju, ili to žele. O tome će presudno ovisiti stanje javne radiotelevizije, ishodi njezine novije programske i poslovne mijene, kao i dogledna perspektiva njezina razvoja – ili stagnacije.